

T.C
İSTANBUL GELİŞİM ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

1991-2015 ARASI YESEVİLİK BAĞLAMINDA TÜRKİYE
KAZAKİSTAN İLİŞKİLERİ: EKONOMİ, KÜLTÜR, DİPLOMASI

SİYASET BİLİMİ VE ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI
SİYASET BİLİMİ VE ULUSLARARASI İLİŞKİLER BİLİM DALI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

Hazırlayan
Uğur ACAR

Tez Danışmanı
Dr. Öğr. Üyesi Alihan LİMONCUOĞLU

İSTANBUL – 2019

TEZ TANITIM FORMU

- YAZAR ADI SOYADI** : Uğur ACAR
- TEZİN DİLİ** : Türkçe
- TEZİN ADI** : 1991-2015 ARASI YESEVİLİK BAĞLAMINDA TÜRKİYE KAZAKİSTAN İLİŞKİLERİ: EKONOMİ, KÜLTÜR, DİPLOMASİ
- ENSTİTÜ** : İstanbul Gelişim Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
- ANABİLİM DALI** : Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler
- TEZİN TÜRÜ** : Yüksek Lisans
- TEZİN TARİHİ** : 05.07.2019
- SAYFA SAYISI** : 77
- TEZ DANIŞMANLARI** : 1. Dr. Öğr.Üyesi Alihan LİMONCUOĞLU
- DİZİN TERİMLERİ** : Türkiye, Kazakistan, Türkiye Kazakistan ilişkileri, Yesevilik, Hoca Ahmet Yesevi.
- TÜRKÇE ÖZET** : Bu tez, 1991 senesinde bağımsızlığını ilan ederek uluslararası konuma gelen Kazakistan'ın Türkiye ile olan ilişkilerinin Yesevilik bağlamında incelenmesi amacıyla yazılmıştır. 1991-2015 yılları arasındaki ilişkiler bu tezin sınırlarını belirlemektedir. Bu tezin amacı, Kazakistan ve Türkiye ilişkilerini tamamı ile analiz etmek ya da politikalarının başarı ya da başarısızlıklarını ölçmek değildir. Amaç, Kazakistan'da ortaya çıkan Yesevilik anlayışının Türkiye ilişkilerindeki etkisi ve bu bağlamda politikanın belirlenmesinde ne düzeyde etkili olduğu üzerine bir araştırma yapmaktır.

TÜRKÇE ÖZET

: Bu tez çalışmasının yazılması aşamasında, konu ile ilgili Türkçe ve Kazakça yayımlanan kitap, makale, internet siteleri ve resmî kurumların web adreslerinden yararlanılmıştır. Ayrıca Hoca Ahmet Yesevi Uluslararası Türk-Kazak Üniversitesinin Ankara'da bulunan TÜRTEP (Türkiye Türkçesiyle Uzaktan Eğitim Programları) müteveli binasından bilgiler temin edilmiştir.

Çalışmanın daha iyi anlaşılması için birinci bölümde Yesevilik kavramı ve Hoca Ahmet Yesevi hakkında bilgi verilmiştir. İkinci bölümde Kazakistan'ın 1991 bağımsızlığından 2015 yılına kadar geçen sürede kronolojik olarak Türkiye ile ilişkileri anlatılmıştır. Üçüncü bölümde ikinci bölümde kronolojik olarak anlatılan ilişkilerin Yesevilik bağlamında incelenmesi söz konusudur.

DAĞITIM LİSTESİ

1. İstanbul Gelişim Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsüne
2. YÖK Ulusal Tez Merkezine

Uğur ACAR

T.C
İSTANBUL GELİŞİM ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

**1991-2015 ARASI YESEVİLİK BAĞLAMINDA TÜRKİYE
KAZAKİSTAN İLİŞKİLERİ: EKONOMİ, KÜLTÜR, DİPLOMASİ**

**SİYASET BİLİMİ VE ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI
SİYASET BİLİMİ VE ULUSLARARASI İLİŞKİLER BİLİM DALI
YÜKSEK LİSANS TEZİ**

**Hazırlayan
Uğur ACAR**

**Tez Danışmanı
Dr. Öğr. Üyesi Alihan LİMONCUOĞLU**

İSTANBUL – 2019

BEYAN

Bu tezin/projenin hazırlanmasında bilimsel ahlak kurallarına uyulduğu, başkalarının ederlerinden yararlanılması durumunda bilimsel normlara uygun olarak atıfta bulunulduğu, kullanılan verilerde herhangi tahrifat yapılmadığını, tezin/projenin herhangi bir kısmının bu üniversite veya başka bir üniversitedeki başka bir tez/proje olarak sunulmadığını beyan ederim.

Uğur ACAR

.../... / 2019

İSTANBUL GELİŞİM ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Uğur ACAR'ın "1991-2015 Arası Yesevilik Bağlamında Türkiye Kazakistan İlişkileri: Ekonomi, Kültür, Diplomasi" adlı tez çalışması, jürimiz tarafından Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bilim dalında YÜKSEK LİSANS tezi olarak kabul edilmiştir.

Başkan

_____
Dr. Öğr.Üyesi Alihan LİMONCUOĞLU
(Danışman)

Üye

_____
Dr. Öğr.Üyesi Fatih Fuat TUNCER

Üye

_____
Dr. Öğr.Üyesi İskender GÜMÜŞ

ONAY

Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylıyorum.

... / ... / 2019

Prof. Dr. İzzet GÜMÜŞ

Enstitü Müdürü

ÖZET

Bu tez, 1991 senesinde bağımsızlığını ilan ederek uluslararası konuma gelen Kazakistan'ın Türkiye ile olan ilişkilerinin Yesevilik bağlamında incelenmesi amacıyla yazılmıştır. 1991-2015 yılları arasındaki ilişkiler bu tezin sınırlarını belirlemektedir. Bu tezin amacı, Kazakistan ve Türkiye ilişkilerini tamamı ile analiz etmek ya da politikalarının başarı ya da başarısızlıklarını ölçmek değildir. Amaç, Kazakistan'da ortaya çıkan Yesevilik anlayışının Türkiye ilişkilerindeki etkisi ve bu bağlamda politikanın belirlenmesinde ne düzeyde etkili olduğu üzerine bir araştırma yapmaktır.

Bu tez çalışmasının yazılması aşamasında, konu ile ilgili Türkçe ve Kazakça yayımlanan kitap, makale, internet siteleri ve resmî kurumların web adreslerinden yararlanılmıştır. Ayrıca Hoca Ahmet Yesevi Uluslararası Türk-Kazak Üniversitesinin Ankara'da bulunan TÜRTEP (Türkiye Türkçesiyle Uzaktan Eğitim Programları) mütevelli binasından bilgiler temin edilmiştir.

Çalışmanın daha iyi anlaşılması için birinci bölümde Yesevilik kavramı ve Hoca Ahmet Yesevi hakkında bilgi verilmiştir. İkinci bölümde Kazakistan'ın 1991 bağımsızlığından 2015 yılına kadar geçen sürede kronolojik olarak Türkiye ile ilişkileri anlatılmıştır. Üçüncü bölümde ikinci bölümde kronolojik olarak anlatılan ilişkilerin Yesevilik bağlamında incelenmesi söz konusudur.

Anahtar Kelimeler: Türkiye, Kazakistan, Türkiye Kazakistan ilişkileri, Yesevilik, Hoca Ahmet Yesevi.

SUMMARY

This thesis aim is, in 1991, declared independence in order to examine in the context of its relations with Kazakhstan Yesevilik from Turkey's international position. The relations between 1991 and 2015 determine the limits of this thesis. The aim of this thesis is not to measure their success or failure to analyze the relations with Kazakhstan and Turkey all or policies. The aim is that the resulting impact on relations between Turkey and Kazakhstan Yesevilik do research on understanding what that level is effective in determining policy in this regard.

In the process of writing this thesis, books, articles, websites and web addresses of official institutions published in Turkish and Kazakh were used. Also Hoca Ahmet Yesevi International Turkish-Kazakh University of TÜRTEP in Ankara (Turkey with Turkish Online Education Programs) has been supplying information from the trustee building.

In order to get a better understanding of the study, in the first chapter, information about the concept of Yesevi and Hoca Ahmet Yesevi was given. In the second section 2015 of Kazakhstan's independence in 1991 last time in chronological relations with Turkey have been described. In the third chapter, the chronological relations in the second chapter are examined in the context of the Yesevi language.

Keywords: Turkey, Kazakhstan, Turkey Kazakhstan relations, Yesevilik, Hoca Ahmet Yesevi.

İÇİNDEKİLER

SAYFA

ÖZET.....	I
SUMMARY	II
İÇİNDEKİLER.....	III
TABLolar LİSTESİ	IV
GRAFİKLER LİSTESİ	V
RESİMLER LİSTESİ.....	VI
ÖNSÖZ.....	VII
GİRİŞ.....	1
BİRİNCİ BÖLÜM	6
YESEVİLİK VE HOCA AHMET YESEVİ	6
1.1. Hoca Ahmet Yesevi'nin Hayatı ve Menkıbeleri.....	6
1.2. Ahmet Yesevi'nin Eserleri.....	13
1.3. Ahmet Yesevi'nin Talebeleri	15
1.4. Ahmet Yesevi'nin Tesirleri	20
İKİNCİ BÖLÜM	22
1991-2015 YILLARI ARASINDA KAZAKİSTAN VE TÜRKİYE İLİŞKİLERİ	22
2.1. Türkiye ve Kazakistan Diplomatik İlişkileri.....	22
2.2. Türkiye ve Kazakistan Askeri İlişkileri	26
2.3. Türkiye ve Kazakistan Eğitim İlişkileri	29
2.4. Türkiye ve Kazakistan Bilimsel ve Kültürel İlişkileri	35
2.5. Türkiye ve Kazakistan Ekonomik İlişkileri.....	37
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM	44
YESEVİLİK BAĞLAMINDA 1991-2015 YILLARI ARASINDA TÜRKİYE VE KAZAKİSTAN İLİŞKİLERİ	44
3.1. Ekonomi	44
3.2. Kültür	46
3.3. Diplomasi.....	52
SONUÇ	55
KAYNAKÇA	60

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo

Sayfa

Tablo - 1 Türkiye ve Kazakistan'ın 1992-2014 Yılları Arasındaki Ticareti 40

GRAFİKLER LİSTESİ

Grafik	Sayfa
Grafik - 1 Türkiye'nin Kazakistan'a İhracatı (1992-2014) (\$)	41
Grafik - 2 1970 ve 2011 yılları arasında Türkiye'nin ekonomik özgürlükler Performansı.....	42
Grafik - 3 2005 ve 2011 yılları arasında Kazakistan'ın ekonomik özgürlükler Performansı.....	43

RESİMLER LİSTESİ

Resim	Sayfa
Resim - 1 Hoca Ahmet Yesevi'nin Türbesi	6
Resim - 2 Hoca Ahmet Yesevi Tasviri	8
Resim - 3 Yesevi'nin Öğrencileri ile Resmedilmesi	11
Resim - 4 Hâkim Ata Menkıbesinin Anlatımı	12
Resim - 5 Divan-ı Hikmet	14
Resim - 6 Hoca Ahmet Yesevi ve Öğrencisi	16
Resim - 7 Eğitim, Bilim, Kültür ve Spor Alanlarında İş Birliği Anlaşması	46
Resim - 8 İki ülke cumhurbaşkanı Turgut Özal ve Nursultan Nazarbayev'in üniversite ziyareti.....	47
Resim - 9 Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Söyleşimi Sözcüleri'nin Kazakistan ziyareti sırasında üniversitenin temel atma törenine katılması	48
Resim - 10 Ahmet Necdet Sezer'in Kazakistan ziyareti	50
Resim - 11 Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan ile Kazakistan Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı Nursultan Nazarbayev'in üniversiteyi ziyareti.....	51

ÖNSÖZ

Kazakistan, Orta Asya'da bulunan bağımsız Türk devletlerinden birisidir. Gerek doğal kaynaklarının zenginliği gerekse coğrafi konumu bu ülkeyi önemli kılmaktadır. Yüzölçümünün 27 milyon kilometrekare olması, hem dünyanın 9. Büyük ülkesi hem de Türk ve Müslüman ülkeler arasında en büyük ülke olmasını sağlamaktadır. Uluslararası açıdan Rusya ve Çin'e komşu ve ayrıca Avrasya'nın merkezinde bulunup Atlantik ile de üst düzey ilişkilere sahiptir. Astana Kazakistan'ın başkentidir. Siyasi olarak beş bölgeye ve on dört eyalete ayrılmıştır. Yer altı kaynakları olarak demir, petrol, altın ve uranyum bakımından çok zengin kaynaklara sahiptir. Dünya altın rezervlerinin %26'sı, uranyum rezervlerinin %17'si ve krom rezervlerinin %26'sına sahiptir. Kazakistan barış içinde sürdürülebilir bir politikayı benimsemiştir. Komşuları ile çeşitli projeler yapmaktadır. 16 Aralık 1991 yılında bağımsızlığını ilan etmiştir. Kazakistan Türkiye ile ilişkilerini hep iyi konumda ve bu konuma önem vererek sürdürmektedir.

Bu çalışmayı hazırlamamda büyük yardım ve katkılara sahip olan tez danışmanım sayın Dr. Öğr.Üyesi Alihan LİMONCUOĞLU' na bütün içtenliğimle teşekkür ederim.

GİRİŞ

Türkiye’de Ahmet Yesevi ve Yesevilik konusunda Türkiye sınırlarında yapılmış çalışmalara dair 20-24 Temmuz 2016 tarihinde yapılan ilk bildiri, “A Consideration about the Studies on Ahmad Yasawi in Turkey (Türkiye’de Ahmet Yesevi Üzerine Yapılan Çalışmalara Dair Bir Değerlendirme)” adındaki bildiridir. Bu bildiri, Ahmet Yesevi’nin yaşamı ve Anadolu’ya yaptığı tesirleri içermektedir. Bu zamana kadar bu şekilde bir yazı kaleme alınmamıştır. Bu eksikliğin giderilmesi bakımından bu yazı önem arz etmektedir. Bu tarz bir yazı Kazakistan, Çin, Özbekistan ve Azerbaycan gibi ülkelerde çokça kaleme alındıysa da Türkiye’de bu konu hakkında herhangi bir makale 20-24 Temmuz 2016 tarihine kadar yazılmamıştır. Türkiye ve Kazakistan ilişkilerinin Yesevilik bağlamında incelenmesi konusunda bu zamana kadar literatürde hiçbir kaynak yayımlanmamıştır. Bu tezin yazım amaçlarından bir tanesi de budur. Türk literatürüne katkıda bulunması düşünülerek bu araştırma yapılmıştır.

1

1997 senesinde Hoca Ahmet Yesevi bibliyografya denemesi yapılmıştır. Fakat bu deneme kapsamlı bir araştırma değildir. Bu tez kısıt itibari ile 1991 ve 2015 yılları arasını kapsamaktadır. Zaten 2016 yılı UNESCO tarafından “Hoca Ahmet Yesevi Yılı” olarak kabul edilmiştir. Bu tarih ve sonrasında, Ahmet Yesevi hakkında birçok etkinlik ve eserler yayımlanmıştır. Bu tez incelenme tarihleri itibari ile daha öncesinde Türkiye’de bu konuda neler yapıldığını araştırmaktadır. Aynı zamanda bu tez, sadece Ahmet Yesevi ve onun menkıbeleri değil, aynı zamanda Türkiye ve Kazakistan arasındaki ilişkileri ve Ahmet Yesevi’nin bu ilişkilere etkisini açıklamaktadır. Bu konuda kapsamlı bir çalışmanın yapılması gerekliliği ortadadır.

Bu tarz bir çalışma önemi itibari ile titiz bir araştırma gerektirmektedir. Bu çalışmada literatürde olmayan bazı yazılar ve dokümanlar incelenmemiş ve tezin içine eklenmemiştir. Bu nedenle literatürde var olan bilgilerin derlenmesi ve özetlenmesi ile bu yazı ortaya konulmuştur. Bu alanda çalışma yapmak isteyen araştırmacılara bir ön kaynak olacağı kanaatindeyim. Bu tez bu bağlamda titiz bir çalışmanın ürünüdür.

---

¹ Cemâl Kurnaz - Mustafa Tatcı, “Ahmed-i Yesevî Hakkında Bir Bibliyografya Denemesi”, **Bilim ve Kültür Dergisi**, 1997, sy.4, s. 253-263.

Literatür araştırmasında görüldüğü üzere, Hoca Ahmet Yesevi hakkında yazılmış olan eserler hayli fazladır. Ama Anadolu'da Ahmet Yesevi üzerine yazılmış eserler ya da hakkında bilgilerin olduğu eserlerin sayısı o kadar da fazla değildir. Türkiye'de ki eserlere baktığımızda, Yesevi hakkındaki Menkıbeler içeren eserlerdir. Türkiye'de kesinliği kanıtlanmış, onun hakkında bilgi veren en eski yazılar iki adet Bektaşî menkıbe koleksiyonu içinde yer almaktadır. Bunlardan biri "Velayetname-i Hacı Bektaş-i Veli", diğeri ise "Velayetname-i Hacım Sultan"dır. İlkinin Uzun Firdevsi, ikincisini ise Derviş Burhan yazmıştır. Daha sonraları II. Selim döneminde Türkiye'ye gelen bir Yesevi dervişinin yazdığı "Ebrar min Emvaci'l-Bihar" isimli edebi eserdir. Eserin yazarı şair Maveraünnehirli Hazinî'dir. Bu eser "*Divân-ı Hikmet*" eserinin yazılmasından bir çağ öncesinde kaleme alınmıştır.²

Daha sonraki yıllarda Hoca Ahmet Yesevi'nin "Divan-ı Hikmet" yazıları tercüme edilmiş ve Literatürümüze eklenmiştir. "Bu doğrultuda Osmanlı Devleti'nin son dönemlerine rastlayan tarihlerde Divân-ı Hikmet'le ilgili bazı çalışmalar yapılmıştır. Bunlardan biri 1881/82 yılında Şeyh Süleyman Efendi tarafından yapılan tashih çalışmasıdır. Bunun dışında 1900/01 yılında yapılan bir Divân-ı Hikmet baskısını ve Hasan Şükrü tarafından 1909/10 yılında yapılan bir Divân-ı Hikmet tercümesini görmekteyiz."³ Aynı yıllarda Fuat Köprülü'nün Hoca Ahmet Yesevi hakkında yaptığı araştırmalar bizim için önemli bir kaynaktır. Bunun nedeni Türkiye'ye Yesevi'yi, onun eserlerini ve yapmış olduğu etkileri tanıtan ilk kişidir. Bu konudaki ilk makalesi, "Türk Edebiyatı Tarihi: Hoca Ahmed Yesevî, Çağatay ve Osmanlı Edebiyatları Üzerindeki Tesiri" isimli yazıdır.⁴ Bu makaleyi 1912-1913 yılları arasında yayımlamıştır. Bu makalesinden beş yıl sonra 1918'de "Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar" adlı eserini yayımlamıştır.⁵ Köprülü'nün Yesevi hakkındaki son yazısı ise bir ansiklopediye konu olmuştur. Yesevi hakkında 1978 yılında bir ansiklopedi maddesi yapmıştır.⁶

Fuat Köprülü'nün "Türk Edebiyatı Tarihi: Hoca Ahmed Yesevî, Çağatay ve Osmanlı Edebiyatları Üzerindeki Tesiri" isimli eserinden Kazakistan'ın bağımsızlığına kadar geçen sürede Yesevi hakkında birtakım eserler ortaya konulmuştur. Bu eserlerin sayısı az olmakla beraber en önemlisi sayılabilecek olanı,

² Ahmet Ocak, "Nizamiye Medreseleri Geleneği ve Yesevilik", **Milletlerarası Hoca Ahmet Yesevi Sempozyumu**, Bildiriler, 26-29 Mayıs 1993, Erciyes Üniversitesi Yayınları, Kayseri, 1993, s. 293-298.

³ Mehmed Fuat Köprülü, (1330/1914), "Türk Edebiyatı Tarihi: Hoca Ahmed Yesevi, Çağatay ve Osmanlı Edebiyatları Üzerindeki Tesiri", **Bilgi Mecmuası**, cilt: I, sayı: 6, s. 611-645.

⁴ Köprülü, a.g.e., s. 611-621.

⁵ Fuat Köprülü, "**Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar**", DİB Yayınları, Ankara, 1966, s. 54.

⁶ M. Fuat Köprülü, Ahmed Yesevi, **MEB İslam Ansiklopedisi**, c. 1, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1978, s. 210-215.

1917 senesinde Kemal Eraslan tarafından yazılmış olan “Fakrname”dir. Eser Divan-ı Hikmet içinden seçilmiş bölümlerden oluşmaktadır. Bu eser Ahmet Yesevi'nin “Divân-ı Hikmet” eseri dışındaki diğer eserlerin üzerine yapılmış tek yayındır. Azda olsa 1970-1989 yılları arasında sayısı azda olsa makale çalışmaları yapılmıştır.⁷

Kazakistan'ın bağımsızlığını kazanmasıyla beraber aynı yıl, Türkiye açısından Hoca Ahmet Yesevi hakkında yapılan çalışmaların adedinin artmaya başladığı yıldır. Türkiye, Sovyetler Birliği'nin dağılması sonrasında Kazakistan ile siyasi ve ekonomik ilişkiler kurmuş ve iki ülke arasında kültürel ilişkiler geliştirmiştir. Kültürel gelişimler çerçevesinde Türkiye'de birtakım etkinlikler yapılmıştır. “1991 yılında ilk defa Kültür Bakanlığı tarafından “Milletlerarası Hoca Ahmet Yesevi Sempozyumu” gerçekleştirilmiştir. Ayrıca Başbakanlık tarafından 1993 yılının “Hoca Ahmet Yesevi Yılı” ilan edilmesinin ardından ülke genelinde Yesevi ile ilgili birçok sempozyum, panel, konferans, ilmî toplantı vs. yapılmış, çeşitli kitap ve makaleler neşredilmiştir. Böylece neredeyse unutulmuş olan Hoca Ahmet Yesevi; dinî, tasavvufî, edebî ve kültürel açılardan Anadolu insanına tanıtılmaya başlanmıştır”⁸. Anadolu'da Yesevi üzerine yazılan yazıların çoğunun konusu, Yesevi'nin hayatı, menkıbeleri, öğrencileri ve hocaları hakkındadır. 1993 senesinden sonra ortaya konulan çalışmaların çoğu, makale, doktora tezi veya yüksek lisans tezi, eser ve bildiri şeklinde eserlerdir. Bu eserleri sayılara döktüğümüzde, sekiz yüksek lisans tezi, bir doktora tezi, iki yüz on beş makale, seksen iki eser ve üç yüz yirmi altı adet bildiri yayımlanmıştır. 1981-2010 yılları arasında en çok çalışma yapan kişiler, Mustafa Uslu ve Kemal Eraslan'dır.

Genele bakıldığında Anadolu üzerinde Ahmet Yesevi hakkında yazılmış eserlerin birçoğu Divan-ı Hikmet üzerine yayınlardır. Bu çalışmaların zaman aralıklarına baktığımızda 1983 ve 2016 yılları arasında oldukları görülmektedir. “Bunlar içerisinde Kültür Bakanlığı (Eraslan, 1983) ve Türkiye Diyanet Vakfı tarafından (Bice, 1993) neşredilenler başta gelmektedir. Ancak bu iki yayında Hoca Ahmet Yesevi'ye atfedilen hikmetlerin tamamı toplanabilmiş değildir.”⁹ Ülkemizde bulunan “Divân-ı Hikmet” ciltleri, içerikleri ve dili açısından birbirlerinden çokça farklılıklar göstermektedir. Bu da tüm nüshalardan faydalanıp sağlam bir doküman hazırlamayı zorlaştırmaktadır.

⁷ Birgül Bozkurt, “Ahmed Yesevi Bibliyografyası: Türkiye'de Yesevi İle İlgili Çalışmalara Dair Değerlendirmeler”, Ankara, 2016, s. 283-334.

⁸ Ahmet Yaşar Ocak, “Anadolu Türk Halk Sûfliliğinde Ahmed-i Yesevî Geleneğinin Teşekkülü”, Milletlerarası Ahmet Yesevi Sempozyumu, Bildiriler, 26-27 Eylül 1991, Ankara, 1992, s. 64-65.

⁹ Varis Çakan, “Hoca Ahmed Yesevi ve Divan-ı Hikmet”, Milli Folklor, 2005, sayı: 68, s. 205-206.

Literatür açısından baktığımızda, Divan-ı Hikmet nüshaları dünya üzerinde farklı farklı ülkelerin kütüphanelerinde yer bulmuştur. Bu nüshalar aynı zaman diliminde değil farklı yıllarda yapılmışlardır. Bu farklı baskıların hepsinin bu zamana kadar incelenmemesi ve tek bir kaynağa dönüştürülmemesi büyük bir kayıptır. Bu ayıp Tüm Türk dünyasının ayıbidir. Ahmet Yesevi hakkında yapılan toplantılarda bu eksikliğin üzerine daha fazla düşülmesi gerektiğini gösteren bildirimler kaleme alınmıştır. “Ahmet Yesevi'nin St. Petersburg Devlet Üniversitesi Doğu Fakültesi Kütüphanesi'nde bulunan el yazması eserleri, Türkmenistan Milli El Yazma Eserler Enstitüsü Kütüphanesi'nde saklanan Ahmet Yesevi ve Hâkim Ata'ya ait yazmalar ve Divân-ı Hikmet'in Uygurlar arasında bulunan nüshalarını konu alan bildirimler teknik anlamda büyük önem taşımaktadır.”¹⁰ Bu alanda değerlendirilecek bazı çalışmalarda, Divan-ı Hikmet'in çevirileri ve Yesevilik konusundaki araştırmalarda ortaya çıkan sorunlardır.

Daha önce Anadolu'da Yesevi üzerine yazılan yazıların çoğunun konusunun, Ahmet Yesevi'nin hayatı, menkıbeleri, öğrencileri ve hocaları hakkında olduğundan bahsetmiştik. Son dönemlerde bu başlıkların dışında Hoca Ahmet Yesevi'nin yaşamış olduğu Yesi bölgesine yapılmış geziler hakkında bilgileri ihtiva eden çalışmalar da bulunmaktadır. Son yıllarda Ahmet Yesevi ve Yesevilik hakkında farklı yazıların çıkması onun irdelendiğinin ve eleştirildiğini göstermektedir. Bu tarz yazılara örnek gösterilebilecek yazar Ahmet Yaşar Ocak ve eserleridir. Literatürümüze eklenebilecek tarzda bildirimlerin toplandığı “bildiri kitabı” çalışmaları da yapılmıştır.

Hoca Ahmet Yesevi'nin incelendiği yazı ve makalelerin birçoğu, Hoca'nın eserleri, üstatları, eğitim aldığı çevre, geride bıraktığı öğrencileri, kişiliği bakımından ele alınmıştır. Bu makale ve yazıları yazarlar arasında Batılı ve Türk çok sayıda kişi vardır. Bu makalelerin genelde konusu, Ahmet Yesevi'nin Anadolu'ya, Orta Asya Türk topluluklarına, Balkanlara ve Hindistan'ın alt bölümlerine olan etkileri hakkındadır. Buda bizlere Hoca Ahmet Yesevi'nin etki ettiği alanın ne kadar büyük olduğunu göstermektedir. Bu noktada Anadolu özelinde Hoca Ahmet Yesevi ile Mevlâna, Hacı Bektaş Veli, Yunus Emre, Kaygusuz Abdal, Ahi Evran ve Âşık Paşa karşılaştırmaları da edebiyat açısından önemli kaynaklardır. Kendinden daha önce

---

¹⁰ Akif Farzaliev, “St. Petersburg Devlet Üniversitesi, Doğu Fakültesi Kütüphanesi'nde Muhafaza Edilen Ahmed Yesevi'nin El Yazması Eserleri”, <http://pirimizyesevi.com/kabul-edilenbildiriler-haber-231-makale.html> (Erişim tarihi: 29.02.2019).

yaşamış olan Şeyh Ahmet-i Hani ve Alvarlı Efe ile karşılaştırma çalışmaları da aynı önemde değerli kaynaklardır.¹¹

Bütün bu çalışmalara karşın, Yesevilik'in ortaya çıkmasında büyük önemi olan töre, inanç, kişiler ve düşünce sistemleri alanlarında oldukça az sayıda çalışma yapılmıştır. Hocalarından sadece Arslan Bab hakkında birtakım çalışmalar yapılmıştır. Yusuf Hemedani hakkında yapılmış bir adet çalışma dışında herhangi bir çalışma yoktur ki o çalışmada yayınlanmamış bir çalışmadır.¹² Kur'an-ı Kerim hadis ve ayetlerini Hoca Ahmet Yesevi'ye ve Yesevilik'e tesirleri konusunda çok çok az araştırma yapılmıştır. Buna benzer konularda yayın yapılmamasının eksikliği son dönemlerde fark edilmiştir. Bunu fark edip yayın yapanlardan biride Baltabayeva'dır. Eserinin ismi: "Hoca Ahmed'in Nazarında Şamanizm ve İslam Sentezi" bildirisidir.¹³ Şamanizm, Ebu Hanife ve Hallaç'ın Yesevi üzerindeki etkilerini konu almaktadır. Ancak bu bildiriler henüz yayımlanmış değildirler.

Türkiye'deki üniversite tezlerinde, Ahmet Yesevi ve Yesevilik hakkında yapılan yüksek lisans ve doktora tezlerinin büyük bir bölümü 2000 yıllarında yazılmıştır. Yazılan tezlerin çoğu yüksek lisans tezidir. 2003 yılında hazırlanan doktora tezi, Ahmet Yesevi hakkında yazılmış tek doktora tezidir. Tezin adı "Hoca Ahmet Yesevi'nin Düşünce Sistemi" adlı tezdur.

---

¹¹ Bozkurt, a.g.e, s. 283-334.

¹² Cemal Aksu, "Ahmed Yesevi'nin Hocası Yusuf Hemedani ve Halifeleri", <http://pirimizyesevi.com/kabul-edilen-bildiriiler-haber-231-makale.html> (Erişim tarihi 28.12.2018).

¹³ Alyona Baltabayeva, "Hoca Ahmed'in Nazarında Şamanizm ve İslam Sentezi" **Uluslararası Hoca Ahmed Yesevi Sempozyumu**, Ankara, 28-30 Nisan 2016, s. 22.

BİRİNCİ BÖLÜM

YESEVİLİK VE HOCA AHMET YESEVİ

1.1. Hoca Ahmet Yesevi'nin Hayatı ve Menkıbeleri

Ahmet Yesevi Kazakistan'ın Çimkent şehrinin Sayram kasabasında 1093 yılında dünyaya gelmiştir. Tasavvuf eğitimini Yusuf Hemedani'nin yanında tamamladıktan sonra Türkistan'a (eski adıyla Yesi) yerleşmiştir. Yetmiş üç yıllık hayatı boyunca halkı maneviyat yoluna davet etmiş ve 1166 yılında Türkistan'da vefat etmiştir. Ahmet Yesevi'nin babası İbrahim Şeyh'tir (İbrahim Ata). Kendisi de Sayram kasabası ve çevresinde müritleri olan tanınmış bir mutasavvıftır. Küçük yaşta anne ve babasını kaybetmiş olan Hoca Ahmet Yesevi, bir süre Kazakistan'ın güneyindeki Otrar kentinde Arslan Bab adlı şeyhten dini ve tasavvufi eğitim görmüştür. Arslan Bab'ın vefatının ardından eğitimine başka şehirler devam etmiştir.¹⁴

Resim - 1Hoca Ahmet Yesevi'nin Türbesi¹⁵

¹⁴ Cemal Kurnaz ve Mustafa Tatcı, "Ahmed-i Yesevi Hakkında Bir Bibliyografya Denemesi", **Bilig Bilim ve Kültür Dergisi**, 1997, s. 4.

¹⁵ Hoca Ahmet Yesevi Üniversitesi Resmi İnternet Sayfası, "Ahmet Yesevi Hakkında", <https://www.ayu.edu.tr/ahmetyesevi> (Erişim tarihi: 08.11.2018).

Ahmet Yesevi Buhara'ya gidip burada Yusuf Hemedani'nin dergâhına girip müridi olmuştur. Bazı kaynaklarda Hoca Ahmet Yesevi Şihabeddin Sühreverdi veya Ebu'n-Necip Sühreverdi'nin müridi olup onlardan icazet aldığı söylenmektedir. Akrabalarından bazılarının da şeyh olması ve baba tarafından akrabası olan Mûsâ Hoca ile de yakınlığı olduğu bilinen Ahmet Yesevi'nin bu kişilerden eğitim almış olması olasıdır.¹⁶

Aldığı bu dini ve tasavvufi eğitimlerini bitirip sonrasında Yesi'ye dönüp dergâh kurmuştur. Halkı din ve ahlak bakımından yetiştiren Ahmet Yesevi, dini fikirlerini sade bir dille yazılmış Türkçe şiirler ile anlatmıştır. Şiirlerine Hikmet adı verilmiştir. Şiirleri zamanla toplanıp Divan-ı Hikmet mecmuaları ortaya çıkarılmıştır. Varlıklı bir aileye sahip olan Yesevi, bazı menkıbelerde tahta kaşık yontarak geçimini sağladığı ifade edilmektedir. Yesevi hakkında anlatılan menkıbelerden yola çıkarak, dergâhındaki zikir şekli nedeniyle zamanın bazı âlimleri tarafından eleştirilmiştir. Ahmet Yesevi de yazmış olduğu bazı şiirlerinde samimiyetsiz din adamları ile sahte mutasavvıfları eleştirmiştir. Yazdığı şiirlerde ve yaptığı sohbetlerde genellikle şu konulardan bahseder; fakiri ve yetimi koruma, Allah'ın kurallarına uyma, Allah ve peygamber sevgisi, güzel ahlâklı olma, nefis ile mücadele, zikir, melâmet, ölüm, maneviyat ve sahte şeyhlik.¹⁷

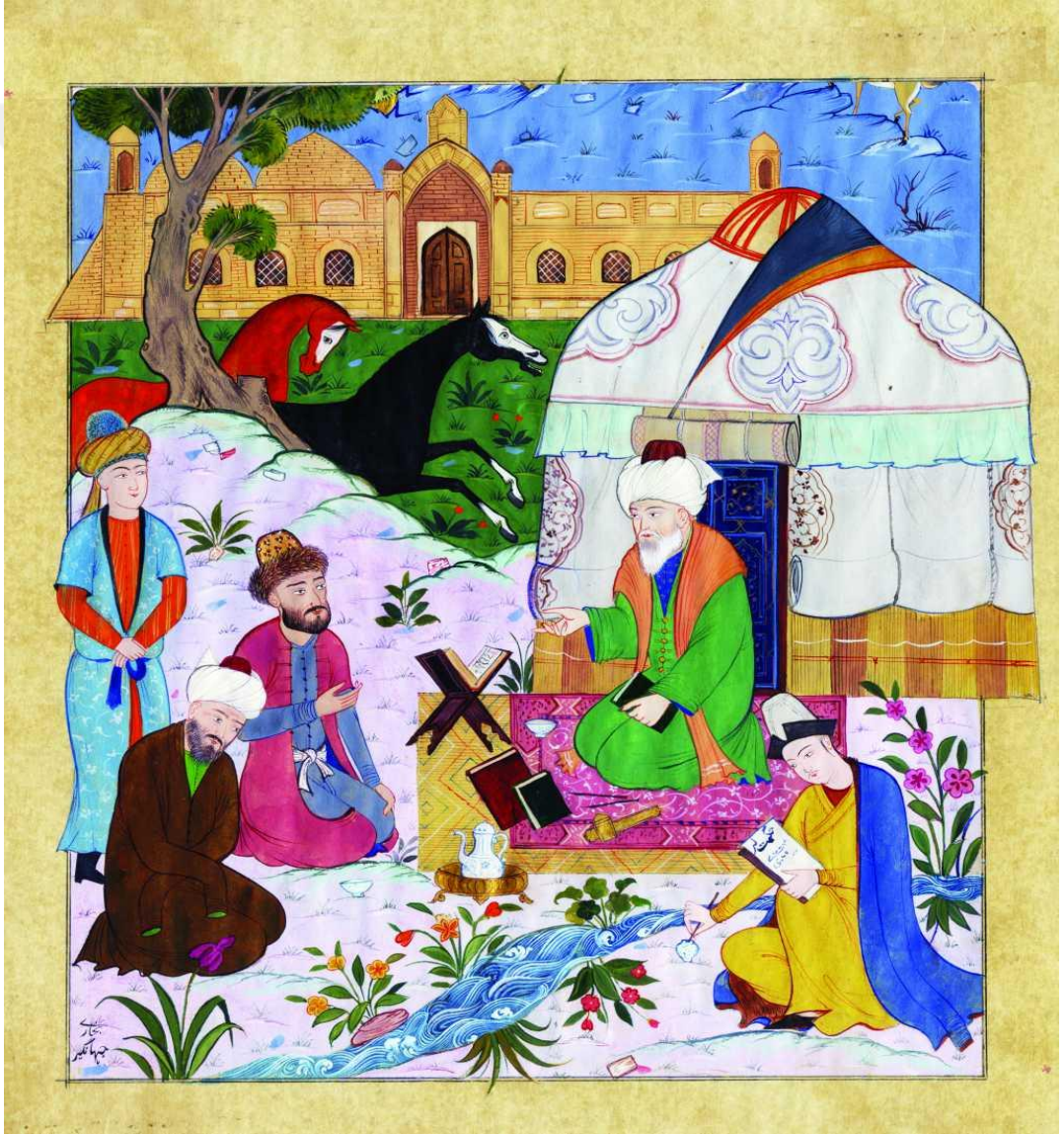
Ahmet Yesevi'nin bir oğlu ve bir kızı olmuştur. Oğlu İbrahim Ahmet Yesevi hayattayken vefat etmiştir. Yesevi'nin soyu kızı Gevher tarafından devam ettirilmiştir. Kazakistan, Orta Asya ve Anadolu da kendisinin Hoca Ahmet Yesevi'nin soyundan geldiğini iddia eden birçok ünlü ortaya çıkmıştır. Semerkant şehrinden Şeyh Zekeriya, Evliya Çelebi ve Üsküp'ten Şair Ata bu isimler arasında yer alır. 14. yüzyılın sonlarında Emir Timur, Türkistan'da namı yayılmış olan Ahmet Yesevi'nin mezarını ziyaret etmiş ve mezarın üzerine bir türbe yapılmasını emretmiştir. Bu türbeye daha sonra cami ve külliye eklenmiştir. Günümüzde bu külliye Orta Asya'daki en önemli ziyaret merkezlerinden biri olmuştur. Ahmet Yesevi'nin çilehanesi ve mezarı arasında ki mesafenin yüz metre olması, Yesevi'nin gerçek dergâhının çilehane çevresinde olduğu fikrinin ortaya atılmasına neden olmuştur. Zamanlar külliyeğe aşevi, kütüphane ve mescit den oluşan yeni binalar eklenmiştir.¹⁸

¹⁶ Kurnaz ve Tatcı, a.g.e., s. 5.

¹⁷ Rıza Bakış, "Ahmed Yesevi'de Hallac Etkisi", <http://pirimizyesevi.com/kabul-edilen-bildiriler-haber-231-makale.html> (Erişim tarihi: 02.02.2019).

¹⁸ Vasili Viladimiroviç Barthold, "Orta Asya Türk Tarihi Dersleri", Divan Kitap, Ankara, 2011, s. 54.

Orta Asya'da İslam'ın yaygınlaşması ve tasavvuf hareketlerinin de görülmesi, Ahmet Yesevi'nin Yesi bölgesindeki inançlı insanlara rehberlik etmesi ile aynı zamana denk gelir. Yesevi, Taşkent ve Sırderya'nın bozkırlarında yaşamını sağlayan göçebe Türkleri etkilemiştir. Kendisinin en büyük özelliği, güzel ahlaklı olmayı, İslam'ı, tasavvufu, edep ve adabı sade bir dil ile öğretmesiydi. Bu anlatımı da "halk edebiyatından alınan anlatım teknikleriyle örülmüş hece vezninde manzumeler söylüyordu". Hoca Ahmet Yesevi'nin manzumelerine "Hikmet" adı verilmiştir. O zamanlarda en uzak Türk toplumlarına bile dervişler sayesinde ulaştırılmıştır. Bu yol ile Yesevilik, çok kısa bir zamanda Orta Asya Türkleri arasında yayılmıştır.¹⁹

Resim - 2 Hoca Ahmet Yesevi Tasvir²⁰

¹⁹ Barthold, a.g.e., s. 65.

²⁰ Hoca Ahmet Yesevi Üniversitesi Resmi İnternet Sayfası, "Ahmet Yesevi Talebeleri", <https://www.ayu.edu.tr/ahmetyesevi> (Erişim tarihi: 08.11.2018).

Hoca Ahmet Yesevi'nin öğrencilerinden olan Sufi Muhammed Danişmend'in yazdığı "Mir'âtü'l-kulûb" adlı kitabında Yesevi'nin ağızından aktarılan: "Ahir zamanda bizden sonra öyle şeyhler zuhur edecek ki, Şeytan onlardan ders alacak ve onlar Şeytan'ın işini yapacaklar... Ehli Sünnet ve Cemaati düşman görüp ehli bidat ve dalâleti sevecekler" şeklindeki sözleri Yesevi'nin Sünni ve Hanefi olduğuna işaret etmektedir. Yine Divan-ı Hikmet nüshalarında anlatılan şu aşağıdaki sözlerde buna işaretir:

"Mürşidlikni da'vâ kılur şartın bilmes
Helâl haram, sünnet, bid'at farkın bilmes
Bû-Hanîfe mezhebinde hergiz yürmes
Diğer bid'at mezheplerdin yürürler-e"²¹

Yesevi'nin sözlerini içeren ilk eserlerden biri, Sufi Muhammed Danişmend'in "Mir'âtü'l-kulûb" adlı eseridir. Bu menkıbeleri içeren en eski eser ise Hüsameddin Sıgnaki'nin Farsça "Menakıp" risalesidir. Her iki eserinde yayımlanması Necdet Tosun tarafından gerçekleştirilmiştir. Hoca Ahmet Yesevi, "Hikmet" kitabındaki fikirleri ve özellikle menkıbevi yaşamıyla Orta Asya'nın tasavvuf alanında en büyük isimlerinden biri olmuştur.

Ahmet Yesevi'nin yaşamı, eski kaynaklardaki bilgilerle sınırlıdır. Zaten kendi yaşamı yerine menkıbeleri ile tanınmış bir zattır. Menkıbelerden bazıları yaşamı ve fikirleri hakkında bizleri bilgilendirecek seviyede iken, bazıları halkın hayal ürünüdür. Yesevi 'ye ait menkıbelerden birkaçı şunlardır:

Menkıbeye göre, Arslan Bâb, sahabenin ileri gelenlerinden biriydi. Bâb kelime anlamı olarak şeyh ya da baba demektir.²²

"Hz. Peygamber'in gazâlarından birinde ashabı kiram aç kalarak peygamberin huzuruna geldiler ve biraz yiyecek istirham ettiler. Hz. Peygamber'in duası üzerine Cebrail Cennet'ten bir tabak hurma getirdi. Fakat o hurmalardan bir tanesi yere düştü. Cebrail dedi ki: "Bu hurma sizin ümmetinizden Ahmet Yesevi adlı birinin kısmetidir". Her emanetin sahibine verilmesi tabii olduğu için Hz. Peygamber

²¹ Hoca Ahmet Yesevi Üniversitesi Resmi İnternet Sayfası, "Yesevilik Ders Notları", <https://www.ayu.edu.tr/ahmetyesevi>, (Erişim tarihi: 02.02.2019).

²² Kurnaz ve Tatcı, a.g.e., s. 6.

ashabından birini bu iş ile vazifelendirmek istedi. Neticede hurmayı Arslan Bâb'ın ağzına attı ve çok sonraları yaşayacak olan Ahmet Yesevi'nin terbiyesi ile meşgul olmasını söyledi. Dört yüz küsur yıl yaşayan Arslan Bâb Sayram'a yahut Yesi'ye geldi ve vazifesini yerine getirdi.”

Arslan Bâb'ın rüyasında gördüğü hurma vakası sözlü olarak değişim göstermiş ve bu menkıbe ortaya çıkmıştır.

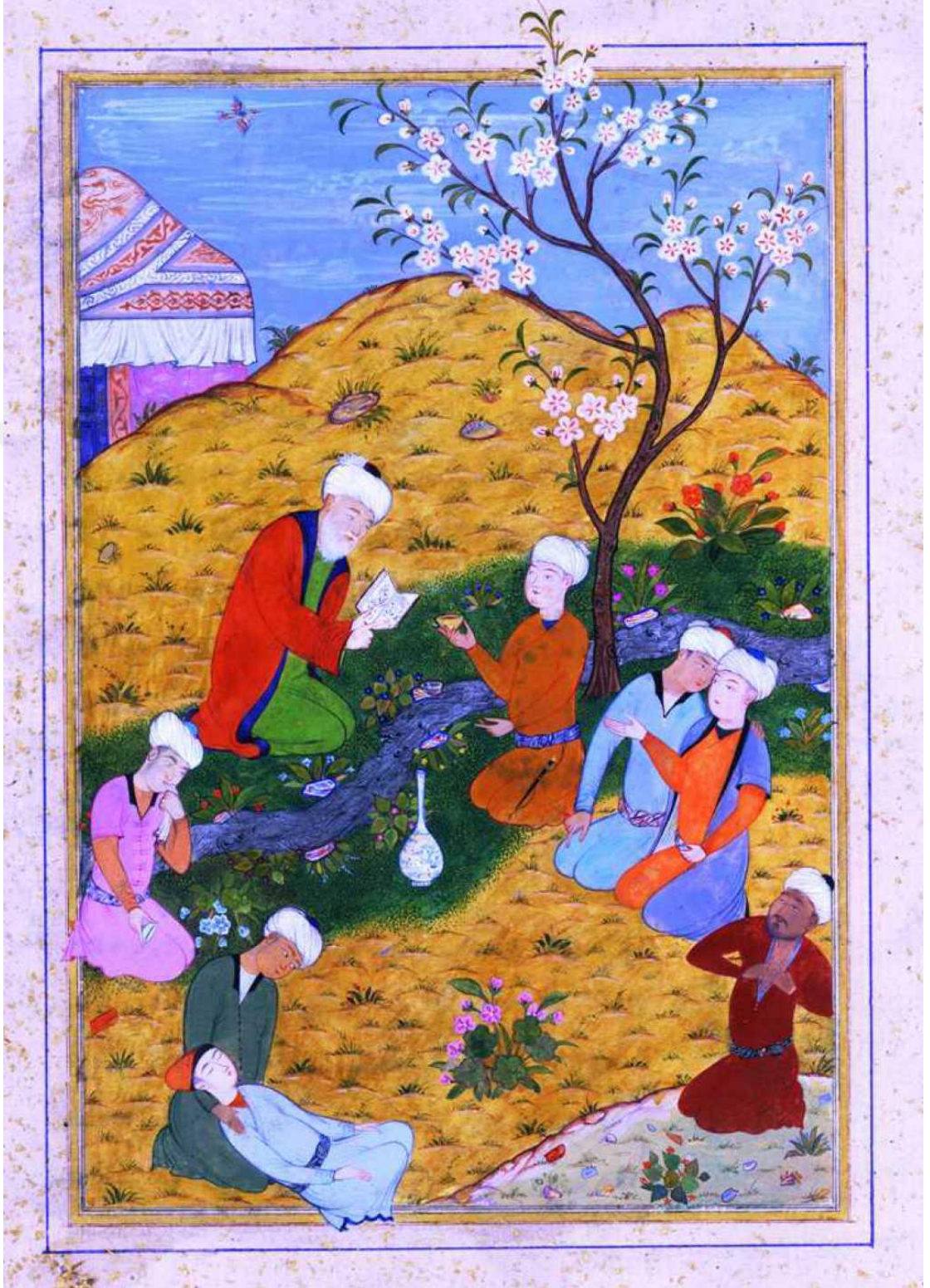
Ahmet Yesevi günlük yaşamını üç bölümde yaşardı. Vaktinin büyük bölümünde ibadet ve zikirle uğraşır. Artakalan zamanında öğrencilerine zahiri ve batini ilimleri öğretirdi. Üçüncü bölümünde ise, alın teri ile geçimini sağlamak üzere tahta kaşık yapar ve bu kaşıkları satardı. “Bir rivayete göre, onun hâlden anlar bir öküzü vardı. Bu öküzün sırtına bir heybe asar, içine de yaptığı kaşık ve kepçeleri koyup Yesi çarşısına salıverirdi. Kim kaşık ve kepçeden alırsa ücretini heybenin gözüne bırakırdı. Mal alıp da ücretini vermeyen olursa, öküz o kimsenin peşini bırakmaz, nereye gitse peşinden o da giderdi. Adam ücreti heybeye koymadıkça o kimsenin yanından ayrılıp başka yere gitmezdi. Akşam olunca da Ahmet Yesevi'nin evine gelirdi.”²³

Bir diğer menkıbe ise; Yesi yakınlarında bulunan Savran kasabesindeki gayr-i Müslimler, Müslüman halka ve Hoca Ahmet Yesevi 'ye düşmanlık besliyorlardı. Ahmet Yesevi'nin sözleri, kerametleri duyuldukça ve gösterdiği yolda yürüyenlerin sayısı arttıkça gayr-i Müslim halk daha da çok rahatsız oluyordu. Bu düşmanlık gün be gün artıyordu. Bir gün Ahmet Yesevi 'ye iftira etmek için plan yaptılar. Hepsini bir yerde toplandı. Gayr-i Müslimlerden birinin ineğini mezbahada kestiler. Hayvanın yalnızca ayaklarını geride bıraktılar. Bir gün sonra da şehrin kadısına gidip şikâyetle bulundular. İneklerinin çalındığını, daha sonrada mezbahada kesildiğini söylediler. Alelacele hayvanın mezbahadan götürüldüğünü için kanının hala aktığını, izleri takip ettiklerinde de izlerin Ahmet Yesevi'nin tekkesine çıktığını kadıya söylediler. Kadı bunun üzerine, Ahmet Yesevi'nin tekkesine gidip ineklerinin etlerine bakabileceklerini söyledi. Bunun üzerine hepsi tekkeye geldiler. Sanki yerini biliyormuş gibi hiçbir yeri aramadan dosdoğru akşam gizledikleri ineğin yanına gittiler. Tamda istediklerine ulaşmış olduklarını düşündüklerinde, Yesevi'nin kerameti vuku buldu ve bu iftirayı atanların hepsi bir anda köpeğe dönüştü. İftiracılar ineğin etine saldırıp hemen eti bitirdiler. Bu sayede gerçek halleri ortaya çıkmış oldu. Bu

²³ Osman Türer, “Hoca Ahmed-i Yesevi'nin Türk-İslam Tarihindeki Yeri ve Tasavvufi Şahsiyeti”, **AÜİFD**, sayı: 12, Erzurum,1995, s.11-27.

olayın dışında kalanlar korku ve hayret içinde Ahmet Yesevi' den aman dilediler. Hoca Ahmet Yesevi affedip dua etti. Bu sayede yeniden eski hallerine döndüler.

Resim - 3 Yesevi'nin Öğrencileri ile Resmedilmesi²⁴

²⁴ Hoca Ahmet Yesevi Üniversitesi Resmi İnternet Sayfası, "Hoca Ahmet Yesevi'nin Eserleri", <https://www.ayu.edu.tr/ahmetyesevi> (Erişim tarihi: 08.11.2018).

“Rivayete göre, bir gün Hoca Ahmet Yesevi'nin tekkesinde 99.000 mürit hazır bulunuyordu. Yesevi imam oldu, namaza başladılar. Sağında Hakîm Ata, solunda Sufi Muhammed Danişment vardı. Namaz sırasında Yesevi'den bir ses çıktı. Cemaat “İmam'ın abdesti bozuldu” diye namazdan ayrıldılar ama Yesevi aldırmadı, namaza devam etti. Hakîm Ata tereddüt etmeksizin ona uydu. Sufi Muhammed Danişment de Hakîm Ata'ya bakarak devam etti. Nihâyet selam verildikten sonra Hoca hazretleri dedi ki: “Ben bunu sizin tasavvuftaki mertebenizi anlamak için kasten yaptım. Yoksa o ses benden değil, belime soktuğum bir barsak veya toynak parçasından çıktı. Anlaşıldı ki benim bir tek müridim, bir de yarım müridim kemâle ermiş”. Sonra Hakîm Ata'ya döndü: “Yarın seher vakti sana bir deve gelecek, ona bin, nerede durursa ineceğin ve halkı irşat edeceğin yer orasıdır” dedi. Ertesi sabah seher vakti Hakîm Ata, gelen deveye binip salıverdi. Deve yürüdü, bir yere gelip durdu, oturup bağırdı. O yere bu yüzden Bakırgan (bağırın) adı verildi.”²⁵

Resim - 4 Hâkim Ata Menkıbesinin Anlatımı²⁶

²⁵ Ahmed Yesevi, “**Divan-ı Hikmet, Daru’l-Hilafeti İslambul**”, Matbaa-i Mahmutbey, İstanbul, 1318.

²⁶ Hoca Ahmet Yesevi Üniversitesi Resmi İnternet Sayfası, “Divan-ı Hikmet”, <https://www.ayu.edu.tr/ahmetyesevi> (Erişim Tarihi: 08.11.2018).

Anlatılan başka bir menkıbede ise; Günlerden bir gün Hoca Ahmet Yesevi dergâhının kapısında otururken, önünden bir grup çocuk geçti. Çocuklar medreseye Kuran öğrenmeye gidiyorlardı. Çocuklar Mushaflarını çantalarının içinde taşıyorlardı. İçlerinden bir tanesi Kuran'a olan saygısı nedeni ile başının üzerinde taşıyordu ve ders. Bunu gören Hoca Ahmet Yesevi, Ayrıca medreseden evine dönerken hoc bitiminden eve dönerken geri geri yürüyerek hocasına saygıda duyuyordu. Bu durumu gören Ahmet Yesevi çocuğa: “Oğlum! Hocandan, anne ve babandan izin al, senin dini eğitimi ben vereyim” dedi. Daha sonra çocuk hocası, anne ve babasından gerekli izinleri alıp Yesevi'nin dergâhına katıldı. Yıllarca dini eğitim alıp, dini eserleri okuyup ilim irfan sahibi oldu. Sonrasında ise Ahmet Yesevi'nin müridi oldu. Çocuğun ismi Süleyman'dı. Hoca Ahmet Yesevi bir gün ormana odun toplamaları için Süleyman ve birkaç çocuğu gönderdi. Toplanan odunlarla yemek pişirilip misafir, öğrenci ve dervişlere verilecekti. Çocukların hepsi odunları topladılar. Dergâha odunları getirirlerken yağmur yağmaya başladı. İçlerinden bir tek Süleyman paltosunu odunların üzerine sararak getirdi. Dergâha vardıklarında bir tek Süleyman'ın odunları kuru kalmıştı. Bunu gören Ahmet Yesevi: “Sen ince düşünceli yani hikmetli bir iş yapmışsın. Bundan sonra senin adın Hakîm Süleyman olsun” dedi. Sonraları Hâkim Ata diye meşhur oldu.²⁷

1.2. Ahmet Yesevi'nin Eserleri

Hoca Ahmet Yesevi'nin Türkçe şiirlerinin bulunduğu derlemenin adı “Divan-ı Hikmet” tir. Divan-ı Hikmet ciltleri, içerikleri ve anlatım dilleri bakımından farklılık göstermektedir. Bu durum, hikmetlerin farklı şahıslar tarafından yazıldığını veya derlendiğini gösterir. Hikmetlerin bazıları kaybolmuş ve bazıları da zamanla değişikliğe uğramıştır. Derleme aşamasında yeni hikmetler eklenmiş, bu sebeple de eski metinler kısmi olarak orijinalliklerinden uzaklaşmıştır. Hikmetlerin hepsine baktığımızda, temelde Ahmet Yesevi'nin fikirleri, tarikatının esasları ve inancı bulunmaktadır. Yesevi'nin Hikmetlerinin asıl önemi, Türklerin birbirleri arasında bir fikir birliği oluşturmasına zemin hazırlayabilecek olmasıdır. Divan-ı Hikmet eseri eski alfabe ve yeni harflerle birden fazla kez yayınlanmıştır.

Bir başka eser ise “Fakr-nâme” dir. Hoca Ahmet Yesevi' ye ithaf edilir. Çağatay Türkçesi ile yazılmıştır. “Divan-ı Hikmet'in Taşkent ve bazı Kazan baskılarında yer

²⁷ Nesimi Yazıcı, “Hoca Ahmed Yesevi Döneminde Türk-İslam Kültürünün Oluşumu-Gelişimi”, Diyanet İlmî Dergi, c. 29, 1993, s. 4

alır. Müstakil bir risâleden çok Divan-ı Hikmet'in mensur bir mukaddimesi olan Fakrnâme, Kemal Eraslan tarafından yayınlanmıştır."²⁸

"Risâle der Âdâb-ı Tarîkat, Taşkent'te yazma nüshaları bulunan bu küçük Farsça eser, tarikat adabı ve makamları, mürit mürşit ilişkileri, dervişlik, Allah'ı tanımak ve ilâhî aşk gibi konular hakkındadır. S. Mollakanagatuli tarafından Kazak Türkçesi'ne tercüme edilerek yayınlanmıştır."

Resim - 5 Divan-ı Hikmet²⁹

"Keşfu'l-mahcûb" adlı eserin yazarı Hücviri'dir. Dediğine göre, Fergana bölgesinde bulunan halk şeyhlerine "Bâb" demektedir. Bu kelime Orta Asya'daki bazı bölgelerde de kullanılmaktadır. Arslan Bâb, Ahmet Yesevi'nin hocasının adıdır. Arslan Bâb türbesinin içerisinde mezarları bulunan Karga Bâb ve Lâçin Bâb da bu unvan ile anılmaktadır. Hoca Ahmet Yesevi'nin akrabalarının, dedesinin ve de babasının "Şeyh" olarak anılması, Orta Asya bölgesinin Yesevi' den de önce tasavvufî hareketlere sahne olduğunu göstermektedir. Bu tarz sofı, derviş ya da şeyhlerin Türkler arasında sade bir Türkçe ile İslam'ı ve tasavvufu yaydıkları anlaşılmaktadır.³⁰

²⁸ Necdet Tosun, "Yesevîliğin İlk Dönemine Âid Bir Risâle: Mir'âtü'l-Kulûb", **İLAM Araştırma Dergisi**, cilt: II, 1997, s.2.

²⁹ Hoca Ahmet Yesevi Üniversitesi Resmi İnternet Sayfası, "Divan-ı Hikmet", https://www.ayu.edu.tr/yayin_detay/67/divan--hikmet-hoca-ahmed-yesevi_, (Erişim tarihi: 08.11.2018).

³⁰ Tosun, a.g.e., s.5.

“Risâle der Makâmât-ı Erba’în”, Yesevi’ye nispet edilen Farsça küçük bir LLserdir. “Şeriat, marifet, tarikat ve hakikatten her biri hakkında onar makam olmak üzere toplam kırk makam ve kaideyi ihtiva etmektedir. Şimdilik bilinen tek nüshası Kütahya Tavşanlı Zeytinoğlu İlçe Halk Kütüphanesi’ndedir.”³¹

1.3. Ahmet Yesevi’nin Talebeleri

Hoca Ahmet Yesevi’nin halifelerinden birisi olan Hâkim Ata’nın gerçek adı Süleyman’dır. Ahmet Yesevi’nin menkıbelerinde bahsedilen Süleyman ya da Hâkim Süleyman, daha sonraları Hâkim Ata ismi ile meşhur olmuştur.³²

Ahmet Yesevi, Hâkim Atayı ilk önce medrese ilimlerinde, daha sonraları tasavvuf ve maneviyat alanında yetiştirmiştir. Eğitimini tamamladığını düşündüğünde ise, halkı eğitmesi konusunda yetki verdi. Kendisinin bir deve ile yolculuk etmesini ve devenin durduğu yerde yaşamasını tembih etti. Hâkim Atanın bindiği deve Bineva isimli bölgede durdu ve bağırdı. Hâkim Süleyman Ata tamda bu bölgeye yerleşti. Devenin tamda bu bölgede bağırması nedeni ile bu yere Bakırgan (bağırın) adını verdiler. Bakırgan adının verildiği bölgenin yöneticisinin adamları başlarda Hâkim Ataya engel olmak isteseler de daha sonra onun keramet sahibi biri olduğunu anlayınca ona saygı duydular. Yönetici de Anber isimli kızını Hâkim Ata ile nikâhladı. Hâkim Ata yıllarca Bakırgan bölgesinde halkı eğitti. Birçok öğrenciyi yetiştirdi ve Bakırgan’da 636 yılında vefat etti. Kabrinin Hârezm bölgesindeki Akkurgan’da olduğu söylenmektedir. Günümüzdeki yeri ise, Özbekistan topraklarındaki Karakalpakistan özerk bölgesinin Kongrat şehrinin Hâkim Ata köyüdür.

Hâkim Ata’nın meşhur sözleri arasında en çok bilinen şu iki sözdür: “Barça yahşı biz yaman, barça buğday biz saman” yani “herkes iyi biz kötü, herkes buğday gibi değerli, biz saman gibi değersiziz” ve “Her geceyi Kadir bil, her gördüğünü Hızır bil!”.

---

³¹ Tosun, a.g.e., s.8.

³² Tosun, a.g.e., s.9.

Resim - 6 Hoca Ahmet Yesevi ve Öğrencisi³³

Hâkim Ata'nın Türkçe ve ölçülü olarak yazılmış eserleri ise şunlardır:

Bakırgan

Ahir Zaman

Hazret-i Meryem

³³ Hoca Ahmet Yesevi Üniversitesi Resmi İnternet Sayfası, "Hoca Ahmet Yesevi'nin Öğrencileri", https://www.ayu.edu.tr/yayin_detay/67/divan--hikmet-hoca-ahmed-yesevi (Erişim tarihi: 08.11.2018).

Mi'râcnâme⁷
Kûdeknâme⁸
İsmail Kıssası
Yarım Alma Hikâyesi
Kıssa-i İmam Hüseyin

Hâkim Ata'nın Bakırgan kitabı, kendi yazdığı şiirler ve kendisinden sonra gelmiş bazı dini şairlerin şiirlerini içeren Türkçe ölçülü bir eserdir. Aslında tarz olarak bir antolojidir. Kitaptaki şiirlerin çoğunluğu Hâkim Ata'ya ait olduğundan eser ona nispet edilmektedir. Bu eser ilk olarak 1846 yılında Kazan şehrinde Arapça harflerle yayınlanmıştır. Daha sonra Kiril alfabesiyle Özbekistan'da Seyfiddin Rafiddin ve İbrahim Hakkul tarafından yayımlanmıştır.³⁴ Türkiye'de ise doktora tezi olarak Münevver Tekcan tarafından yayımlanmıştır. Bunun dışında Önal Kaya tarafından, Hâkim Ata'ya ait hikmetler adıyla el yazması eserlerden toplanarak yayımlanmıştır. Bakırgan Kitabı, Türkiye'de Abdurrahman Güzel'in bir incelemesinde de yayımlanmıştır.

Bakırgan Kitabı'ndaki şiirlerin ana temaları, dünya faniliği, ahlak konusu, Allah sevgisi, Peygamber sevgisi, Cennet, Cehennem, dini hükümler, dervişliğin iyilikleri, kıyamet alametleri, Miraç, Hz. İbrahim ve İsmail'in kıssaları gibi temalardır.³⁵

Hoca Ahmet Yesevi'nin diğer bir halifesi de Sufi Muhammed Danişmend Zernükidir. Ahmet Yesevi'nin önde gelen halifelerindendir. Yesevi ile kırk kere halvete girmiştir. Yesevi'nin izni ile Otırar'a gidip kendi tekkesini kurmuştur. Kırk yıl boyunca halkı eğitmiş ve onları güzel yola teşvik etmiştir. Sufi Muhammed Danişmend'in mezarı Otırar'dadır. Sufi Muhammed'in halifesi Süksük Hoca ve onunda halifesi Evliya Melik'tir.

Bilinene göre Sufi Muhammed Danişmend, Ahmet Yesevi'nin dört halifesinden üçüncüsüdür. Yıllarca irşat makamından halkı Hakk'a davet etmiştir. Ubeydullah Ahrâr Sufi Muhammed Danişmend hakkında şöyle der: "Sufi Muhammed Danişmend, çok âlim, dinine bağlı ve muttaki bir kişi imiş. Hoca Ahmet Yesevi Yesi 'ye gelip halkı cehri zikirle meşgul edince, Sufi Muhammed Danişmend onu bu işten menetmek düşüncesiyle evinden çıkmış. Ahmet Yesevi, onun kendisini ikaz için

---

³⁴ Yazıcı, a.g.e., s.7.

³⁵ İsmail Yakıt, "Hoca Ahmed Yesevi ve Türk Düşünce Tarihindeki Yeri", **SDÜİFD**, 1994, s. 1.

gelmekte olduğunu manen keşfedip daha görüşmeden onda manevi tasarruflarda bulunmuş ve görüşme esnasında onun işini tamamlamış (mürit yapmış)³⁶.

Sufi Muhammed Danişmend'in yazdığı Türkçe eserin adı "Mir'âtü'l-kulûb" dur. Mir'âtü'l-kulûbun el yazması kopyalarından bir tanesi İsveç de bulunan Uppsala şehrinin üniversite kütüphanesindedir. Bu kütüphanenin 472. mecmuası içinde 158-177 sayfaları arasında bulunmaktadır. Bu kopyalarda bir adet Özbekistan'ın Taşkent şehrindeki Özbekistan Fenler Akademisi Biruni Şarkiyat Enstitüsü Kütüphanesi'nde, bir diğeri ise Kazakistan'ın Almatı şehrinde.

Mir'âtü'l-kulûbün yazılma amacı, Ahmet Yesevi'nin tasavvufi görüşlerini derlemektir. Bu eser içerisinde ayrıca Necmeddin Kübra ve Sufi Muhammed Danişmend'in kendi fikirleri de ihtiva etmektedir. Mir'âtü'l-kulûb içerisinde Necmeddin Kübra'nın adından sonra "rahimehullâh" kelimesinin kullanılması, bu kitabın 13. yüzyılın ortalarında yazıldığını bizlere göstermektedir. Bu sebeple Mir'âtü'l-kulûb, Hoca Ahmet Yesevi'nin fikirlerini günümüze kadar taşıyan en eski eserlerden biri olarak kabul edilmektedir.³⁷

Kitabın İsveç kopyası 1997 yılında tarafımızca hem Latin harflerine hem de Türkiye Türkçesi'ne çevrilmiş ve yayımlanmıştır. Kitabın tarafımızdan çevirmesinden sonra Kazakça 'ya çevrilmesi Dosay Kencetay tarafından, Özbekçe 'ye çevrilmesi de Nadirhan Hasan tarafından yapılmıştır.

Mir'âtü'l-kulûbün Şeriat, hakikat ve tarikat isimli üç bölümü vardır. İlk bölüm İslami ve tasavvuf ahlakından bahseder. Sonraki bölümdeyse tarikat usulleri anlatılmaktadır. Son bölümdeyse mârifetullahdan bahsedilir. Kitapta, irşada sahip olmayanların şeyhlik iddiasında olmaları eleştirilmiştir.³⁸

İlk bölüm olan "şeriat" konusunda Danişmend şöyle der: "Sultânü'l-ârifîn der ki: Kendisine uyulan önder insanlar üç kısımdır: Şeriat önderleri âlimler ve padişahlardır, tarikat önderleri şeyhler ve sufiler, hakikat önderleri de arifler ve Hakk'a yakın olan şeyhlerdir. Eğer âlimler ve padişahlar şeriatta emredilene uyup yasaklanandan sakınır ve başkalarına da (bu emir ve yasakları anlatıp) emrederlerse doğru yoldan şaşmazlar. Onlara uyanlar da şaşmazlar. Eğer bu

³⁶ Nesimi Yazıcı, "Hoca Ahmed Yesevi Döneminde Türk-İslam Kültürünün Oluşumu-Gelişimi", **Diyanet İlimi Dergi**, sayı: 29, 1993, s. 12.

³⁷ Yazıcı, a.g.e., s.14.

³⁸ Yazıcı, a.g.e., s.15.

şartlara uymazlarsa şeriat yolundan saparlar. Şeyhler ve sufiler de riyazet ve çile çekip gönül âlemlerini açarlarsa, yetmiş makamdan geçip gaip ruhlar ve meleklerle sohbet ederlerse, bu tür şeyh ve sufiler tarikat yolundan sapmazlar. Böyle büyüklere tâbi olanlar da sapmazlar. Ama onlar bu şartları taşımazlarsa tarikat yolundan saparlar, onlara uyanlar da saparlar. Hakk'a yakın olan kullar ve şeyhlere gelince, bunlar hakikaten Allah'tan başka her şeyden vaz geçip gönüllerini sırra ulaştırırlarsa maksatlarına erişip hakikat yolundan sapmazlar. Onlara tâbi olanlar da sapmazlar. Eğer böyle olmazlarsa hakikat yolundan sapıp gaye ve maksada ulaşamazlar". Kitabın ilk bölümünde Muhammed Danişmend şöyle der: "Hangi şeyh yetmiş makamdan geçmeden şeyhlik ve önderlik iddiasında bulunsa iddiası bâtil (geçersiz) olur".³⁹

Eserin sonraki bölümünde tarikat 'dan bahsedilir. Burada Danişmend, Hoca Ahmet Yesevi'nin ağzından şöyle söyler: "İnsanda kalb-i selim olmadıkça tarikata girmesi caiz olmaz. Her kim dört deryadan geçerse, kalb-i selime ulaşır. Birinci dünya deryası, ikinci halk deryası, üçüncü şeytan deryası, dördüncü nefis deryası". "Yetmiş makamın ilmini bilmek gerek, ondan sonra Mevlâ azze ve celle'den yardım gelirse kişi daha yüksek makama ulaşır". Ahmet Yesevi'nin bu sözünün ardına Muhammed Danişmend şunu eklemiştir: "Keşfu'l-kubûr (kabrin içindekileri görmek) ve keşfu'l-kulûb (kalbin içindekileri görmek) bu makamlar cümlesindedir. Bunlar (diğer makamlardan) daha küçük olanlardır". Ayrıca yazar, Hoca Ahmet Yesevi 'den duyduğu bu sözü de okuyucuya şu şekilde iletir: "Mürit, bir şeyhe intisap ettikten sonra gidip başka bir şeyhe intisap etmesi yani mürit olması uygun olmaz. Ama şayet bu şeyh (hakiki) mürşit değilse ve müridi maksada ulaştıramıyorsa, mürit başka şeyhe gidip hizmet etse ve o mürşit sâyesinde muradı hâsıl olsa bu durum câiz olur".⁴⁰

Mir'âtü'l-kulûbün son kısmı "hakikat" hakkındadır. Burada yazar şöyle demektedir: "Allah Teâlâ'nın kelâmı: Onlar için yetmiş kez af dilesen de, Allah onları asla affetmeyecek. Bu ayet, yetmiş makama işaret eder. (Hak Teâlâ) yetmiş bin hicabı, yetmiş makam içine koydu. Yetmiş makamı da yedi yakîn (kesin ve gerçek bilgi) içine koydu. Bunlar isme'l-yakîn, resme'l-yakîn, ilme'l-yakîn, ayne'l-yakîn, hakka'l-yakîn, hakikat-ı hakka'l-yakîn ve Allâh-ı Hakka'lyakîndir. Bu yedi yakîni de mücâhede (çaba ve çile) içine koydu ki: Uğrumuzda çaba sarf edenleri elbette yollarımıza ulaştıracağız. Mücâhedeği de Hak Teâlâ'nın inâyeti (lütü ve yardımı)

³⁹ Kurnaz ve Tatçı, a.g.e, s. 54.

⁴⁰ Kurnaz ve Tatçı, a.g.e., s. 55.

içine koydu". "Mukarreb olup Hakk'a yakınlık makamında duran kişi, Hak Teâlâ'nın cemâli ile müşerref olur".⁴¹

Son kısımda Danişmend, Ahmet Yesevi'nin ağzından şu sözleri aktarmaktadır: "Ahir zamanda bizden sonra öyle şeyhler zuhur edecek ki, Şeytan aleyhi'l-la'ne onlardan ders alacak ve onlar Şeytan'ın işini yapacaklar. Halka dost olup halk ne isterse onu yapacaklar. Müritlerine yol gösterip onları maksada ulaştıramayacaklar. Dış görünüşlerini süsleyip müritten çok hırs sahibi olacaklar ve içleri (bâtınları) harap olacak. Küfür ile imanı farklı görmeyecekler, âlimleri sevmeyecek ve onlara iltifat etmeyecekler. Ehl-i Sünnet ve cemaati düşman görüp ehli bidat ve dalâleti sevecekler. Kötülüklerini öne çıkarıp Hak Teâlâ'dan iyilik umacak ve şeyhlik iddiasında bulunacaklar".⁴²

1.4. Ahmet Yesevi'nin Tesirleri

Hoca Ahmet Yesevi, söylemiş ve yazmış olduğu şiirleri sayesinde, Allah dostu fikirleri ve eserleri ile Orta Asya'da İslamiyet'in yayılmasına büyük derecede katkı sağlamıştır. Yazdığı bu şiirler kısa süre zarfında Anadolu'ya kadar ulaşmıştır. Bunun en büyük ispatı Yunus Emre'nin "Bana seni gerek seni" şiirinin, Yesevi'nin "Menge sen ok kerek sen (Bana sırf sen gereksin)" şiirinin anlam ve yapı yönünden tekrarı gibi olmasıdır. Osmanlı zamanında Nakşibendi tekkelerinde Divan-ı Hikmet içerisinden birtakım şiirlerin ilahi olarak okunduğu bilinmektedir. Osmanlı'nın son zamanlarında Nakşibendi şeyhlerinden Hacı Hasan Şükrü Efendi birtakım şiirleri Osmanlıcaya çevirmiş ve "Tercüme-i Divan-ı Ahmet-i Yesevi" adıyla yayımlamıştır. Buda bizlere gösteriyor ki, Ahmet Yesevi'nin fikirleri, yaşadığı yerden binlerce kilometre uzaklıkta yıllar sonra bile unutulmamıştır.⁴³

Hoca Ahmet Yesevi'nin şiirleri yıllardan beri Kırgız, Kazak ve Özbek köylerinde tekrarlanmıştır. Özbeklere göre çayhanelerde Yesevi şiirlerini okuyanlar "Yesevihan" ismiyle anılır. Yesevi'nin şiirleri ayrıca Fergana vadisindeki kadınlar tarafından da okunmuştur. Kırgızlar ise yıllarca Hikmet ve Bakırgan Kitaplarını çocuklarına okumuşlardır. Ahirette Sırat Köprüsü üzerinde Ahmet Yesevi'nin Kırgızlara yardım edeceği inancı bizlere Yeseviliğin Kırgızlar üzerindeki etkisini

⁴¹ Kurnaz ve Tatçı, a.g.e., s. 56-57.

⁴² Mehmed Fuad Köprülüzade, "Türk Edebiyatı Tarihi: Hoca Ahmed Yesevi, Çağatay ve Osmanlı Edebiyatları Üzerindeki Tesiri", **İstanbul, Bilgi Mecmuası**, cilt: I, sayı: 6, (1330/1914), s. 611-645.

⁴³ Metin Karaörs, "Divan-ı Hikmet'in İstanbul Baskısının Muhtevası", **İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi**, sayı: 27, 1997, s. 257-279.

göstermektedir. Günümüzde Kazakistan'ın Yesi bölgesinde düğün yapan gelinlerin ve damatların Ahmet Yesevi'nin türbesini ziyaret edip dua etmeleri bile, Allah dostu bu insanın etkisinin büyük bir kanıtıdır.⁴⁴

Hoca Ahmet Yesevi'den yüz elli yıl sonra yaşamış olan Yunus Emre'nin birçok konuda Yesevi'den etkilenmiş olduğunu söylemek yanlış olmaz. Birbirine benzer şiirler söylemeleri bunun en büyük kanıtıdır. Moğolların Orta Asya'yı istila etmeleri neticesinde bir takım Yesevi dervişleri Anadolu'ya gelmiş ve Anadolu'nun birçok yerinde Ahmet Yesevi'nin hikmet şiirlerini halka aktarmışlardır. Yunus Emre'nin de bu şiirlerden bazılarını işitmiş olması olasıdır. Yesevi ve Yunus şiirlerinin benzerliği inkâr edilemez.

Yesevi'nin:

“Aşkıng kıldı şeydâ meni, cümle âlem bildi meni,

Aşkın beni çılgına çevirdi, herkes beni tanıdı,

Kaygum sensen tünî küni, mence sen ok kereksen.

Gece gündüz düşüncem sensin, bana sadece sen gereksin.”

Yunus'un:

“Aşkun aldı benden beni

Bana seni gerek seni

Ben yanaram düni günü

Bana seni gerek seni.”

Yesevi'nin:

“Hâlikımnı izlermen, tün kün cihân içinde,

Tört yolımdan yol indi, kevn ü mekân içinde...

Yunus'un:

“Ma'şûkumu isteyü iş bu cihân içinde,

Dilim teferrüc kıldım, zemîn ü âsmân içinde.”⁴⁵

⁴⁴ Karaörs, a.g.e., s. 263.

⁴⁵ Hasan Nadirhan, “Divan-ı Hikmet'in İstanbul'daki Bir Nüshası Hakkında”, **Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, yıl: 2, 2009, s. 78-81.

İKİNCİ BÖLÜM

1991-2015 YILLARI ARASINDA KAZAKİSTAN VE TÜRKİYE İLİŞKİLERİ

2.1. Türkiye ve Kazakistan Diplomatik İlişkileri

Türkiye ve Kazakistan arasında yapılan ilk diplomatik anlaşma kültürel alanda yapılmıştır. Kazak SSB ve Türkiye arasındaki Kültürel İş birliği Sözleşmesi 5 Aralık 1990 tarihinde Almatı 'da imzalanmıştır. İki ülke bir yıl sonra, yaptıkları anlaşmayı genişleterek, iki ülkenin ekonomik ve siyasi ilişkilerini de barındıran Dostluk ve İş birliği anlaşması yapmıştır. "Ankara'da 2 Eylül 1993 tarihinde Türkiye Cumhuriyeti ile Kazakistan Cumhuriyeti Dış İşleri Bakanları arasında yapılan bir protokol ile de Türkiye'de yaşayan Kazakların Kazakistan'a göçlerinin esasları belirlenmiştir."⁴⁶

Nisan 1992 tarihinde, ilk Kazakistan Büyükelçiliğimiz Almatı'da kurulmuştur. 2007 yılında Kazakistan'ın başkentinin Astana olmasıyla büyükelçiliğimizde başkente taşınmıştır. Buna karşın Kazakistan'ın Türkiye'deki ilk Büyükelçiliği 1996 yılında kurulmuştur. Bunun yanında İstanbul'da bir Başkonsolosluğu da vardır. Bu iki ülke arasındaki diplomatik gelişmeler, iki ülkenin ortak bir tarihinin olması ve kültürel anlamda sıkı bağlarının olması, iş birliğinin ve ilişkilerin hızlı bir şekilde gelişmesine olanak sağladı. Diploması, bu işleyişin siyasi ve hukuki zemininin oluşturmuştur. 1992 senesinden bu yana Türkiye ve Kazakistan arasında birçok üst düzey ziyaret gerçekleştirilmiştir.

Türkiye ve Kazakistan arasında çeşitli konularda ilişki ve iş birliğimizi düzenleyen çok sayıda protokol ve anlaşmalar imzalanmıştır. Nihat Batmaz'ın 2004 yılında yayımlanan yazısı bu anlaşmaların adedinin 150'den fazla olduğu yönündedir. "Bu anlaşmalar, siyasi ilişkilerin yanı sıra, eğitim, kültür, ticaret ve ekonomik iş birliği, ulaştırma, iletişim gibi alanları kapsamaktadır. Yapılan bu anlaşmaların miktarı sonraki yıllarda 150'den fazla bir sayıya ulaşmıştır"⁴⁷. Günümüzde bu sayı 200'leri geçmiş durumdadır.

⁴⁶ Abdulvahap Kara'nın Resmi İnternet Sitesi, "Kazakistan-Türkiye İlişkileri" <http://www.abdulvahapkara.com> (Erişim tarihi: 15.03.2019).

⁴⁷ Nihat Batmaz, "Türkiye-Kazakistan Arasındaki Ticari-Ekonomik İlişkiler, Türk Müteşebbislerinin Bu Ülkede Yaptıkları Yatırımların Boyutu ve Karşılaştıkları Sorunlar", **Bilig Dergisi**, Ahmet Yesevi Üniversitesi Yayınları, Sayı: 29, Ankara, 2004, s. 85.

Kazakistan Dışışleri Bakanı Marat Tajin'in 5 Nisan 2007 'de Türkiye'yi ziyaret etmesiyle beraber iki ülke bir takım yeni kararlar almıştır. Türkiye açısından, Kazakistan o bölgede stratejik bir ortaktır. "Gelişen ikili ilişkilerin yanı sıra, Türkiye ve Kazakistan bölgesel ve uluslararası örgütlerde de etkin şekilde birbirlerini desteklemekte ve iş birliği yürütmektedir. Kazakistan Türkiye'nin girişimiyle 1992 yılında başlatılan 'Türk Dili Konuşan Ülkeler Devlet Başkanları Zirvesi'nin etkin bir katılımcısı olmuştur. Türkiye, İran, Pakistan, Afganistan ve Orta Asya Cumhuriyetlerinin üyesi bulunduğu Ekonomik İş birliği Teşkilatı (EİT) içinde de yakın iş birliğini sürdürmektedir. Kazakistan Türkiye'nin 2009—2010 dönemi BM Güvenlik Konseyi geçici üyeliği için adaylığını da desteklemiştir. Türkiye Kazakistan'ın Avrupa Güvenlik ve İş birliği Teşkilatı (AGİT) dönem başkanlığı adaylığını en başından itibaren güçlü şekilde desteklemiş, bu ülkenin 2010 dönem başkanlığına seçilmesinden büyük memnuniyet duymuştur. Türkiye Kazakistan'ın Dünya Ticaret Örgütü (DTÖ) üyeliğini de desteklemektedir ve ikili müzakereleri tamamlayan ilk ülkelerden biri olmuştur. Her iki ülke Parlamentosu'nda da 'Parlamentolar arası Dostluk Grupları' bulunmaktadır. Ayrıca, Kazakistan Parlamentosu Meclis Dış İlişkiler, Güvenlik ve Savunma Komitesi Başkanı Serik Abdrahmanov, beraberinde milletvekillerinden oluşan heyetle birlikte 19—22 Mart 2006 tarihleri arasında Türkiye'ye ziyaret gerçekleştirmiştir.”⁴⁸

Bu anlaşma ve protokollere Kazakistan tarafından baktığımızda, ilk iş olarak ikili ilişkilerdeki engellerin önünü açmak için birtakım anlaşmalar sayesinde, siyasi, kültürel ve ekonomik ilişkilerin hukuki altyapısının hazırlandığı söylenebilir. Hukuki altyapının oluşturulması için "Ortak tarih bilinci, ortak kan bağı, din bağı ve kültürel bağların sağladığı temel üzerine imzalanan çeşitli ekonomik anlaşmalarla, iki ülke arasındaki ilişkiler daha sağlam bir zemine oturtulmuştur.”⁴⁹ İki ülkenin birçok uluslararası alanda ortaya çıkan sorunlara karşı tutumları benzerlik göstermektedir. Türkiye ile Kazakistan bazı meselelere benzer açıdan bakmaktadır. "Kazakistan, Türkiye'nin göstermekte olduğu daimî desteği memnuniyetle karşılamaktadır. Türk diplomatların CİCA (Asya'da İş birliği ve Güven Arttırıcı Önlemler Konferansı) sürecinde aktif şekilde rol üstlenmesi, somut katkılarda bulunması Kazakistan ve CİCA'nın geleceği için ayrıca önem taşımaktadır. Kazakistan ve Türkiye Birleşmiş Milletler, Avrupa Güvenlik ve İş birliği Teşkilatı, İslam Konferansı Örgütü, Ekonomik

⁴⁸ Ayhan Gençler ve Arif Akbaş, "Bağımsızlık Sonrası Kazakistan ve Türkiye Arasındaki Sosyo-Ekonomik İlişkiler", **Trakya Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi**, Cilt:1, Sayı: 2, Temmuz-2011, s. 5.

⁴⁹ Salih Ercan ve İsmail Gökdeniz, "Girişimciliğin Gelişim Süreci ve Girişimcilik Açısından Kazakistan", **Bilig Dergisi**, Ahmet Yesevi Üniversitesi Yayınları, Bahar, Sayı: 49, Ankara, 2009, s. 71.

İş birliği Teşkilatı diğer uluslararası teşkilatlar çerçevesinde iş birliği yürütmeye ilgi göstermektedir.”⁵⁰

Türk ülkelerini aynı çatı altında toplama fikri ve dünya üzerinde Türklüğü daha iyi bir konuma getirme fikri her çağda Türk liderlerin amaçları arasında yer almıştır. Bu konudaki fikirlerini diğer Türk ülkelerle de paylaşan Kazakistan Devlet Başkanı Nazarbayev, bu konuda bir adımın atılmasına vesile olmuş ve neticesinde 1 Kasım 2008 tarihinde, Türkiye Cumhuriyeti, Azerbaycan, Kırgızistan ve Kazakistan Parlamento Başkanlarının Dolmabahçe Sarayında imzaladığı Ankara anlaşması ile “Türk Dili Konuşan Ülkeler Parlamenter Asamblesi” (TÜRKPAA) kurulmuştur. Sayın Mustafa Şentop TÜRKPAA'nın dönem başkanlığını yapmaktadır. İlk toplantı 29 Eylül 2009 yılında Bakü'de yapılmıştır. Toplantı sonucunda, beyannamesi, içtüzüğü ve sekreteryanın anlaşma gereği hep Bakü şehrinde faaliyet göstermesi kabul edilmiştir. Dönem Genel Sekreteri, Sayın Altınbek Mmayusupov'dur.⁵¹

Her yıl başkanlık rotasyon şeklinde başka bir ülkeye devredilmektedir. Başkanlığın yürütülme dili İngiliz alfabesine göre yapılmaktadır. Kurulmasındaki amaçlar şunlardır:”

- Parlamentolar arası iş birliğinin kalite yönünden yeni aşaması olan parlamento diplomasisi araçlarının yardımıyla devletlerarasında politik diyalogun daha da geliştirilmesine katkıda bulunmak;
- Tarih, kültür ve dil ortaklığına dayanarak ulusal yasamaların yakınlaştırılması ve parlamentolar arası iş birliğine ilişkin diğer konularda karşılıklı faaliyetin daha da yoğunlaştırılması.
- Türk dili konuşan ülkeler ve diğer bölge ülkeleri arasında karşılıklı faydalı ve eşit düzeyli iş birliğinin geliştirilmesine katkıda bulunmak;
- Üye ülkelerin yasamalarının, aynı zamanda kültürel mirasın ve tarih, sanat, edebiyat ve diğer alanlarda Türk dili konuşan ülkeler için ortak önem taşıyan değerlerin korunması ve gelecek nesillere devredilmesine yönelmiş yasamaların yakınlaştırılması üzere tavsiyeler vermek;
- Taraflar arasında politik, sosyal-ekonomik, kültürel, insani, hukuki ve diğer alanlarda ilişkilerin geliştirilmesine yardım göstermek yönünde faaliyetleri devam ettirmektedir.”⁵²

⁵⁰ Gençler ve Akbaş, a.g.e., s. 6.

⁵¹ Türk Dili Konuşan Ülkeler Parlamenter Asamblesi Resmi Sitesi, “Faaliyetler”, https://turk-pa.org/tr/content/about_turkpa/activities (Erişim tarihi: 12 Şubat 2019).

⁵² Türk Dili Konuşan Ülkeler Parlamenter Asamblesi Resmi Sitesi, “TürkPA Hakkında”, https://turk-pa.org/tr/content/about_turkpa (Erişim tarihi: 12 Şubat 2019).

19 Ekim 2009 yılında, Kazakistan Devlet Başkanı Nursultan Nazarbayev'in zaman gazetesine Türkiye ve Kazakistan arasındaki diplomatik ilişkiler hakkında verdiği röportajda, "16 Aralık 1991 'de bağımsızlığımızı kazandığımızda henüz bir saat dolmadan o zamanki cumhurbaşkanınız Turgut Özal, doğrudan beni arayarak Kazakistan'ın bağımsızlığını kutlamıştı. 1992'de Türkiye ile doğrudan ilişkiler başladı. Diplomasi alanındaki ilişkiler, özellikle ekonomi, siyasî ve kültürel alanlarda üst düzey ilişkiler gerçekleştirildi. Günümüze baktığımız zaman, Kazakistan ile Türkiye arasındaki ilişkilerin son derece iyi olduğunu söyleyebiliriz".⁵³ Nursultan Nazarbayev'in bu ziyareti ile iki ülke arasında Stratejik Ortaklık Anlaşması imzalanmış ve ilişkilerimiz yeni bir boyut kazanmıştır.⁵⁴

Michael Mandelbaum, 94 yılında yayınladığı "Central Asia and the world" yazısının kırk dokuzuncu sayfasında şunu demiştir; "Türkiye'nin aktif rolü her geçen gün bölgede önem kazanmaktadır". Türkiye ve Kazakistan arasında stratejik bir ortaklıktan söz edebilmemiz için her iki ülkenin de olaylara aynı bakış açısıyla bakması gerekmektedir. 2009 yılındaki Kırgızistan olayları, Kazakistan'ın Türkiye açısından ne kadar değerli bir ülke olduğunu gözler önüne sermiştir.⁵⁵ Kazakistan 1991 yılından elde ettiği bağımsızlık sonrası küresel siyasette diplomatik açıdan gittikçe daha fazla değer kazanmaktadır. Türkiye'nin de bu ivmede iyi bir yerinin olması gerekiyor. Arap baharı yüzünden ortaya çıkan belirsizlikler, Kazakistan ve Türkiye'yi diplomatik açıdan yaklaştırmıştır. Ortak kültür ve geçmişi yüzünden iki ülkenin Bir çevre ülkesi olarak Kazakistan'ın Türkiye'nin her mecrada birbirine yaklaşması zaten kaçınılmazdır.

2012 yılının mayıs ayında Sayın Cumhurbaşkanımızın Kazakistan'ı ziyaret etmesi ile Yüksek Düzeyli Stratejik İş birliği Konseyi (YDSK) kurulmuştur. 2012 yılının 11-12 Ekim tarihinde Cumhurbaşkanı Nursultan Nazarbayev Türkiye'yi ziyaret etmiş ve YDSK toplantısının ilki gerçekleştirilmiştir. Toplantının ikincisi ise Sayın Cumhurbaşkanımızın 2015 yılının 15-17 Nisan tarihlerinde Kazakistan'ı ziyaretinde gerçekleştirilmiştir. YDSK sayesinde iki ülke arasında kurumsal çerçeve sağlanmıştır.⁵⁶

⁵³ Ekrem Dumanlı, "Nursultan Nazarbayev'in Zaman Gazetesine verdiği röportaj", Zaman Gazetesi, İstanbul, 19 Ekim 2009.

⁵⁴ Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı Resmi İnternet Sitesi, "Türkiye – Kazakistan Siyasi İlişkileri", http://www.mfa.gov.tr/turkiye-kazakistan-siyasi-iliskileri_tr.mfa (Erişim tarihi: 16 Mart 2019).

⁵⁵ Konya Ticaret Odası, "Kazakistan Cumhuriyeti Ülke Raporu", Konya 2009, s. 36.

⁵⁶ Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı Resmi İnternet Sitesi, "Türkiye – Kazakistan Siyasi İlişkileri", http://www.mfa.gov.tr/turkiye-kazakistan-siyasi-iliskileri_tr.mfa (Erişim tarihi: 16 Mart 2019).

2.2. Türkiye ve Kazakistan Askeri İlişkileri

Coğrafi bakımdan Kazakistan yüzölçümü bakımından çok geniş bir alan üzerine kurulmuştur. Topraklarının yüz ölçümü Türkiye'nin 5 katına tekabül etmektedir. Durumun böyle olması ülke için güvenlik açığı oluşturmaktaydı. Bağımsızlığının ilk zamanlarından beri, güvenliğini sağlayabilmiş bir ülkedir. Yıllarca bu istikrarlı güvenliğin sağlanmasında dünyadaki değişikliklerinde payı vardır.⁵⁷ Bağımsızlığının ilk yıllarında güvenliğin sağlanması için Rusya'dan yardım almıştır. Daha sonrasında ise, 1996 yılının 26 Nisan'ında, Çin hükûmetinin öncülüğü ile Rusya Federasyonu, Kazakistan, Tacikistan ve Kırgızistan, Çin'in Şangay şehrinde bir araya gelip Şangay Beşlisini kurdular. Bu anlaşma, sınırlarda güvenin sağlanması için askerî güvenin kurulması amacıyla yapıldı. "Anlaşma uyarınca taraflar, birbirlerine karşı tatbikat yapmamayı, tatbikatları alan ve sayı itibarıyla sınırlandırmayı, sınır bölgelerine yakın 100 kilometrelik alanda askerî harekâtlar da dâhil önemli durumları birbirlerine rapor etmeyi taahhüt etmişlerdir. Bunun yanında, uyuşturucu kaçakçılığı, silâh kaçakçılığı, sınır ötesi terörizm, ayrılıkçı hareketler ve köktenci İslâmî hareketlerle mücadele etme kararı almışlardır. Böylelikle, Çin, bölgesel hegemon olma yolunda önemli bir stratejik adım atmıştır".⁵⁸

Timuçin Kodaman'ın 2008 yılında yayımlanan yazısındaki yorumunda dediği gibi, "Çeçenistan ve Çin'in de Doğu Türkistan'da uyguladığı politikalar ve neticede bu iki ülkeye Batı tarafından insan haklarının ihlal edildiği yönünde yöneltilen eleştiriler olmuştur. Son zamanlarda özellikle Kazakistan'ın dile getirdiği 'Orta Asya Türk Birliği' projesi ise Rusya ile Çin'i en azından kısa vadede birlikte hareket etmeye zorlamaktadır."⁵⁹ Kazakistan'ın bu tarz hamlelerine Türkiye her zaman destek vermiştir. Askeri ilişkiler bakımından da ortak hareket etmek gerektiğini düşünmüştür. "Ancak yine de Türkiye'nin askeri ve siyasi alanda Kazakistan'la ilişkileri, Kazakistan'ın Rusya ve Çin gibi ülkelerle iş birliği boyutuna nazaran zayıf kalmıştır. Fakat Türkiye ile Kazakistan'ın bu alanda ilişkilerinin tarihsel bir geçmişe sahip olmadığı ve henüz yeni temellendirilmiş bulunmakta olduğu dikkate alındığında önemli gelişmelere imza atıldığı dikkat çekicidir. Nitekim Türk Hükümeti askeri ve teknik yardımlarla Kazakistan Silahlı Kuvvetlerinin gelişimine önemli

⁵⁷ Hasan Celal Güzel vd, "Genel Türk Tarihi", **Yeni Türkiye Yayınları**, Cilt: 10, Ankara, 2002, s. 209.

⁵⁸ Barış Adıbelli, "Çin Halk Cumhuriyeti'nin Merkez-Çevre Denkleminde Tehdit Algılaması ve Güvenlik Yapılanması", **Stratejik Araştırmalar Dergisi**, Genelkurmay Basım Evi, Sayı:3, s. 14.

⁵⁹ Timuçin Kodaman, "Türkistan Üzerinde Çin Halk Cumhuriyeti'nin Rusya Federasyonu ve Amerika Birleşik Devletleri İle Olan Rekabeti", **Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, Cilt: 13, Sayı: 1, Isparta, 2008, s. 340.

katkıları sağlamıştır. 1991 'den 2001'e kadar iki ülke arasında 6'sı askeri alanda 25 bir dizi anlaşmada yapılmıştır."⁶⁰

Türkiye ve Kazakistan arasında 1993-2010 yılları arasında askeri anlamda 11 antlaşma imzalanmıştır. Bu anlaşmaların ikili ilişkiler bakımından en önemlileri şunlardır;

"Kazakistan Hükümeti ile Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti Arasında Askeri Eğitim İş birliği Anlaşmasının Onaylanmasının Uygun Bulunduğuna Dair Kanun. Kazakistan ile Türkiye Arasında Askeri Alanda Eğitim, Teknik ve Bilimsel İş birliği Anlaşmasının Onaylanmasının Uygun Bulunduğuna Dair Kanun. Kazakistan Cumhuriyeti İçişleri Bakanlığı ile İçişleri Bakanlığımız Arasında İmzalanan Güvenlik İş birliği Protokolünün Onaylanmasına Dair Karar. Kazakistan ile Türkiye Arasında İmzalanan Askeri Alanda Eğitim, Teknik ve Bilimsel İş birliği Antlaşmasının Onaylanması Hakkında Karar."⁶¹ İkili ilişkiler için bu anlaşmaların önemi büyüktür. Bu anlaşmaların diğer bir önem arz eden yanı ise, Kazak subaylarına 1993 senesinden bu yana askeri eğitim veriyor olmamızdır. "2004 yılından başlayarak Kazakistan Savunma Bakanlığı Askeri Enstitüsü'ndeki Yabancı Diller Bölümünde Türkçe dil kursları da düzenlemeye başlanmıştır. Geçen yıl ise Kazak subaylar Gülhane Askeri Tıp Akademisi'nde tıp alanında da eğitim almaya başlamışlardır. Aynı yıl Türk Özel Kuvvetleri, Kazakistan Özel Kuvvetler Komutanlığındaki Kazak taburuna eğitim verdi. Bu program kapsamında 400'den fazla Kazak subayı aldıkları eğitim sonucu yeni beceriler kazanmıştır."⁶²

1992-2003 yılları arasında Türkiye, Kazakistan'a 3 milyon dolar bedelindeki askeri teçhizatı hibe olarak vermiştir. "Türkiye her türlü arazi ve iklim şartlarında uzun yıllar hizmet verebilecek üstün teknoloji ve performansa sahip NATO standartlarında ve 3 milyon dolar tutarında askeri malzemeleri Kazakistan'a hibe olarak vermiştir."⁶³

Genelkurmay Başkanı Orgeneral Hilmi Özkök ve Kazakistan Savunma Bakanı Muhtar Atınbayev 2005 yılında Astana'da bir araya gelmiştir. Bu görüşme Özkök'ün

⁶⁰ Meruyert Zhylykshybayeva, Bölgesel Güç Dengesi Işığında Kazakistan'ın Güvenliği, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Anabilim dalı, Ankara, 2008, s. 171 (Yayımlanmamış Doktora Tezi).

⁶¹ Gençler ve Akbaş, a.g.e., s. 8.

⁶² Aigerim Shilibckova, "Turkey-Kazakhstan relationship in the military Sphere: Outcome and Outlook", European Journal of Economic and Political Studies (EJEPS) I (2), 2008, s. 65.

⁶³ Zhylykshybayeva, a.g.e., s. 172.

Kazakistan'ı ikinci ziyareti olmuştur. Açıklamasında iki ülke arasındaki askeri eğitim ve silahlı kuvvetler iş birliğinin güçlendiğinden bahsetmiştir. "Özellikle savunma sanayii alanında büyük iş birliği imkânları bulunduğunu kaydeden Orgeneral Özkök Türk Silahlı Kuvvetleri'nin Kazakistan silahlı kuvvetlerine yardım ve desteğinin süreceğini söylemiştir. Türkiye'nin Kazakistan'a askeri araç ve gereç yardımında bulunduğunu belirten Muhtar Altınbayev ise, Kazakistan'ın Hazar donanmasını oluşturmasını da Türkiye'nin aktif yardım ve destek verdiğini ifade etmiştir".⁶⁴ Yine aynı yıl Türkiye Kazakistan'a, dört tanesi ambulans olmak üzere yirmi dört adet Land Rover, yirmi sekiz adet sırt telsizi, on dört adet araç telsizi ve elli adet el telsizi karşılıksız yardım anlaşması kapsamında vermiştir. Türkiye Lojistik Daire Başkanlığı ve Kazakistan Savunma Bakanlığı arasından imzalanan protokol ile terörle mücadele amacıyla askeri araç ve mühimmat verilmesi öngörülmüştür. "İmza töreninde konuşan Tümgeneral Olcan, Kazakistan ile askeri iş birliğinin daha çok teknik askeri yardımla terörle mücadele birimleri ve özel muhafız birliklerinin yetiştirilmesini kapsayan eğitim yardımı şeklinde olduğunu söylemiştir. Tümgeneral Mukatov da Türkiye'nin, Kazakistan'a yaptığı karşılıksız teknik askeri yardımların 6 milyon doları aştığını bildirmiştir. Niukatov, Türk Genelkurmay'ının sağladığı bu yardımların terörle mücadele birimlerinin hareket kabiliyetini ve etkinliğini artırması bakımından çok önemli olduğunu belirtmiştir."⁶⁵ Türkiye ve Kazakistan, 11 Eylül sonrası dünya çapında oluşan terör ve köktendincilik mücadelesi konusunda fikir alışverişinde bulunmakta ve stratejik ortaklığın bir gereği olarak askeri bağlarının gelişmesini sağlamaktadır.

Türkiye ve Kazakistan askeri ilişkileri, dünya çapında özenle takip edilen bir ilişkidir. "Bunda tarihi ve kültürel bağların yanında Türkiye'nin Jeopolitik yapısı ve dünya ticaret yollarının kesiştiği bir noktada olmasının da etkisi olduğu yadsınamaz. Türkiye açısından olumlu bir diğer faktör Türkiye'nin Orta Asya Bölgesi'ne komşu olan ve güvenlik açısından önemli bir konumda bulunan Afganistan'da, NATO'nun Barış Gücü olarak iki dönemdir başarıyla görev yapmasıdır. Son dönemde BTC projesiyle Kazak petrolünün dünya pazarına Türkiye'den dağılacak olmasının da ilişkilere önemli katkısı olacağı muhakkaktır. Türkiye CİCA (Asya'da İş birliği ve Güven Arttırıcı Önlemler Konferansı) da asil, CACO (Orta Asya İş birliği Teşkilatı) da gözlemci ülkedir. AB'nin Hazar Bölgesi'ne yönelik stratejilerinde Rusya, Çin ve İran ile birlikte Türkiye de kilit ülkeler arasında sayılmaktadır. Hazar'dan petrol ve

⁶⁴ Türkiye Gazetesi Resmi İnternet Sitesi, www.turkiyegazetesi.com , 2005-06-15 arşiv, (Erişim tarihi: 28.03.2019).

⁶⁵ ençler ve Akbaş, a.g.e., s. 10.

doğalgazın Türkiye aracılığıyla Avrupa pazarlarına aktarılması için proje aşamasında ve karara bağlanmış birçok önemli iş birliği mevcuttur. İran'ın ABD ile yaşadığı sorunlar nedeniyle güvenlik açısından sorunlu olması da Türkiye'nin önemini artırmaktadır. Tüm bu gelişmeler ışığında Türkiye'nin bölgedeki ve Kazakistan için stratejik önemi gittikçe artmaktadır. Kazakistan için Türkiye NATO üyesi ve AB'ye aday bir ülke olması itibarıyla, AB tarafından bölge ile ilişkilerinde etkisini ve sorumluluğunu artıracak bir aktör olarak da görülmektedir.”⁶⁶ Bu olaylar ışığında iki ülke arasındaki askeri ilişkiler daha da önem kazanmıştır.

2.3. Türkiye ve Kazakistan Eğitim İlişkileri

İki ülke arasında ilk olarak eğitim alanında yapılan anlaşma Almatı şehrinde 1990 yılında gerçekleştirilmiştir. 1992 yılında Milli Eğitim Bakanı ve beraberinde bir heyetle ortak eğitim faaliyetlerini görüşmek üzere Kazakistan'a gidildi. İki ülkenin Eğitim Bakanlıkları, bu ziyaret sonrası mutabakata vardıklarını duyurdu. Bu mutabakata göre; “Gelişen eğitim ilişkileri hususunda Kazakistan Cumhuriyeti Eğitim Bakanlığı ile son 1997 tarihinde eğitim ve bilim alanında iş birliği protokolü imzalanmıştır. Anlaşmalarda yer alan hükümlerin uygulanması, uygulamada karşılaşılan sorunların çözümlenmesi amacıyla daimî komisyonlar kurulmuştur.”⁶⁷

BÖP yani Büyük Öğrenci Projesi, Rusya'nın dağılmasından sonra Türkiye'nin Kazakistan, Azerbaycan, Türkmenistan, Kırgızistan ve Özbekistan ile eğitim alanında iş birliğini geliştiren en büyük ve önemli projesidir. 1992 yılında, bu beş ülke ve akraba topluluklarla eğitim ilişkilerinin geliştirilmesi amacıyla kurulmuştur. “Büyük Öğrenci Projesi 57 devlet ve topluluğun dâhil olduğu önemli bir yabancı öğrenci programıdır”.⁶⁸ BÖP üniversitelerin ön lisans, lisans, yüksek lisans bölümlerini içermektedir. Bundan dolayı projenin kontenjanı üniversite öğrencilerine ayrılmıştır. BÖP sayesinde ülkemize gelen öğrencilere barınma, bursa ve sağlık olanakları sunulmuştur. Millî Eğitim Bakanlığı tarafından 1992 yılında proje amacı şu şekilde yayımlanmıştır:”

- Türk cumhuriyetleri ve Türk topluluklarının, yetişmiş insan gücü ihtiyaçlarını karşılamaya yardımcı olmak,

⁶⁶ Hülya Özdemir, AB'nin Ortak Dış ve Güvenlik Politikası Açısından Kazakistan'ın Bölgedeki Önemi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Avrupa Topluluğu Anabilim Dalı, İstanbul 2006, s. 132-133 (**Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi**).

⁶⁷ Gençler ve Akbaş, a.g.e., s. 11.

⁶⁸ Hasan Mümin Terzi, Türkiye'nin Büyük Öğrenci Projesi, Ufuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, 2013, s. 27 (**Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi**).

- Türkiye dostu genç bir nesil yetiştirmek ve Türk Dünyası ile kalıcı bir kardeşlik ve dostluk köprüsü kurmak,
- Türkçeyi öğretmek ve Türk kültürünü tanıtmak,
- Türk Dünyası'nda yer alan ülkeleri, bu ülkelerin kendi aralarındaki ilişkileri geliştirerek bir büyük şemsiye oluşturmak".⁶⁹

Bu proje Türk Dünyası için önemli bir yere sahiptir. Önemli bir adım olmasına karşın hedeflenen tamamıyla ulaşabilmiş değildir. Yaşanan bazı zorluklar projeyi sekteye uğratmıştır. Barınmanın yeterli olmaması, burs imkânlarının azlığı ve öğrenci seçimlerinde ya da yerleştirme sorunları bu zorluklar arasındadır. 1992 yılından 2012 yılına kadar proje ile Türkiye'ye gelen otuz iki bin öğrencinin dokuz bin beş yüz kırk bir tanesi mezun olabilmıştır.⁷⁰ AKP iktidarının uyguladığı Sıfır Sorun Politikası sayesinde komşu ülkeler ile ilişkilerin geliştirilmesi ve beraberlik sağlanması amacıyla yapılan işler uluslararası öğrencilerin ülkemizi tercih etmelerini sağlamıştır. Bu noktadan sonra BOP'un kapsamı değiştirilmiş ve 2012 yılında Türkiye Bursları adını almıştır. Türkiye Bursları artık Türk ülkeleri haricinde, Orta Doğu ve Afrika ülkelerinden de öğrenciler almaya başlamıştır. İlk zamanlarda MEB'in organize ettiği bu süreç şimdilerde "Yurt Dışı Türkler ve Akraba Toplulukları Başkanlığınca" yürütülmektedir.⁷¹ Bu noktada projenin amacı, gelişmiş ülkelerde uygulanan bu tarz projelerle rekabet edebilmek ve onların seviyesine gelebilmektir. Ayrıca Türk kültürünün tanıtımını diğer ülkelere yapabilmek, Türkçeyi diğer ülkelerde de yaygınlaştırmak ve ülkeler arası iş birliği sağlamak da diğer amaçlarındandır.

YÖK'ün '92 yılı için vermiş olduğu verilere göre; Büyük Öğrenci Projesi (BÖP) kapsamında; '92-'93 yılları arasında Kazak öğrencilere 5095 adet kontenjan verilmiştir. Bu hakkın 3625 adedi Kazak öğrenciler tarafından kullanılmış ve 1049 tanesi mezun olup diploma almıştır.⁷² Ortaya çıkan bu tablo, Türkiye ve Kazakistan ikili ilişkilerinin ne kadar geliştiğini ortaya koymaktadır. Bu durum Kazakistan ve Türkiye'de kardeş illerin ortaya çıkmasına vesile olmuştur. Kazak öğrencilerin sayısının artması ile kültürel ilişkilerimizin sayısının da arttığı söylenebilir. Millî Eğitim Bakanlığı, bu bağlamda; hak kazanan Kazak öğrencilere aylık burs ve üniversite katkı payını vermektedir. Ayrıca ikamet tezkere ücreti ve sağlık

⁶⁹ Terzi, a.g.e., s. 32.

⁷⁰ Murat Özoğlu, vd., "Küresel Eğilimler Işığında Türkiye'de Uluslararası Öğrenciler", SETA, Ankara, 2012, s. 63.

⁷¹ Ahmet Asker, "Türk Cumhuriyetleri Arasında Entegrasyon Sürecine İlişkin Bazı Hususlar", İçinde: Türk Diasporası ve Türk Dünyası Vizyon 2023, Editör: Almagül İsina, TASAM Yayınları, 2014, s. 152.

⁷² Millî Eğitim Bakanlığı Resmi İnternet Sitesi, "Türkiye-Kazakistan Eğitim İlişkileri", <http://yeogm.meb.gov.tr> (Erişim tarihi: 29 03 2019).

masraflarını karşılamaktadır. Öğrencilerin barınmaları için YURTKUR ve üniversite yurtları ücretsiz hizmet vermektedir. Türkiye devleti tarafından kırtasiye ve giyim ihtiyaçları da karşılanmaktadır. Kazakistan sınırlarında açılan öğretim kurumlarının eğitim araç-gereç ve kitaplar ihtiyaçları MEB tarafından karşılanmaktadır.

Türkiye sınırları içerisinde kutlanan özel gün ve milli bayramlarda Kazak öğrenci ve öğretmenlerin de katılmaları sağlanmıştır. "Kardeş okul uygulaması çerçevesinde Ülkemiz ve Kazakistan'daki aynı tür ve seviyedeki 39 okul arasında eşleştirme yapılmıştır. Türk Halkları Temsilcileri II. Konferansı'nda alınan, edebiyat ve tarihte ortak program hazırlanması amacıyla bir komisyon kurulması ve çalışma prensiplerini ve süresinin belirlenmesi, kararı gereği Kazakistan'dan bir edebiyatçının da katılımı ile oluşturulan komisyonlarca Bakanlığımız iş birliğinde hazırlanan Ortak Türk Edebiyatı lise ders kitabının kaynak kitap olarak 'Türk Dünyası Edebiyatı' adı altında TİKA tarafından basımı yapılmış ve Kazakistan'a gönderilmiştir. Bakanlığımızca Kazakistan'da açılan Almatı Türkiye Türkçesi Eğitim Öğretim Merkezi ile Çimkent Yaygın Mesleki Eğitim Merkezi bulunmaktadır."⁷³

Kazakistan'ın bağımsızlığını kazanmasından bir sene sonra, tarihler Ekim 1992'yi gösterdiğinde, Nursultan Nazarbayev' ile dönemin Başbakanı Süleyman Demirel bir anlaşma imzaladı. Bu anlaşmaya neticesinde Türkistan Devlet Üniversitesi Hoca Ahmet Yesevi Türk-Kazak Üniversitesi olarak hayatına devam etmiştir. Bunun dışında Millî Eğitim Bakanlığımız tarafından Kazakistan sınırları içerisinde açılmış okulumuz yoktur. Sadece iki adet Öğretim Merkezi açılmıştır. Bunlar;" Türkiye Türkçesi Eğitim Öğretim Merkezi" ve "Mesleki Eğitim Merkezi". Millî Eğitim Bakanlığımız dışında özel sektör olarak 33 özel öğretim kurumu kurulmuştur. Bu kurumlarda 6300'e yakın öğrenci öğrenim görmektedir (5 Mart 1997). 1993-1997 yılları arasında, Millî Eğitim Bakanlığımız tarafında Kazakistan'a gönderilen kitapların fiyatı 12,5 milyar TL'yi geçmiştir.⁷⁴

Bakıldığında Kazakistan, tarih sahnesinde yer etmiş bir kültür ve eğitim seviyesine sahiptir. 1993 yılında üniversite eğitime sahip halkın nüfusa oranı %11'dir. Yine aynı yıl ülkenin sahip olduğu üniversite sayısı 55'dir. Bu üniversitelerde 300 bine yakın öğrenci eğitim almaktadır.⁷⁵ Kazakistan 9700 adet

⁷³ Gençler ve Akbaş, a.g.e., s. 12.

⁷⁴ "Cumhuriyetin 75' inci Yıl Dönümünde Türk Cumhuriyetleri Türk ve Akraba Toplulukları ile Eğitim İlişkilerimiz", M.E.B., Ankara, 1998, S. 38-45.

⁷⁵ Erol Mütercimler, "21. Yüzyılın Eşiğinde Uluslararası Sistem ve Türkiye - Türk Cumhuriyetleri İlişkiler Modeli", Anahtar Kitapları, İstanbul, 1993, s. 102-121.

Kütüphaneye ve bu kütüphanelerde 113 milyon adet kitaba sahiptir. 96 adet Müzenin ve 40 adet tiyatronun varlığı yine kültür ve eğitim bakımından halkın seviyesinin yüksek olduğunun bir kanıtıdır. İlim araştırmalarına çok önem verilen Kazakistan'da, 96 adet dergi ve 440 adet gazete yayımlanmaktadır.⁷⁶

Türkiye ve Kazakistan 2008 yılında eğitim ilişkilerini genişletme kararı almıştır. Bu karar sonucunda eğitim faaliyetlerinin genişletilmesini içeren anlaşma Kazakistan Millî Eğitim Bakanı Canseyit Tüymabayev tarafından imzalanmıştır. Anlaşmanın kapsamı; Türkiye sınırları içinde ikamet eden Kazak vatandaşların Kazakça eğitim almalarına imkân sağlanmasıdır. Bu bağlamda Türkiye'de ikamet eden Kazak vatandaşların kendi dillerinde eğitim yapabilmeleri için Kazakistan'ın Türkiye'de kendi millî okullarını açabilmesini talep etmiştir.⁷⁷

İlişkiler bakımından eğitim alanında ortaya çıkan diğer bir değerimizde Türk Akademisi'dir. 3 Ekim 2009 yılında düzenlene 9. Türk Dili Konuşan Devlet Başkanları zirvesinde, Nursultan Nazarbayev, bu kurumun kurulması gerektiğini dile getirmiştir. Bunun ardından, Barış ve Uzlaşma Sarayı'nda gerçekleştirilen törenle 25 Mayıs 2010 tarihinde kurulumu gerçekleştirilmiştir. Açılışa, Kazakistan Cumhurbaşkanı Nursultan Nazarbayev ve o dönemin Türkiye Cumhurbaşkanı Abdullah Gül'de katılmıştır. Bunların dışından Kazakistan, ABD, Rusya, Özbekistan, Kırgızistan ve Ukrayna devletlerinden ünlü Türkolog akademisyenler katılmıştır.⁷⁸

Türk akademisinin uluslararası nitelik kazanmasını sağlayan anlaşma 22-23 Ağustos 2012 tarihleri arasında, Kırgızistan'ın başkenti Bişkek'te yapılan "2.Türk Dili Konuşan Ülkeler İş birliği Konseyi" zirvesidir. Dört ülkenin de imzası ile uluslararası statü kazanmıştır. Türk Konseyi, Akademiyi himayesi altına almıştır. Bu dönemde başkanlığını Kırdıralı Darhan yapmaktadır. Akademi'nin amaçları:

- Türk çalışmaları alanındaki araştırmaları geliştirmek ve koordine etmek;
- Bilimsel araştırmalarda iş birliğini artırmak;
- Türk tarihi üzerinde kapsamlı çalışma yapmak;
- Türk halklarının kültürel ve manevi mirası hakkın araştırma yaparak kamuoyunu bilgilendirmek;

⁷⁶ Sabahaddin Zaim, "Türk-İslam Dünyasının Yeniden Yapılanması", Yeni Asya Yayınları, İstanbul, 1993, s. 71-77.

⁷⁷ Gençler ve Akbaş, a.g.e., s. 13.

⁷⁸ International Turkic Academy Resmi İnternet Sitesi, "Hakkında", <http://twesco.org/tr/about/> (Erişim tarihi: 02.03.2019).

- Bütün Türk halkları için ortak edebi bir dil oluşturmak;
- Tüm Türk dilleri için pekiştirilmiş bir alfabe oluşturmak ve Türk çalışmaları alanında uzmanlar yetiştirmek.⁷⁹

Bu sayede bilim adamlarına Türklük ile ilgili araştırma yapma ve Türklüğü tanıtmaya imkânı sağlanmıştır.

Türk Üniversiteler Birliğinin kurulması fikri, ilk olarak 10 Ağustos 2012 tarihinde Kırgızistan'ın Çolpon-Ata şehrinde yapılmış olan Türk Keneşi Eğitim Bakanları toplantısında, daha sonra 23 Ağustos 2012 yılında Kırgızistan'ın başkenti Bişkek'te düzenlenen Türk Konseyi İkinci Devlet Başkanları Zirvesi'nde görüşüldü ve birtakım kararlar alındı. İstanbul'da 28-29 Mart 2013 tarihleri arasında gerçekleştirilen "Türk Keneşi Türk Üniversiteler Birliği Hazırlık" toplantısında Atatürk Üniversitesi Dönem Başkanlığı'na seçilmiştir.⁸⁰

Günümüzde Türk Keneşi dönem başkanı Prof. Dr. Cengiz Tomar'dır. Türk Üniversiteler Birliği, 29-30 Mayıs 2013 tarihlerinde ikinci kez bir araya gelmiştir. Bu toplantıda "Türk Üniversiteler Birliği Yükseköğretim Alanı Oluşturma Yönergesini" kabul etmiştir. Bu yönergenin hedeflediği amaçlar şunlardır; "bilimsel düzeyde eğitim standartları sağlanarak ortak kimlik ve kültür bilincine sahip nesiller yetiştirmek, öğretim elemanı yetiştirmek, üniversitelerin birbirlerine diploma denkliği tanınması, sosyal v kültürel alanda iş birliği yapılması, Türk Dünyası'na yönelik çalışma yürüten öğrencilere burs sağlanması." Günümüzde bu birliğe üye olan Türkiye Cumhuriyeti üniversiteleri: İstanbul Üniversitesi, Bitlis Eren Üniversitesi, Ege Üniversitesi, Eskişehir Osmangazi Üniversitesi ve Atatürk Üniversitesi'dir. Azerbaycan üniversiteleri: Mimarlık ve İnşaat Üniversitesi, Azerbaycan Tıp Üniversitesi ve Bakü Devlet Üniversitesi'dir. Kazakistan üniversiteleri: Ahmet Yesevi Uluslararası Kazak Türk Üniversitesi, Al-Farabi Kazak Milli Üniversitesi, Atrrau Devlet Üniversitesi ve L.N. Gumilyov Avrasya Devlet Üniversitesi'dir. Kırgızistan üniversiteleri: Kırgızistan-Türkiye Manas Üniversitesi, Yusuf Balasaguni Kırgız Milli Üniversitesi, Uluslararası Kırgızistan Üniversitesi, Oş Devlet Üniversitesi ve Hüseyin Karasaev Bişkek Beşerî Bilimler Üniversitesi'dir.⁸¹

⁷⁹ Mustafa Bıyıklı, "Türk Dünyası Ortak Kuruluşu Olarak Türk Akademisi Uluslararası Teşkilatı (TWESCO), Rolü ve İş birlikleri," **Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Avrasya Özel Sayısı, 2016, s. 407-408.

⁸⁰ Osman Mert, "Türk Konseyi (Keneşi) Türk Üniversiteler Birliği ve Türk Üniversiteler Birliği I. Genel Kurulu", **Türk Araştırmalar Enstitüsü Dergisi**, Sayı:53, 2015, s. 282.

⁸¹ Türk Keneşi Türk Üniversiteler Birliği Resmi İnternet Sitesi, "Üye Üniversiteler", <http://turkunib.org/tr/site/index/#member> (Erişim tarihi: 11.01.2019).

Eğitim konusunda atılmış diğer önemli bir adım da Türk öğrencilerine eğitim imkânı sunan Hoca Ahmet Yesevi Uluslararası Türk-Kazak Üniversitesi'dir. Üniversitenin kuruluşu, 6 Haziran 1991 tarihinde Kazakistan Cumhurbaşkanı Nursultan Nazarbayev tarafından Türkistan şehrinde gerçekleştirilmiştir. Kurulduğundaki adı Türkistan Devlet Üniversitesi'dir. Üniversitenin temel görevi, "Orta Asya'nın tarihi ilim ve kültür merkezi olan Türkistan şehrini kalkındırmak" olarak belirlenmiştir.⁸² 29 Nisan-1 Mayıs 1992 tarihleri arasında Almatı Zirvesi gerçekleştirilmiştir. Bu zirvede, Süleyman Demirel ve Nazarbayev'in görüşmeleri neticesinde zirveden Türkistan Devlet Üniversitesinin her iki ülkenin de ortak üniversitesi olması kararı çıkmıştır.⁸³ Kararın resmileştirilme süreci, 31 Ekim 1992 yılında gerçekleşmiştir. Bu anlaşmanın Türkiye Büyük Millet Meclisi tarafından onanarak yürürlüğe girmesi 29 Nisan 1993 tarih 3904 sayılı Kanun ve Resmî Gazete'nin 4 Mayıs 1993 tarih ve 21571 sayılı nüshasında yayımlanarak olmuştur.

Ahmet Yesevi Üniversitesi'nin tüzüğünün birinci maddesi şudur: "Türkiye Cumhuriyeti, Kazakistan Cumhuriyeti ve diğer Türk cumhuriyetleri ile Türk topluluklarındaki üniversite çağında bulunan gençlerin bir çatı altında Türklük bilinci ve uluslararası eğitim ve çağdaş bilimin gereklerine göre eğitimlerini sağlamak".⁸⁴ Ahmet Yesevi Üniversitesi sayesinde Kazakistan ve Türkiye'nin eğitim ilişkilerinin seviyesi yükselmiştir. Üniversite sayesinde Kazakistan eğitimi daha da gelişmiştir. Ahmet Yesevi Üniversitesi sayesinde Türk ülkeler içinde Kazak Türkçesi ve Türkiye Türkçesi yaygınlaştırılmıştır.

Ülkemizde eğitimine devam eden Kazakistanlı öğrenciler, iki ülke arasındaki ilişkilere değerli katkılar sağlayabilecek potansiyelindedirler. Bizim bu öğrencilerden beklentimiz, iki ülkedeki yetişmiş insan gücü potansiyelini arttırmak, Türk kültür, tarih ve dilinin gelişimine katkıda bulunmalarınıdır. Bunu başarmanın yolu ise, bu öğrencilere sağlanan imkânların artırılmasıdır. Kazak öğrencilerin yüksek lisans ve doktora araştırmalarına daha fazla destek olmak Türklüğü daha da geliştirecek ve Türlerin dünya üzerinde adlarının daha çok duyulmasına vesile alacaktır. Türkiye

⁸² Hoca Ahmet Yesevi Üniversitesi Resmi İnternet Sayfası, "Tarihçesi", <https://www.ayu.edu.tr/tarihce> (Erişim tarihi: 02.03.2019).

⁸³ İbrahim Ebrem, "Türkiye Kazakistan İlişkilerinin Dış Ticaret Verileri ve Kurumlar Perspektifinden İncelenmesi", İçinde: International Conference On Eurasian Economies 2015, Editör: Selahattin Sarı, Alp H. Gencer, İlyas Sözen, Kazan, s. 333.

⁸⁴ Ahmet Boya, Ahmet Yesevi Üniversitesi, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, 2008, s.5. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi).

Bursları projesi ile gelen öğrencilerin mezuniyet oranları düşüktür. Bu bazı haksız eleştirilere mahal verse de iki ülke arasındaki 27 yıllık ikili ilişkilerin geliştirilmesini sağlamıştır. Geçmişte bu projeden eğitim almış birçok öğrenci günümüzde hayatın birçok alanında önemli yerlere gelmişlerdir.

2.4. Türkiye ve Kazakistan Bilimsel ve Kültürel İlişkileri

1992 yılının verilerine göre Kazakistan'da, "9701 kütüphane (113.205.000 kitap), 9350 kulüp, 96 müze, 40 tiyatro (3.903.000, 1990 yılının seyircisiyle), 25 konser salonu (7.696.000 seyirci, 1990 yılında)'na sahiptir. Çok sayıda kitap, dergi ve gazeteler yayınlanmaktadır. 1990'da 34.550.000 kitap (14000'i Kazak Türkçesinde), yayınlanmıştır. Periyodik dergiler 96 adet olup, 47 milyon baskı yapmıştır. 440 gazete yayınlanmakta olup bunun 160'ı kazak dilinde yayınlanmaktadır."⁸⁵

1940'dan bu yana Kazakistan Kiril alfabesi kullanmaktadır. 1989 yılında Kazakistan'da yapılan nüfus sayımı sonuçlarına göre Kazak halk sadece nüfusun %39,7'si kadardı. Diğer Türk kökenli vatandaşları da eklediğimizde bu rakam %45,5 civarına ulaşıyordu. Ruslar %37,8 ve diğer Türk olmayan halk ile bu rakam %50'nin üzerine çıkıyordu. 25 yıl sonra bu oran %65 Kazaklara %22 Ruslar seviyesine kadar düşmüştür. Bu nedenle iki dile sahip olan Kazakistan'da birinci dil Kazakça ve ikinci dil de Rusçadır. İlk defa 2006 senesinde, Nursultan Nazarbayev'in 12.ci Kazakistan Halkları Asamblesi'nde yaptığı konuşmada, alfabenin değişiminden söz edilmiştir. Konuşmasında şunları söylemiştir; "Kazak alfabesinin değiştirilme meselesini tekrar gözden geçirme zamanının geldiğini düşünüyorum. Latin alfabesi telekomünikasyon alanında ağırlıklı olarak kullanılıyor. Bu nedenle eski Sovyet Cumhuriyetleri'nin çoğunun Latin alfabesine geçişi tesadüf değil. Uzmanlar bu konuyu inceleyip, somut teklifler sunmalı. Çocuklarımıza İngilizce öğretmemiz de Latin alfabesiyle ilişkili. Tüm okullarda İngilizce öğretiyoruz, bu nedenle bu konuda korkacak hiçbir şey yok. Tabii ki bu konuda aceleciliğe meydan vermemeliyiz." Bu konuşmanın ardından TDK 11-15 Haziran 2007 tarihinde geçiş ile ilgili Türk ve Kazak bilim insanları ile bir toplantı düzenledi. Bu toplantıda Türkiye'nin Latin alfabesi kullanımındaki sahip olduğu yetmiş dokuz yıllık tecrübe paylaşıldı. "Türk Dışişleri Bakanlığı ve TİKA iş birliğiyle ülkemize davet edilen Kazakistan Dışişleri Bakanlığı İkili Kültürel İşler Genel Müdür Yardımcılığının 4 Haziran 2007 gün ve 243434 sayılı yazısıyla Kazakistan'ın Latin

⁸⁵ İlhan Uludağ, "Sovyetler Birliği Sonrası Bağımsız Türk Cumhuriyetleri ve Türk Gruplarının Sosyo-Ekonomik Analizi Türkiye ile İlişkileri", TOBB Yayınları, İstanbul 1992, s. 283.

alfabesine geçişiyle ilgili çalışmaları yürütmek üzere bir heyet görevlendirdi. Bu heyette; Kazakistan Cumhuriyeti Kültür ve Enformasyon Bakanlığı Dil Komitesi Başkanı Prof. Dr. Erden Z. Kajıbek, Kazakistan Bilimler Akademisi A. Baytursınov, Dilbilim Enstitüsü Müdürü Prof. Dr. Köbey Ş. Hüseyin, A. Baytursınov Dil Bilgisi Enstitüsü Baş Bilim Uzmanı Prof. Dr. Alimhan J. Junisbek, Kazakistan Cumhuriyeti Kültür ve Enformasyon Bakanlığı Dil Komitesi Şube Müdürü Erlan Kuzekbay bulunmaktaydı. Toplantıya Türkiye’den Türk Dil Kurumu Başkanı Prof. Dr. Şükrü Halûk Akalın ve 12 bilim adamı ile iki gazeteci katıldı.”⁸⁶

2003-2004 yılları arasında Kazakistan’ın ünlü folklor ve pop müzik grupları 'Altın Dan', 'Erke-Nur', 'Ulıtau', 'Kokşetau', 'Alatau', 'Akjarma'nın konserleri gerçekleşmiştir. Ayrıca, Kazakistan ve Türkiye arasında kültürel programlar çerçevesinde ünlü Kazak yazarları eserlerinin Türk diline çevrilmesi faaliyetleri aralıksız sürmektedir. "Ünlü yazar ve devlet adamı Abiş Kekilbayev'in Türkçeye çevrilen 'Efsanenin sonu' eseri İstanbul'da, 'Ürker' kitabı ise Ankara'da tanıtıldı. Şu sıralarda İlyas Esenberlin'in 'Göçebeler' romanının tercümesine başlandı. Bugüne kadar Kazak yazarlarının 35'i aşkın eserleri Türkiye Türkçesine çevrildi ki bunların arasında Cumhurbaşkanı Nursultan Nazarbayev'in çalışmaları, Abay Kunanbayev, Mustafa Çokay, Ahmet Baytursınov, İbray Altınsan, Cambıl, Mağcan Cumabayev, Muhtar Auezov, Oljas Süleyimenov ve Muhtar Şahanov gibi büyük yazarların edebi eserleri yer almaktadır.”⁸⁷ Kazakistan ve Türkiye’nin zaman zaman yapmış olduğu sosyoloji konferans ve kongreleri de bu açıdan önemlidir. Kazakistan ve Türkiye’nin beraberce kurdukları "Türk Dünyası Sosyologlar Birliğini" dernek olarak hem Kazakistan hem de Türkiye’de faaliyet göstermektedir.

2011 yılının verilerine göre Kazakistan’da, 4071 kütüphane, (69.746.200 kitap) 57 tiyatro (1.929.900 seyircisiyle), 198 müze, 4 hayvanat bahçesi, 3050 kulüp, 136 sinema, 66 park ve 73 konser salonu vardır. Bu noktada kültür açısından büyük bir düşüş yaşandığı gözükmektedir. Bunun nedeni, Kazakistan’daki kapitalist sistemin halkın kültürünü düşürme politikasıdır.

İki ülke arasındaki kültürel ilişkilerin en önemli yanı beraberce iş birliği sağlanmasıdır. Aynı zamanda iki kültürün kendilerini birbirine tanıtmaları da önem arz eder. Beraberce yapılan kültür etkinlikleri iki halkı daha da yakın bir konuma

⁸⁶ Mustafa Argunşah, "Kazakistan'da Latin Alfabesine Geçiş Hazırlıkları", <http://www.fikircogrfyasi.com> (Erişim tarihi: 04 Nisan 2019).

⁸⁷ Gençler ve Akbaş, a.g.e., s. 12.

sokmaktadır. Bu etkinlikler; "İstanbul ve Kocaeli'nde Güney Kazakistan eyaletinin yatırım için elverişli iklimlere sahip olduğunu sergileyen faaliyetler ve Uluslararası Müzik Festivali çerçevesinde Ankara'da Kazakistan'ın ünlü sanatçıları Janiya Aubakirova ve Gauhar Mirzabekova'nın sanat yönetmenliğini yaptığı 'Kazakistan Oda Orkestrası'nın konserleri.

2.5 Türkiye ve Kazakistan Ekonomik İlişkileri

Tarım ve Hayvancılık konularında Kazakistan çok gelişmiş bir ülkedir. Bunun yanında Hazar gölü balıkçılık açısından çok önemlidir. Kazakistan'ın Sir Derya vadisi ve doğu kısımlarında, pirinç, buğday, şeker pancarı ve pamuk üretimi mevcuttur. Madencilik açısından, krom, magnezyum, titanyum ve bakır bakımından zengin madenlere sahiptir. Ekonomisinin bel kemiği doğal gaz ve Petroldür. Deniz suyunu arıtma ve Nükleer sanayii konusunda da ekonomik bir başarıya sahiptirler. Ülkenin sanayi açısında en önemli merkezi, Karagan'dır. Karagan da gıda endüstrisi, makine ve tekstil, maden ocakları bulunmaktadır. Ayrıca Aktürbe şehrinde demir ve çelik fabrikaları, Temir Tav şehrinde kimya ve demir-döküm endüstrisi, Balkaş ve Kazgan şehirlerinde bakır döküm atölyeleri mevcuttur. Bölgenin konumu gereği ve kültürel yapısı nedeni ile avcılık ve kürkçülükte de ileri seviyededirler. Hazar gölü kıyısında 1992 yılında zengin petrol yataklarının bulunması da ekonomik olarak Kazakistan'a fayda sağlamıştır.⁸⁸

1991 yılında Kazakistan'da yolcu taşımacılığının yarısı kara yoluyla, yüzde otuzu demir yoluyla ve yüzde yirmisi de hava yoluyla sağlanmaktaydı. Yük taşımacılığının yüzde doksanı da demiryolu ile yapılıyordu. Türk Hava Yolları, Almatı'ya tarifeli uçak seferleri başlatmıştı. Yine de Kazakistan'ın yer hizmetleri, hava kontrolü ve uçak bakım bölümü istenildiği gibi düzgün çalışmıyordu.

1992 yılında Kazakistan ve Türkiye "Uluslararası Karayolu Taşımacılığı Anlaşması" yaptılar." 7 Eylül 1995 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Bu anlaşma yürürlüğe girinceye kadar iki ülke arasındaki karayolu taşımacılığını düzenlemek üzere 6 Ocak 1994 tarihinde "Ulaştırma Alanında iş birliği Protokolü" imzalanmıştır. Türkiye ve Kazakistan Ulaştırma Bakanları arasında 8 Ekim 1993 tarihinde imzalanan mutabakat zaptı uyarınca, her iki ülke taşıtlarının ikili transit dönüş yüklü ve üçüncü ülke taşımalarında kullanacakları geçiş belgelerinin kotası 500 adet

---

⁸⁸ Zaim, a.g.e., s. 71-72.

olarak belirlenmiştir. Ancak kotanın yeterli olmaması halinde ek izin belge teatisi kabul edilmiştir. Kazak makamlarınca Türk taşıtlarına 1994 yılında 1000, 1995 yılında ise 500 adet geçiş belgesi verilmiştir. 1996 ve 1997 yıllarında ise yalnızca 100 belge gönderilmiştir.”⁸⁹

4 Şubat 1993 yılından beri Türk ve Kazak firmaları, Türk Petrolleri Anonim Ortaklığı ve Kazak Turmunay Limited Şirketi ortaklaşa Türkistan'da petrol ve doğal gaz arama ve üretim faaliyetleri sürdürmektedir. İlk çıkartılan Kazak petrolü, Aktan Limanından yola çıkarak Volga-Don kanal yoluyla TÜPRAŞ-İzmit Rafinerisine getirilmiştir.⁹⁰ “TPAO, Tengiz bölgesinde bugüne kadar 25 milyon dolar tutarında sondaj harcanılan yapmış ve petrol bulmuştur. Bu petrol arama ve çıkarma projesinin toplam maliyeti ise 200 milyon dolardır. Bu yatırımın tamamlanmasıyla Türkiye, gelecek otuz yıllık petrol ihtiyacını karşılayacak bir pay sahibi olacaktır. Burada en önemli konu boru hattıdır. Kazak ve Azeri petrolerinin Türkiye üzerinden nakli, İskenderun Körfezi'ni "ikinci Basra Körfezi" haline getirecek ve böylece Türkiye, dünyanın en büyük petrol borsalarından birine sahip olacaktır.”⁹¹ Kazakistan Petrol haricinde doğal gazın ve kömüründe çıkarıldığı bir ülkedir. Dünya üzerinde hem Türk hem de Müslüman olup nükleer teknolojiye (enerji ve silahı kapsayan) sahip olan tek devlettir.⁹² Kazakistan'ın hem ekonomik hem de siyasi önemini arttıran iki yerden biri Baykonur Uzay Merkezi, diğeri ise Semipalatinsk Nükleer Silah Test Merkezi'dir.⁹³

Türk telekomünikasyon firmaları ve PTT Kazakistan'ın haberleşme alanındaki istek ve ihtiyaçlarının karşılanması için birtakım çalışmalar yapmıştır. Kazakistan'a Türkiye tarafından 3.550 milyon dolar bütçeli, kısa vadede çözüm sunacak bir proje yapılmıştır. Bu sayede iki ülke arasında direkt haberleşme ağı kurulmuş ve Kazakistan Türkiye üzerinden tüm dünya ile telefon bağlantısı sağlamıştır. Bu alt yapı sayesinde Kazakistan'ın başkentinde Türk televizyonları izlenebilir duruma gelmiştir. Kısa vadeli çözümden sonra da orta ve uzun vadeli projelerle de çalışmalar devam etmektedir. “Bu faaliyetler Türk özel sektör tarafından da desteklenmiş, Türk ve Kazak firmaların yaptıkları ortak yatırımlarla Kazakistan'da telekomünikasyon ekipman üretimi başlamıştır. Netaş, Teletaş, Hes Grubu gibi özel

⁸⁹ *Kazakistan Ülke Raporu*, a.g.e., s. 34-38.

⁹⁰ Veysel Atasoy, “**Yeni Türkiye - Türk Dış Politikası**”, Özel Sayısı, Mart-Nisan 1995, Yıl I, sayı 3, s. 52.

⁹¹ Taha Akyol, "Kazakistan, Türkiye ve Globalleşme", **Yeni Türkiye Dergisi**, Türk Dünyası Özel Sayısı II, Yıl 3, Sayı: 16, Ankara, Temmuz-Ağustos 1997, s. 1234-1235.

⁹² Zaim, a.g.e., s. 72.

⁹³ **Kazakistan Ülke Raporu**, TİKA Yayınları, Ankara, 1998, s. 14-15

şirketler de Kazakistan'la haberleşme konusunda ortak yatırımlar yapmaktadırlar. Netaş'ın yatırım sonucu bugüne kadar yaklaşık 70.000 hat servise girmiştir. PTT Genel Müdürlüğü, Kazakistan'a Netaş üretimi 2.500 hat kapasiteli santral ve iki adet 500'er kapasiteli santral ile uydu yer istasyonu kurmuştur. Alcatel-Teletaş, Uralsk'ta 3 milyon dolar değerinde kırsal radyo projesini tamamlamıştır. Kazak ortağı Komtel ne birlikte çeşitli yerlerde 3 milyon dolar değerinde kırsal radyo projeleri sürdürmektedir. HES Kablo, HRS-Kazbek ortak telefon haberleşmesi, TÜRKSAT üzerinde kurulu bulunan 30 adet telefon devresi ile sağlanmaktadır. İki ülke arasındaki telgraf ve teleks haberleşmesi ise Moskova üzerinden transit olarak sağlanmaktadır. Türkiye ve Kazakistan, Asya ve Avrupa arasında artan haberleşme ihtiyacının karşılanması amacıyla kurulması öngörülen "Trans Asya Avrupa Fiber Optik Kablo Sistemi" projesine fiilen katılmaktadır.⁹⁴

Kazakistan'ın Almatı şehrinde Türk ortaklı yerel banka Kazkommerts-Ziraat International Bank faaliyet göstermektedir. Bir milyon dolar sermaye ve %41 hisse ile Emlak Bankası, Türkiye-Kazakistan International Bank'ın ortağıdır. "30 Nisan 1992 tarihli mutabakat muhtırası ile Türk Eximbank tarafından Kazakistan'a 200 milyon dolar kredi tahsis edilmiştir. 20 Ağustos 1992, 30 Nisan 1992, 10 Temmuz 1995 tarihli anlaşma ve mutabakatlarla çeşitli destek kredileri verilmiştir. Yine Eximbank tarafından 6 tane deniz-nehir tipi gemi inşaat projesi için 30 milyon dolarlık, Aktav Gübre Fabrikası için 50 milyon, 3000 kartlı telefon projesi için de 1,2 milyon dolar olmak üzere toplam 812 milyon dolarlık niyet mektubu vermiştir."⁹⁵

Türkiye ve Kazakistan'ın düzenli bir artış sergileyen ticari ilişkileri vardır. Bu ilişkiler bağımsızlığını kazandıktan sonra ortaya çıkmıştır. Bağımsız Devletler Topluluğu Ülkeleri içinde Kazakistan beşinci büyük ticaret ortağımızdır. Kazakistan açısından baktığımızda 1994-1995 yıllarında dış ticarete 9, 1996 da 13. ve 1997 de 2.sırada yer almaktayız. Son zamanlarda Kazakistan topraklarında mal ve hizmet üretebilmek için birçok Türk firması kurulmuştur. 1996 yılı verilerine göre kurulan bu işletmelerin hasılatının 50 milyon dolar civarlarında olduğu zannedilmektedir.

1990 ve 1995 yılları arasında, Türkiye Cumhuriyeti Hazine Müsteşarlığının verilerine göre Türk şirketlerinin Kazakistan'da yaptığı sermaye yatırımı, 131,2 milyon doları civarındadır. "Bu meblağın kapsadığı 17 projenin dışında ülke dışından transfer edilen veya uluslararası finans kuruluşlarından temin edilen kaynaklarla

⁹⁴ Kazakistan Ülke Raporu, a.g.e., s. 38-42.

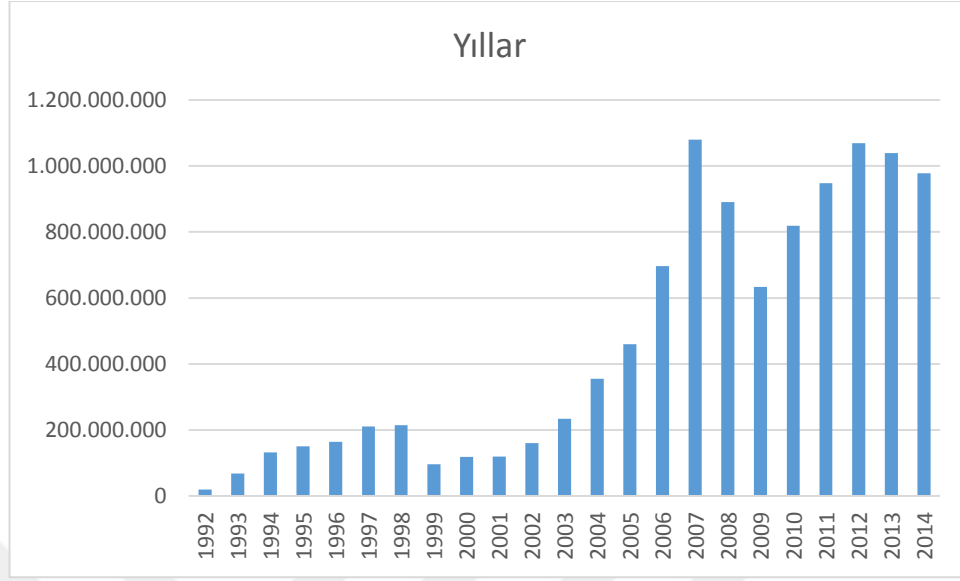
⁹⁵ Kazakistan Ülke Raporu, a.g.e., s. 44-51.

yapılan yatırımlar ile yüzlerce küçük yatırımcının harcamaları da hesaba katılırsa bu rakam 400 milyon dolar civarındadır. Kazak makamlarının verilerine göre, 1992-1996 yılları arasında Kazakistan'a yapılan doğrudan yabancı yatırımlarda Türkiye, ABD, Güney Kore ve İngiltere'den sonra dördüncü sıradadır. Kazakistan'da faaliyet gösteren Türk müteahhitlik firmalarının tamamladığı ve yürüttüğü proje tutarı 1 milyar doları ve görüşmeleri süren projeler ise 1,5 milyar dolar civarındadır.” Firmalarımızın Kazakistan topraklarında ilgi duydukları iş alanları şunlardır: Hafif sanayii, ticaret inşaat, gıda, tesis yapımı, madencilik, iletişim, elektrik santrali yapımı ve metalürji. İki ülkenin ticari ve ekonomik ilişkileri gün geçtikçe gelişim göstermektedir. Kazakistan'a şunları ihraç etmekteyiz; ilaç ve bitki, sentetik halı ve kilim, gıda maddeleri, deri işleme cihazları, giyim eşyaları, seramik eşyalar, otomatik telefon santralleri, elektrikli ev aletleri, demir-çelik ve alüminyum ürünleri.

Tablo 1 Türkiye ve Kazakistan'ın 1992-2014 Yılları Arasındaki Ticareti⁹⁶

Yıllar	Türkiye'nin Kazakistan'a İhracatı (\$)	Türkiye'nin Kazakistan'dan İthalatı (\$)	Hacim (\$)	Denge (\$)
1992	19.378.891	10.510.516	29.889.407	8.868.375
1993	67.838.446	43.740.884	111.579.330	24.097.562
1994	131.803.079	32.305.224	164.108.303	99.497.855
1995	150.774.834	86.631.487	237.406.221	64.143.347
1996	164.068.048	100.595.245	264.663.293	63.472.803
1997	210.577.801	165.285.250	375.863.051	45.292.551
1998	214.306.776	253.668.028	467.974.804	-39.361.252
1999	96.595.591	295.911.002	392.506.593	-199.416.411
2000	118.701.179	346.375.953	465.077.132	-227.674.874
2001	119.795.053	90.342.703	210.137.756	29.452.350
2002	160.152.590	203.851.624	364.004.214	-43.699.034
2003	233.993.792	266.638.012	500.631.804	-32.645.220
2004	355.590.090	442.193.316	797.783.406	-86.603.226
2005	459.945.924	558.899.941	1.018.845.865	-98.954.017
2006	696.822.999	993.728.450	1.690.551.449	-296.905.451
2007	1.079.886.739	1.284.049.193	2.363.935.932	-204.162.354
2008	890.568.203	1.861.130.645	2.751.698.848	-970.562.442
2009	633.417.314	959.454.596	1.592.871.910	-326.037.282
2010	818.899.512	1.392.527.981	2.211.427.493	-573.628.469
2011	948.286.103	1.995.531.376	2.943.817.479	-1.047.245.273
2012	1.069.373.510	2.055.701.544	3.125.075.054	-986.328.034
2013	1.039.420.346	1.760.114.636	2.799.534.982	-720.694.290
2014	977.646.468	1.236.267.027	2.213.913.495	-258.620.559

⁹⁶ Savtekin Mengi, Türkiye-Kazakistan Ticari İlişkileri, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırma Enstitüsü Türk Dünyası Coğrafyası Anabilim Dalı, 2015, s. 49, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi).

Grafik - 1 Türkiye'nin Kazakistan'a İhracatı (1992-2014) (\$) ⁹⁷

Günümüzde Kazakistan'a plastik ürünleri, mücevher eşyası, inşaat malzemesi, yer kaplaması ve halı ihraç etmekteyiz. Kazakistan'dan ise, doğalgaz, petrol, buğday, rafine bakır, ham bakır alaşımı, mahlût, ham çinko ve ham alüminyum ithal etmekteyiz. İki ülke arasında "Yeni Sinerji- Ortak Ekonomi Programı" 11 Ekim 2012 tarihinde kabul edilmiştir. Bu programın amacı:

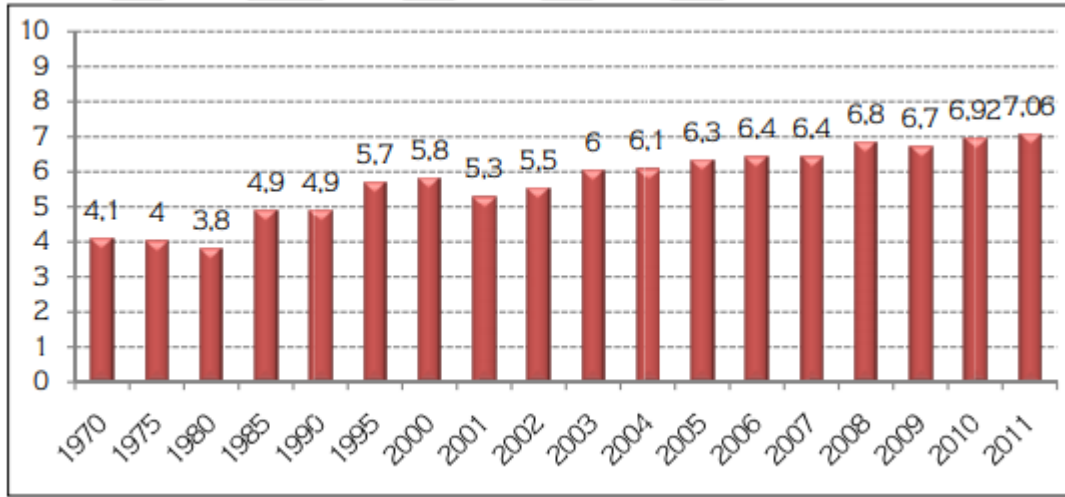
- Ekonominin artırılması,
- Ticaretin artırılması,
- Bilimsel ve teknik iş birliğinin artırılması,
- Mevcut iş birliği alanlarının yanı sıra yeni alanlarda işbirliğinin geliştirilmesi,
- Tarafların kamu ve özel sektörleri arasındaki etkileşimin güçlendirilmesi ve öncelikli alanlarda yatırım projelerinin gerçekleştirilmesi.

Yaklaşık olarak yüz adet Türk firması Kazakistan'da faaliyet göstermektedir. Firmaların yoğunlaştıkları ilaç-kimya sanayi, gıda, otelcilik petrol, savunma sanayi, sağlık ve inşaat sektörleridir. Yapılan yatırımlarının toplamı yaklaşık iki milyar dolar

⁹⁷ Savtekin Mengi, "Türkiye-Kazakistan Ticari İlişkileri", Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırma Enstitüsü Türk Dünyası Coğrafyası Anabilim Dalı, 2015, s. 50, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi).

civarındadır. Bunun yanında ülkede on beş binden fazla insana iş olanağı sunan altı yüzün üzerinde Türk sermayeli firma bulunmaktadır.⁹⁸

Ekonomik özgürlükler konusunda Türkiye, Türk Cumhuriyetleri içinde ekonomik özgürlük bakımından birinci sırada yer almaktadır. Türk Cumhuriyetleri içerisinde birinci olması dünya ülkeleri arasında iyi bir yerde olduğunu ne yazık ki göstermemektedir. “Türkiye’nin performansının tarihsel gelişimine bakıldığında, çok büyük olmasa da, bir ilerleme kaydedildiği görülmektedir. Özellikle de 2001 yılından itibaren Türkiye’nin puanı devamlı olarak yükselmiştir. Nitekim 1970-2011 döneminde Türkiye, ekonomik özgürlük puanını 4.1’den 7.06’ya yükseltmiş ve 2011 yılı itibariyle tarihinin en yüksek ekonomik özgürlük puanına erişmiştir. Bu dönemde Türkiye, en kötü performansı 1970 yılında sondan ikinci (54 ülke arasında 53.) sırada, en iyi performansı ise 2011 yılında 152 ülke arasında 68. sırada yer alarak sergilemiştir.”⁹⁹

Grafik - 2 1970 ve 2011 yılları arasında Türkiye'nin ekonomik özgürlükler Performansı¹⁰⁰

Ekonomik özgürlükler konusunda Kazakistan, Türk Cumhuriyetleri içinde ekonomik özgürlük bakımından ikinci sırada yer almaktadır. Veriler 2005 yılından itibaren yayınlanmaktadır. “Kazakistan’ın yıllar itibariyle performansı incelendiğinde, verilerin yayınlanmaya başladığı 2005 yılına göre ülke puanının az da olsa gerilediği göze çarpmaktadır. Örneğin, Kazakistan’ın ülke puanı 2005 yılında 6.90 iken, 2011

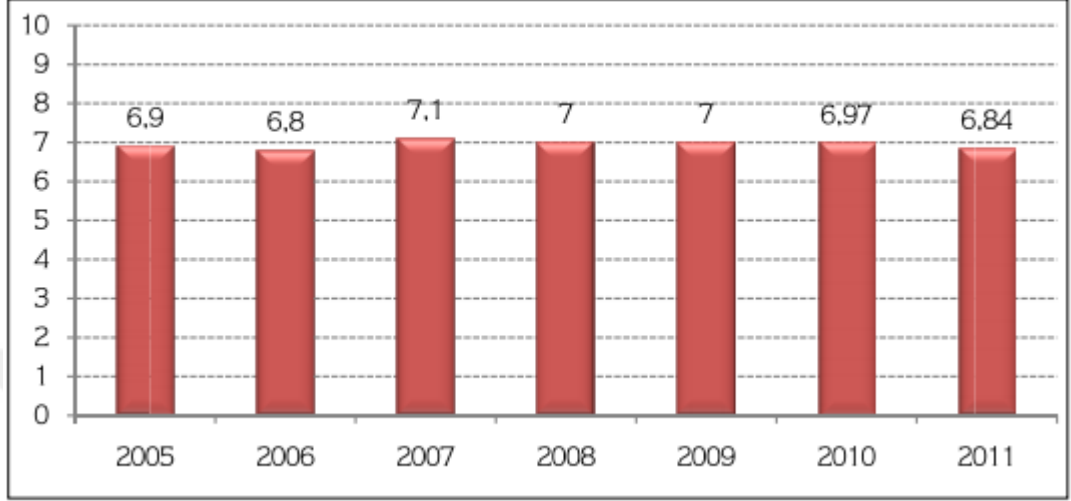
⁹⁸ Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı Resmi İnternet Sitesi, “Türkiye - Kazakistan Ekonomisi”, <http://www.mfa.gov.tr/kazakistan-cumhuriyeti-ekonomisi.tr.mfa> (Erişim tarihi: 15.04.2019).

⁹⁹ Mehmet Acar ve Hakan Bilir, “ **Ekonomik Özgürlükler ve Türk Dünyası**”, İnceleme ve Araştırma Dizisi, Yayın No: 17, Ankara, 2014, s46.

¹⁰⁰ Fraser Institute Resmi İnternet Sitesi, “ 1970 ve 2011 yılları arasında Türkiye'nin ekonomik özgürlükler Performansı”, <http://www.freetheworld.com/countrydata.php?country=C7&x=35&y=3> (Erişim Tarihi: 15.01.2019).

yılında 6.84'e gerilemiştir. Hatta Kazakistan bu dönemdeki en kötü performansını da 152 ülke arasında 84. sırada yer aldığı 2011 yılında elde etmiştir. Kazakistan en iyi performansı ise, 141 ülke arasında 56. sırada yer aldığı 2009 yılında sergilemiştir.”¹⁰¹

Grafik - 3 2005 ve 2011 yılları arasında Kazakistan'ın ekonomik özgürlükler Performansı¹⁰²

¹⁰¹ Acar ve Bilir, a.g.e., s.47.

¹⁰² Fraser Institute Resmi İnternet Sitesi, “ 1970 ve 2011 yılları arasında Türkiye'nin ekonomik özgürlükler Performansı”, <http://www.freetheworld.com/countrydata.php?country=C7&x=35&y=3> (Erişim Tarihi: 15.01.2019).

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

YESEVİLİK BAĞLAMINDA 1991-2015 YILLARI ARASINDA TÜRKİYE VE KAZAKİSTAN İLİŞKİLERİ

3.1. Ekonomi

Yesevilik ve Anadolu arasındaki ilişkiler maalesef ki çok eskilere dayanmamaktadır. Bunun nedeni Hoca Ahmet Yesevi'nin tesirlerinin Anadolu'ya geç gelmesidir. Günümüzde Hoca Ahmet Yesevi ile ilgili Anadolu'da yazıldığını bildiğimiz ilk metinler iki adet Bektaşî menkıbesidir. İlk metin Uzun Firdevsi'nin yazdığı "Velayetname-i Hacı Bektaş-i Veli", ikincisi ise Derviş Burhan'ın yazdığı "Velayetname-i Hacım Sultan" 'dır. "XVI. yüzyıldan kalma asıl önemli bir Yesevi metni de Sultan II. Selim zamanında İstanbul'a gelen Maveraünnehirli Hazini (ö.1593/4) mahlaslı bir şair Yesevi dervişinin kaleme aldığı Ebrar min Emvaci'l-Bihar adlı eserdir. Bu eserin Yesevi'nin en önemli eseri olan Divân-ı Hikmet'in bugün elde mevcut bulunan nüshalarından bir asır daha eski olması önemini bir kat daha arttırmaktadır".¹⁰³

Ahmet Yesevi'nin tesirlerini Anadolu'ya girmesi, Fuat Köprülü'nün 20. asrın ilk çeyreğinde yayınladığı "Türk Edebiyatı'nda İlk Mutasavvıflar" isimli eseri sayesinde olmuştur. Tabi ki bu tarihten önce Ahmet Yesevi 'den etkilenen Anadolu âlimleri olmuşsa da halkın kendisi ve fikirlerini tanıması zaman almıştır. 1912-1913 yıllarında yayımlanan "Türk Edebiyatı Tarihi: Hoca Ahmet Yesevi, Çağatay ve Osmanlı Edebiyatları Üzerindeki Tesiri" isimli makalesi, 1918 yılında yayımlanan "Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar" isimli eseri ve 1978 yılında Ahmet Yesevi hakkında yazdığı ansiklopedi maddesi Fuat Köprülü'nün Yesevi hakkındaki en önemli çalışmalarıdır.

1991 yılında Kazakistan'ın bağımsızlığını kazanmasıyla beraber, Türkiye tarafında Hoca Ahmet Yesevi'ye dair çalışmalar artmıştır. Bağımsızlık olayı bu konuda bir dönüm noktasıdır. Sovyetler Birliği'nin dağılması ve Türk Cumhuriyetlerinin bağımsızlıklarına kavuşması, Türkiye ile siyasi ve ekonomik ilişkiler kurulmasına ve kültürel ilişkilerin ortaya çıkmasına vesile olmuştur. Bu durumdan mütevellit Ülkemizde Ahmet Yesevi adına birtakım etkinlikler

¹⁰³ Ahmet Yaşar Ocak, "Türk Dünyasında Ahmed-i Yesevi ve Yesevilik Kültürünün Yayılışı: Bir Sufi Kültürün Yeniden Güncelleşmesi", **Milletlerarası Hoca Ahmet Yesevi Sempozyumu Bildirileri** (26-29 Mayıs 1993), yay. Haz. Abdülkadir Yuvalı, Mustafa Argunşah, Ali Aktan, Kayseri: Erciyes Üniversitesi Yayınları, 1993, s. 299-306.

düzenlenmiştir. Bu etkinlikler kapsamında, ilk olarak 1991 yılında Kültür Bakanlığının düzenlediği “Milletlerarası Hoca Ahmet Yesevi Sempozyumu” yapıldı.

Bunun dışında doğumunun 900. yılı münasebetiyle Başbakanlığın 1993 yılını “Hoca Ahmet Yesevi Yılı” ilan etmesi de çok önemli bir olaydır. Bu yılda ülkenin birçok yerinde Ahmet Yesevi ile ilgili birçok konferans, panel, sempozyum, ilmi toplantı benzeri etkinlikler düzenlenmiştir. Bu sayede unutulmaya yüz tutan Hoca Ahmet Yesevi Anadolu insanına yeniden tanıtılmıştır.

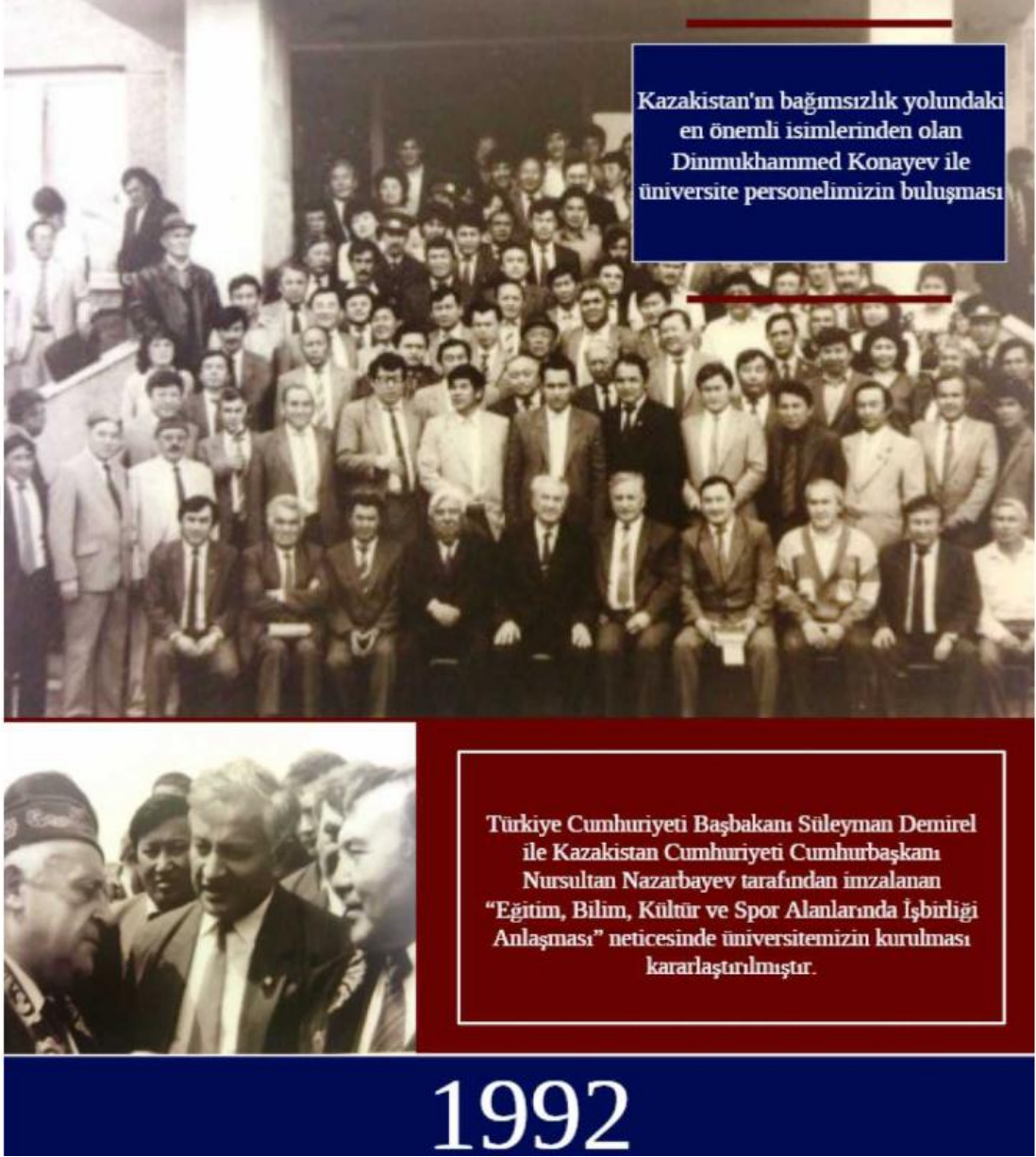
Hoca Ahmet Yesevi Yılı kapsamında, 26-29 Mayıs 1993 tarihlerinde Erciyes Üniversitesi tarafından “Milletlerarası Hoca Ahmet Yesevi Sempozyumu” yapıldı. Sempozyumda sunulan tebliğler kitaplaştırılmış ve aynı yıl Üniversite tarafından yayımlanmıştır. “Sempozyuma Azerbaycan, Başkurdistan, Dağıstan, Kazakistan, Özbekistan, Türkmenistan, Tataristan ve Yakutistan olmak üzere 8 Türk Cumhuriyet ve topluluğundan 21 bilim adamı, Türkiye’den de 48 bilim adamı ve araştırmacı katılarak tebliğ sundular”.¹⁰⁴ Bu Sempozyumun bildirimleri kitabında elli üç adet tebliğ yer verilmiştir. Sempozyumda dikkat çeken ve basılı kitaba giren yazıların ilki Prof. Dr. Ferid Hakimcan’ın “Ahmet Yesevi ve Orta çağ İdil Boyu Edebi Dili” adlı yazısıdır. Bu yazıda, “Türk Dilinin tarihi gelişimi” isimli şemaya itiraz ediyor. “Prof. Dr. Hakimcan, Ahmet Yesevi’nin Kazan Tatar Türklüğüne etkilerini anlatırken de Onun Hikmetlerinin 15’ten fazla nüshasının Kazan Arşivlerinde yer aldığını bildiriyor ve halen köylerdeki yaşlı insanların Yesevi Hikmetlerini ezbere okuduklarını anlatıyor.”¹⁰⁵ İkinci olarak, Prof. Dr. Mustafa Kafalı’nın, “Ahmet Yesevi, Yaşadığı Devir ve Onu Yetiştiren Çevre” isimli yazısıdır. Yesevi’nin fikirlerinin topraklarımıza ulaşması ve etkilediği önemli kişiler arasında “Sarı Saltuk Baba, Ahi Evren, Yunus Emre, Geyikli Baba, Somuncu Baba ve Hacı Bayram-ı Veliler’in” bulunduğunu anlatıyor. Ayrıca, Prof. Dr. Kafalı, özü Yesevi’nin olan “eline, beline, diline sahip ol” sözünü ülke kurma konusunda izah ediyor. Bu izaha göre, “el;” “devlet,” “dil;” “lisan,” “bel” ise “hudut” karşılığı olarak kullanılıyor.¹⁰⁶

¹⁰⁴ Dergi Park Resmi İnternet Sitesi, <https://dergipark.org.tr/download/issue-file/19344> (Erişim Tarihi: 22.04.2019).

¹⁰⁵ Abdülkadir Yuvalı, Mustafa Argunşah ve Ali Aktan, “**Milletlerarası Hoca Ahmet Yesevi Sempozyumu Bildirileri**”, Erciyes Üniversitesi Yayınları, Kayseri, 1993, s. 161-162.

¹⁰⁶ Milletlerarası Hoca Ahmet Yesevi Sempozyumu Bildirileri, a.g.e., s. 167-168.

3.2. Kültür

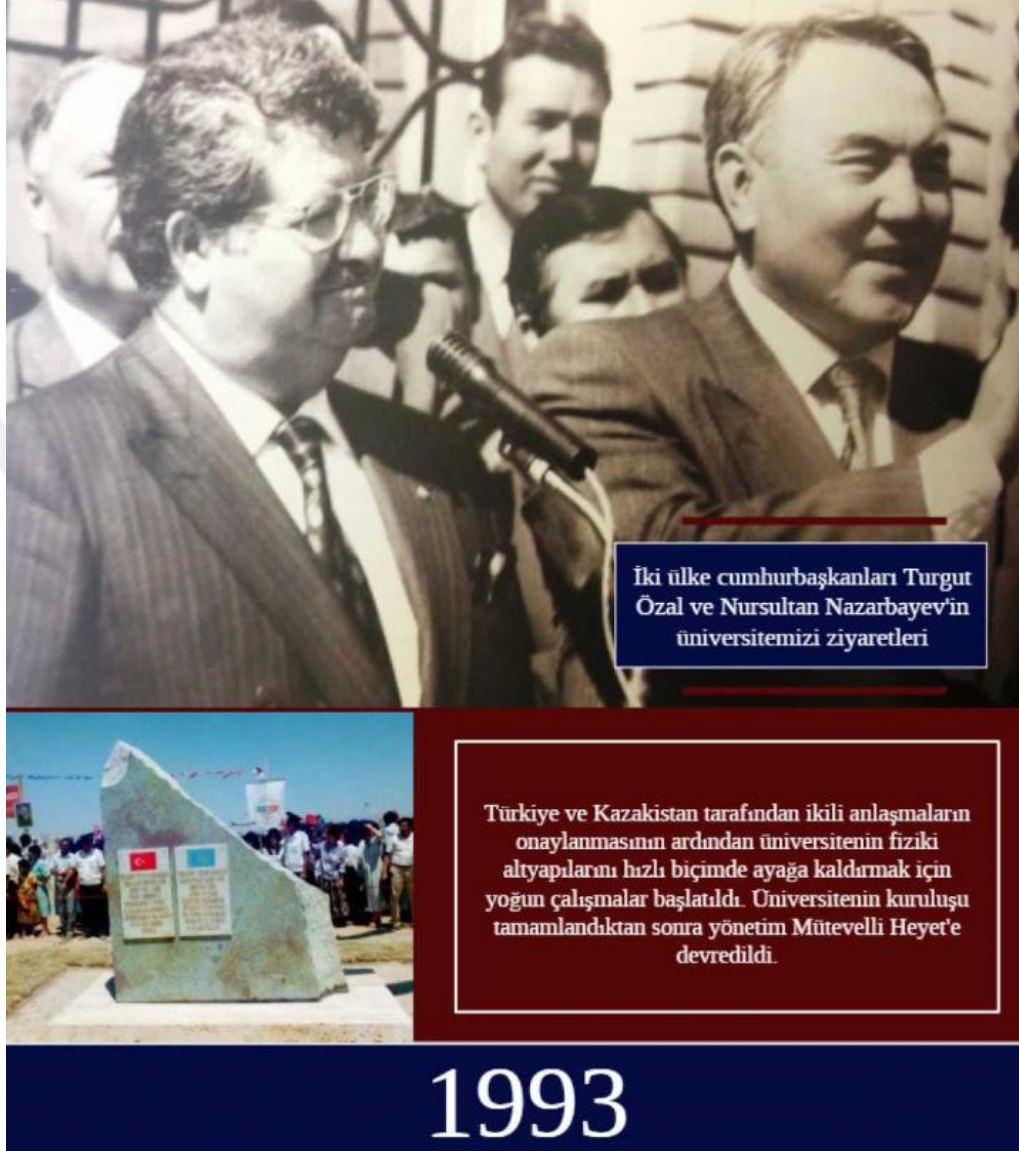

Resim - 7 Eğitim, Bilim, Kültür ve Spor Alanlarında İş Birliği Anlaşması¹⁰⁷

Türkiye ve Kazakistan arasındaki Yesevilik bağlamında en büyük ilişki Hoca Ahmet Yesevi Uluslararası Türk-Kazak Üniversitesi'dir. Üniversitenin yapımına 1991 yılında Kazakistan'ın Türkistan bölgesinde başlanmıştır. Kazakistan Cumhurbaşkanı Nursultan Nazarbayev, üniversitenin ismini Türkistan Devlet Üniversitesi koymuştur. Bir yıl sonra Süleyman Demirel ve Nursultan Nazarbayev Almatı zirvesinde yayınladıkları ortak bildiri ile Türkistan Devlet Üniversitesi'nin adını Hoca Ahmet Yesevi Uluslararası Türk-Kazak Üniversitesi olarak değiştirmişlerdir. Artık Türkiye

¹⁰⁷ Hoca Ahmet Yesevi Üniversitesi Resmi İnternet Sayfası, "Tarihçe", <https://www.ayu.edu.tr/tarihce> (Erişim tarihi: 01.05.2019).

Cumhuriyeti ve Kazakistan'ın ortak üniversitesi hali gelmiştir. Bu olayın resmiyete kavuşması, Kazakistan tarafında 31 Ekim 1992 yılında, Türkiye tarafında ise 29 Nisan 1993 yılında gerçekleşmiştir.¹⁰⁸

Resim - 8 İki ülke cumhurbaşkanı Turgut Özal ve Nursultan Nazarbayev'in üniversite ziyareti¹⁰⁹

Bir yıl sonra 1993'de, Türkiye ve Kazakistan tarafından ikili anlaşmaların onaylanmasının ardından üniversitenin fiziki altyapılarını hızlı biçimde ayağa kaldırmak için yoğun çalışmalar başlatıldı. "Anlaşma uyarınca hazırlanan İş birliği Sözleşmesi ve Eki Tüzük, 30 Haziran 1993'te Almatı'da imzalanmıştır. İş birliği Sözleşmesi ve Tüzüğün T.C. Bakanlar Kurulu tarafından 24 Eylül 1993 tarih 93/4848 sayılı karar ile onaylanması ve 15 Ekim 1993 tarih 21729 sayılı Resmi

¹⁰⁸ Hoca Ahmet Yesevi Üniversitesi Resmi İnternet Sayfası, "Tarihçe", <https://www.ayu.edu.tr/tarihce> (Erişim Tarihi: 01.05.2019)

¹⁰⁹ Hoca Ahmet Yesevi Üniversitesi Resmi İnternet Sayfası, "Tarihçe", <https://www.ayu.edu.tr/tarihce> (Erişim Tarihi: 01.05.2019)

Gazete 'de yayımlanmasına müteakip, Üniversitenin kuruluşu tamamlanarak yönetimi Mütevelli Heyetine devredilmiştir.”¹¹⁰

1994-1995 Öğretim yılıyla birlikte üniversitemiz öğrenci alımına başlamış, bu öğrencilerimiz de geçen zaman zarfında sayısız alanlarda büyük başarılar elde etmiştir. Sadece Kazakistan'dan değil, başta Türkiye olmak üzere diğer Türk devlet ve topluluklarından öğrenciler üniversite bünyesinde eğitim almakta, bu sayede Ahmet Yesevi Üniversitesi sahip olduğu kültürel zenginlikle bölgenin en güçlü kurumlarından biri olarak kabul edilmektedir.

1994

Resim - 9 Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel'in Kazakistan ziyareti sırasında üniversitenin temel atma törenine katılması¹¹¹

1994-1995 öğretim yılıyla beraber üniversite öğrenci alımına başlamıştır. Bu öğrenciler geçen zaman zarfında birçok başarıya imza atmıştır. Sadece Kazakistan'da değil, başta Türkiye olmak üzere diğer Türk devlet ve topluluklarından öğrenciler üniversite bünyesinde eğitim almaktadır. Dönemin başbakan danışmanı

¹¹⁰ Hoca Ahmet Yesevi Üniversitesi Resmi İnternet Sayfası, "Tarihçe", <https://www.ayu.edu.tr/tarihce> (Erişim Tarihi: 01.05.2019)

¹¹¹ Hoca Ahmet Yesevi Üniversitesi Resmi İnternet Sayfası, "Tarihçe", <https://www.ayu.edu.tr/tarihce> (Erişim Tarihi: 01.05.2019)

Namık Kemal Zeybek, 18.10.1993 yılında, Ahmet Yesevi Üniversitesinin ilk Mütevelli Heyet Başkanlığına atanmıştır. ¹¹²

Bu bağlamda, “17.05.1999 tarihinde ikinci kez bu göreve atanan Zeybek, 20.07.2006 tarihine kadar görevini sürdürmüş ve yerini 20.07.2006 tarihinde Em. Org. Çetin Doğan'a bırakmıştır. Mütevelli Heyet Başkanlığını, 08.03.2008 tarihinde Hacettepe Üniversitesi öğretim üyesi ve Atatürk Kültür Merkezi Başkanı Prof. Dr. Osman Horata devralmıştır. Horata'nın görev süresinin dolmasının ardından 09.05.2015 tarihinde Gazi Üniversitesi öğretim üyesi Prof. Dr. Musa YILDIZ Ahmet Yesevi Üniversitesi Mütevelli Heyet Başkanlığına atanmıştır.”¹¹³ Yasa gereği Rektörü, Kazakistan Cumhurbaşkanı seçmektedir. Eş Rektörü yani Rektör Vekilini de Türkiye Cumhuriyeti Yüksek Öğretim Kurulu seçmektedir. Günümüzde Rektör Prof. Dr. Bolatbek Abdrassilov ve vekili de Prof. Dr. Cengiz Tomar 'dır. Bu da iki ülkenin ikili ilişkilerini daha da arttırmaktadır.

Ahmet Yesevi Üniversitenin Türkiye ve Kazakistan arasında beraberce ve uluslararası üniversite olmasından sonra, ilk olarak Üniversite adına öğrenci alımı 1994-1995 Yılında başlamıştır. Türkiye ve diğer Türk ülkelerinden ve Türk topluluklarından öğrenciler Ahmet Yesevi Üniversitesine gönderilmiştir. Üniversiteden mezun olan öğrenciler günümüzde çok farklı iş alanlarında iyi yerlere gelmişlerdir. Günümüzde Üniversitede bünyesinde, on adet fakülte ve bir adet yüksekokulda on iki binden fazla öğrenci okumaktadır. Yine günümüz rakamlarına göre dokuz yüzü aşkın akademik personel üniversite bünyesinde görev almaktadır.

Hoca Ahmet Yesevi Üniversitesi merkezi yerleşkesi, üç yüz hektarlık bir arazide, Kazakistan'ın Türkistan Şehrinde kurulmuştur. Türkistan'daki bu merkez haricinde, Kentav şehrinde de kampüs binası mevcuttur. Çimkent Pedagoji Enstitüsü 1993 senesinde, Taraz Enstitüsü de 1999 senesinde Üniversite bünyesine alınmıştır.

2000 yılında, Türkiye Cumhuriyeti 10. Cumhurbaşkanı Ahmet Necdet Sezer “Türkistan'ın 1500. Yılı” kutlamaları kapsamında Hoca Ahmet Yesevi Üniversitesini ziyaret etmiştir. Aynı yıl Yesevi Üniversitesinin öğrencilerinden Nekzat Sattarhanov,

---

¹¹² Hoca Ahmet Yesevi Üniversitesi Resmi İnternet Sayfası, “Tarihçe”, <https://www.ayu.edu.tr/tarihce> (Erişim Tarihi: 01.05.2019)

¹¹³ Hoca Ahmet Yesevi Üniversitesi Resmi İnternet Sayfası, “Tarihçe”, <https://www.ayu.edu.tr/tarihce> (Erişim Tarihi: 01.05.2019)

Sydney Olimpiyatları boks şampiyonu olmuştur. Yine aynı yıl doksan bir kiloda yarışan Muhtarhan Dildabekov'da olimpiyatta ikincilik elde etmiştir.¹¹⁴

Resim - 10 Ahmet Necdet Sezer'in Kazakistan ziyareti¹¹⁵

2012 yılında, Türkiye Cumhuriyeti Başkanı Recep Tayyip Erdoğan Ahmet Yesevi Üniversitesi'nde yetişen öğrencilerin gelecekte hem Kazakistan'ın refah, huzur ve istikrarının sağlanmasında hem de iki ülke arasındaki dostane ve yakın ilişkilerin daha da ileri götürülmesinde önemli görevler üstleneceklerine inandığını,

¹¹⁴ Hoca Ahmet Yesevi Üniversitesi Resmi İnternet Sayfası, "Tarihçe", <https://www.ayu.edu.tr/tarihce> (Erişim Tarihi: 01.05.2019)

¹¹⁵ Hoca Ahmet Yesevi Üniversitesi Resmi İnternet Sayfası, "Tarihçe", <https://www.ayu.edu.tr/tarihce> (Erişim Tarihi: 01.05.2019)

bu Üniversitede öğrenim görenlerin Türkiye ve Kazakistan'da birer misyon şefi gibi görev icra edeceklerini belirtmiştir. ¹¹⁶

Zaman içinde Üniversite yönetimi ile ilgili hem hukuki hem de idari sorunlar ortaya çıktı. Bu sorunların giderilmesi için, 23 Aralık 2010 tarihinde, iki ülke tarafından "22 Ekim 2009 tarihli Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Kazakistan Cumhuriyeti Hükümeti Arasında Hoca Ahmet Yesevi Uluslararası Türk-Kazak Üniversitesinin İşleyişine Dair Anlaşmaya değişiklikler Getirilmesi Hakkında Protokol" adıyla yeni bir protokol imzalandı. ¹¹⁷

Resim - 11 Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan ile Kazakistan Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı Nursultan Nazarbayev'in üniversiteyi ziyareti¹¹⁸

¹¹⁶ Hoca Ahmet Yesevi Üniversitesi Resmi İnternet Sayfası, "Tarihçe", <https://www.ayu.edu.tr/tarihce> (Erişim Tarihi: 01.05.2019)

¹¹⁷ Hoca Ahmet Yesevi Üniversitesi Resmi İnternet Sayfası, "Tarihçe", <https://www.ayu.edu.tr/tarihce> (Erişim Tarihi: 01.05.2019)

¹¹⁸ Hoca Ahmet Yesevi Üniversitesi Resmi İnternet Sayfası, "Tarihçe", <https://www.ayu.edu.tr/tarihce> (Erişim Tarihi: 01.05.2019)

3.3. Diploması

Kazakistan'da Hoca Ahmet Yesevi Uluslararası Türk-Kazak Üniversitesi tarafından fahri profesörlük tevdi edilen Cumhurbaşkanı Erdoğan, "Ahmet Yesevi Hazretleri, devraldığı ihlas ve irfan bayrağını, bir eğitim kurumu olmasının ötesinde, Hoca Ahmet Yesevi okulunun günümüzdeki temsilcisi olarak da faaliyet gösterdiğine inanıyorum" dedi.¹¹⁹

Üniversite tarafından 1996 yılının şubat ayından günümüze kadar "Bilig" isimli dergi çıkartılmaktadır. Dergi tarz olarak bilim ve kültür dergisidir. Kullanılan dil, Türkiye Türkçesi ve İngilizcedir. Yazılmış olan yazıların özetlerinin Rusça, Türkçe ve İngilizce olarak karşılıkları da verilmektedir. Bir yıl içinde dört adet sayıda çıkartılmaktadır. Bunlar: Ocak, Nisan, Temmuz ve Ekim aylarıdır. İlk altı sayısından sonra yedinci sayısında akademik bir dergiye dönüştürülmüştür. Türkiye'de sosyal bilimler alanındaki dergilerin en büyük sorunlarından birisi kurumsallaşmak diğeri de sürekliliktir. Bilig dergisi bu konularda sorun yaşamamış bir dergidir. Dergi uluslararası niteliklerde, ciddi, hakemli ve bilimsel yayın yapan bir dergidir.

Bilig, Türk dünyasındaki sosyal bilimler alanı yazılarını yayımladığı gibi, aynı zamanda Türklüğü konusu içine alan yazıları da yayımlar. Derginin amacı:

- Yayın ilkeleri metnindeki tanımı şu şekildedir: "bilig, Türk dünyasının kültürel zenginliklerini, tarihî ve güncel gerçeklerini bilimsel ölçüler içerisinde ortaya koymak; Türk dünyasıyla ilgili olarak, uluslararası düzeyde yapılan bilimsel çalışmalarını kamuoyuna duyurmak amacıyla yayımlanmaktadır."

- Ayrıca yine aynı metinde, "bilig'de, sosyal bilimler alanında, Türk Dünyasının tarihî ve güncel problemlerini bilimsel bir bakış açısıyla ele alan, bu konuda çözüm önerileri getiren yazılara yer verilir." denilmektedir.

- Ayrıca gönderilecek yazılarda "alanında bir boşluğu dolduracak özgün bir makale olma veya daha önce yayımlanmış çalışmalarını değerlendiren, bu konuda yeni ve dikkate değer görüşler ortaya koyan bir inceleme olma şartı"nın arandığı belirtilmekte ve "Türk dünyasıyla ilgili yazar ve yapıtları tanıtan, yeni etkinlikleri duyuran yazılara da yer verilir" denilir.

---

¹¹⁹ Hoca Ahmet Yesevi Üniversitesi Resmi İnternet Sayfası, "Tarihçe", <https://www.ayu.edu.tr/tarihce> (Erişim Tarihi: 01.05.2019).

Aslında kullanılan “Türk dünyası” tanımlaması, Türkleri ilgilendiren sosyal bilim alanında yazılmış yazılardır. Ya da şu şekilde de yorumlanabilir; Türklerin yazdığı ve sosyal bilimler alanında yazılmış yazılar. Zaten bu zamana kadar yayımlanmış yazılar da bu iki anlamı doğrular niteliktedir.¹²⁰

Diğer bir kurumda AAE (Avrasya Araştırma Enstitüsü) dır. Ahmet Yesevi Üniversitesi tarafından Almatı’da kurulmuştur. Türk dili konuşan ülkeler ve isminde de geçen Avrasya bölgesinde araştırma yapan, bilginin güç olduğunu bilen ve bunu stratejiye dönüştüren bir kurumdur. Avrasya bölgesindeki Türk Dili konuşan Devlet ve Topulukların ekonomik, finansal, sanatsal, kültürel, felsefi, siyasi, tarihi, teknolojik, dini, arkeolojik, güvenlik, enerji, uluslararası ilişkiler, dil, sosyolojik, ulaşım, çevre ve eğitim konularında bilimsel araştırmalar yapma amacıyla kurulmuş bir kuruluştur. Uluslararası platformda tanınan, önemi bilinen bir araştırma kuruluşudur. Dünya üzerinde aynı statüye sahip benzer araştırma kuruluşları ile ortak projeler gerçekleştirmektedir. Aynı zamanda belirlediği konularda yüksek lisans ve doktora çalışması yapan öğrencilere burs da vermektedir. Kurum, iş çevreleri ve politika konularına önemli destek ve bilgi sağlamaktadır.¹²¹

Şubat 2015 yılında, Ahmet Yesevi Üniversitesi Avrasya Çalışmaları Grubu tarafından, “Türk Dünyası Kültürel Mirasları Envanter Çalışması” adlı inceleme ve araştırma dizisi Dr. Murat Yıldız editörlüğünde yayımlanmıştır. Bu araştırmada “Unesco dünya mirası listesine girmiş olan Türk kültür varlıkları” incelenmiştir. Kazakistan için, Hoca Ahmet Yesevi Türbesi, Sariarka-Kuzey Kazakistan Bozkır ve Gölleri ve Tamgalı Petroglifler konu başlığı olmuştur. Olaya Türkiye açısından bakıldığında, Divriği Ulu Camii ve Şifahanesi, Göreme Millî Parkı ve Kapadokya, İstanbul’un Tarihi Alanları, Hattuşa- Hitit Başkenti, Nemrut Dağı, Pamukkale-Hierapolis, Xanthos-Letoon, Safranbolu Şehri, Truva Antik Kenti, Selimiye Camii ve Külliyesi, Çatalhöyük Neolitik Kenti, Bursa ve Cumalıkızık: Osmanlı İmparatorluğu’nun Doğu ve Bergama Çok Katmanlı Kültürel Peyzaj Alanı konu başlıklarıdır.¹²²

¹²⁰ Bilig Dergisi Resmi İnternet Sitesi, “BILIG”, <http://bilig.yesevi.edu.tr/index.php?menu=14> (Erişim Tarihi: 01.05.2019).

¹²¹ Hoca Ahmet Yesevi Üniversitesi Resmi İnternet Sayfası, “Erişim Faaliyet Raporları”, https://www.ayu.edu.tr/static/kitaplar/eri_faaliyetrapor2017.pdf (Erişim Tarihi: 01.05.2019).

¹²² Murat Yılmaz, “Türk Dünyası Kültürel Mirasları Envanter Çalışması”, **İnceleme ve Araştırma Dizisi**, Yayın No: 22, Ankara, 2015, s. 71-100.

Temmuz 2015 yılında, Ahmet Yesevi Üniversitesi Avrasya Çalışmaları Grubu tarafından, “Türk Dünyası Somut Olmayan Kültürel Mirasları Envanter Çalışması” adlı inceleme ve araştırma dizisi Dr. Murat Yıldız editörlüğünde yayımlanmıştır. Türkiye için, Meddahlık geleneği, Mevlevi Sema Törenleri, Âşıklık Geleneği, Karagöz, Geleneksel Sohbet Toplantıları, Kırkpınar Yağlı Güreş Festivali, Alevi-Bektaşî Ritüeli: Semah, Tören Keşkeği Geleneği, Mesir Macunu Festivali, Kahve Kültürü ve Ebru Sanatı konularında araştırmalara yer verilmiştir. Kazakistan için de Geleneksel Dombra Ezgisi konusunda araştırmaya yer verilmiştir.¹²³

---

¹²³ Murat Yılmaz, “Türk Dünyası Somut Olmayan Kültürel Mirasları Envanter Çalışması”, **İnceleme ve Araştırma Dizisi**, Yayın No: 26, Ankara, 2015, s. 21-50.

SONUÇ

“Bismillah deyip hikmet söyleyip taliplere inci cevher saçıyorum.”

Divan-ı Hikmet bu söz ile başlar. Sonuç bölümünü de bu sözle başlatmanın uygun olacağını düşündüm. Yahya Kemal Beyatlı'nın Fuat Köprülüye söylediği şu söz: “Şu Ahmet Yesevi kim? Bir araştırın göreceksiniz; bizim milliyetimizi asıl onda bulacaksınız”, aslında her şeyi anlatmaktadır. Bu noktada yapılmaması gereken, günümüz kavramları ile geçmişte yaşamış kişiler hakkında yorum yapmaktır. Hoca Ahmet günümüzün Sünni'si olmadığı gibi “Heteredok” Müslüman da değildir. O sıfatlardan sıyrılmış, sadece Müslümandır. Aynı zamanda Türk Müslümanlığı kavramının başlatıcısı ve ne olduğunun tanımlayıcısıdır. Yahya Kemal Beyatlı'nın sözünde geçen “Milletimizi bir insanda bulmak”, aslında neyi tanımlamaktadır? Millet nedir? Ziya Gökalp Millet tanımını şu şekilde yapıyor: “Dili dilimden, dini dinimden olan benim milletimdendir.” Tanımlar kati kurallar değildir. Her zaman tanımların istisnai durumları vardır. Genel geçer kurallara göre, “dil” çoğu zaman “din” kavramından belirleyici durumdadır. Bu bağlamda Türkler ve Türk Milletini denildiğinde tanım “Türkçe konuşanlar” olacaktır. Günümüz Türk Milletlerinin çoğunun Müslüman olmasına karşın, Hristiyan, Budist, Şamanist ve Musevi olanları da var. Ama bu rakamlar toplama baktığımızda istisna seviyelerinde kabul edilmektedir. Dil söz konusu olduğunda, Türkçe günümüzde kullanılan dillerin en eskisidir. Sümerce içerisinde çok fazla Türkçe kelime ve sözün bulunması bunu kanıtlıyor bizlere. “Orkun Yazıtları” 1400 yıl önceye dayanıyor ve o zamanın Türkçesi ile yazılmış bir kaynak. Keza 1000 yıllık bir geçmişi olan “Kutadgu Bilig” de içindeki yabancı kelimelerin azlığı nedeni ile Türkçenin zaman içinde ne kadar az bozulduğunun bir göstergesidir. Bir başka güzel örnekte Kaşgarlı Mahmut'un “Divan-ü Lügat-ı Türk” eseri Arap hükümdarlarına bir meydan okuma şeklinde yazılmıştır. Amacı Türkçe öğretmektir.

Hoca Ahmet Yesevi zamanında, Selçuklu Devleti, Türk devletleri içerisindeki en büyük devletti. Buna karşın Türk edebiyatçıları ve yazarları eserleri Türkçe yazmıyorlardı. İşte bu dönemde “Kul Hoca Ahmet”, ortaya çıktı ve Tasavvuf derslerini, bilim ve dini bilim derslerini Türkçe verdi. Bizimde bu konuda aynı tutarlılığı sağlamamız gerekiyor. Kazakça 'ya özellikle Rusçadan birçok kelime girmiştir. Zaten Kazakistan'da alfabe olarak Kiril alfabesi kullanılmaktadır. Bunu Latin harfleri ile değiştirme çabaları hızlı bir şekilde sürmektedir. Türkçemize de yabancı birçok kelime girmiş ve yerleşmiştir. Bunlar bir dil için gayet normal

etkilidir. Madem Kazaklar Latin alfabesine geçmeye çalışıyorlar, o zaman burada bize düşen, bizimde bir zamanlar Latin alfabesine geçtiğimiz gibi, onlara bu bilgi ve deneyimimizi paylaşmak olmalıdır. Bu şekilde iki ülke arasındaki bağlar güçlenir ve kültürel anlamda çeviriler daha doğru ve düzgün bir şekilde ortaya konma fırsatı bulur. Şu an Hoca Ahmet Yesevi'nin eserinin ülkemizde bir sürü varyasyonu mevcut. Eğer beraberce bu dil geçişi sağlanırsa, en azından çeviri yapanların ve çevrilenleri okuyanların işleri daha da kolaylaşmış olacaktır.

Hoca Ahmet Yesevi'nin incelendiği yazı ve makalelerin birçoğu, Hocanın eserleri, üstatları, eğitim aldığı çevre, geride bıraktığı öğrencileri, kişiliği bakımından ele alınmıştır. Aslında Anadolu özelinde çalışmalar yapılması Kazakistan ve Türkiye kültürel ilişkilerini farklı bir boyuta taşıyacaktır. Bu noktada Mevlâna ve Ahmet Yesevi'nin fikirlerinin ya da yöntemlerinin karşılaştırılması ve bunun iki ülke dilinde yayımlanması uluslararası ilişkilerinde gelişmesine vesile olacaktır. Bu örnekleri daha da çoğaltıp, bu karşılaştırmaları Hacı Bektaş Veli, Yunus Emre, Kaygusuz Abdal, Ahi Evran, Âşık Paşa, Şeyh Ahmet-i Hani ve Alvarlı Efe ile de yapmak iki ülke edebiyatına da büyük katkı sağlayacaktır.

Bir diğer fayda sağlayacak harekette T.C Başbakanlığı tarafından 1993 yılında ilan edilen "Hoca Ahmet Yesevi Yılı" gibi aylar yıllar ilan edilip, Türk insanına Hoca Ahmet Yesevi hakkında daha fazla tanıtım yapılması da gereklilik haline gelmiştir. Anadolu'nun her şehrinde en az bir olmak kaydıyla birçok sempozyum, panel, konferans, ilmi toplantı vb. yapılmalıdır. Bu sayede yeni yetişen neslimize de Ahmet Yesevi'yi tanıtmış oluruz. Bu tarz etkinliklerin belirli yıllarda yapılması, o kişilerin unutulmasının önüne geçmeye yardımcı olacaktır. Basılacak kitap, dergi veya makalelerin her iki ülkenin de dilini kapsamı ulusallık açısından önem arz etmektedir. Bu etkinlikler sayesinde Kazakistan'dan Türkiye'ye insanların gelmesine vesile olunmuş olur. Aynı şekilde ikili ilişkiler sayesinde Kazakistan'da yapılacak Yesevi etkinliklerine Türkiye'den devlet teşvikli kafileler ile gidilip Türkiye'nin Kazakistan'ın yanında olduğu da vurgulanmalıdır.

Eğitim konusunda yapılabilecek çokça şeyin olması, bu konudaki fikirleri de beraberinde getirmektedir. Kazak öğrencilere belirli adetlerde burslar sağlamak ve onların Türk Üniversitelerinde eğitimlerini sağlamak bu fikirlerden en basitidir. Zaten geçmiş dönemlerde de bu gibi burslar Kazak öğrencilere sağlanmıştı. Bu bursların kapsamının artırılması ve daha cezbedici hale getirilmesi de önemli bir etkidir. Avrupa Birliğinin (AB) yürüttüğü Erasmus Projesi gibi Türk dillerini konuşan

Ülkelerinde buna benzer bir organizasyon içine girmeleri uluslararası sularda hem bu ülkelerin itibarını arttırmış olur hem de öğrencilerin bu ülkeleri tanınmasına vesile olur. Erasmus projesi, AB'ye üye 30 ülkenin ve AB dışından bazı ülkelerin (Norveç, Makedonya, Türkiye, İzlanda) katılımlarıyla oluşmaktadır. Erasmus vasıtası ile üniversite öğrencileri üniversite değişimi yapabilmektedirler. Öğrenciler eğitim hayatlarına Avrupa'nın başka şehirlerindeki üniversitelerde devam etme imkânı bulmaktadırlar. İşte Türk dillerini konuşan ülkelerinde buna benzer bir programa da ihtiyacı fark edilmiştir. Bu açığı kapatmak için "Mevlâna Değişim Programı" kurulmuştur. Bu tarz bir organizasyon, yapılacak anlaşmalarla, ülkeleri hem diplomatik açıdan hem kültürel açıdan hem de ekonomik açıdan birbirleri ile ilişkilerini çok farklı bir boyuta taşımaktadır. Aslında Erasmus programı Socrates eğitim programının bir alt koludur. Yani aslında AB bu konuda çok detaylı bir organizasyon olan Socrates'i kurmuştur. Mevlâna ise Erasmus'un yanında daha başlangıç seviyelerinde kalmaktadır. Rakamlarla konuşmak gerekirse, 31 ülke ve 1800'e yakın üniversite Erasmus kapsamındadır. Mevlâna için rakamlar ise, 17 ülke ve 54'e yakın yabancı Üniversite Mevlâna Kapsamındadır. Bu ikili anlaşmaların adetlerini ciddi seviyelerde artırılması gerekmektedir. Aslında Mevlâna Projesinde Kazakistan'ın yeri yadsınamayacak kadar iyidir.54 civarındaki Yabancı üniversitenin 17 tanesi Kazakistan'a aittir. Aslında bu bizlere Türkiye ve Kazakistan ilişkilerinin diğer ülkelere nazaran ne kadar iyi olduğunu göstermektedir.

İki ülke arasında eğitimin dışında kültürel faaliyetler de ilişkilerin güçlenmesinde önemli söz sahibi olan konulardan biridir. Her iki ülke vatandaşlarının birbirlerinin sanatçılarını bilip tanınması, iki ülkenin ne denli sağlam bir bağı olduğunun da göstergesidir. Türkiye'de kaç kişi Kazakistan'ın en büyük şairi Abay'ı bilir? Ya da hangi Kazak Yahya Kemal'i duymuştur? İki ülkenin kültürel olarak bütünleşmesindeki temel amaçta aslında budur. Tarihleri ve kültürleri eskilere dayanan bu iki ülkenin günümüz değerlerinin de ortak bir noktada buluşması kaçınılmazdır. Bu ortak noktayı en çok hak eden ise Hoca Ahmet Yesevi'dir. Neden bir şair ya da yazar veyahut sanatçı değil de Hoca Ahmet Yesevi. Çünkü insanları dil kadar inançta sıkı sıkıya bağlamaktadır. Ortak dilin yanında ortak inancın da olması büyük bir şanstır iki toplum arasında. Bu iki önemli konunun iki ülkenin de geçmişinde ortak olan birinde birleşmesi, Hoca Ahmet Yesevi'yi bu konuda mükemmel bir örnek haline getiriyor. Aslında sadece Türklere Hoca Ahmet Yesevi'yi getirmek bu konuda yeterli olmayacaktır. Kazak halkına da Mevlana'yı, Hacı Bektaş'ı ya da Yunus Emre'yi götürmek gerekir. Yunus Emre ve Ahmet Yesevi

şiiirleri arasındaki benzerlikler bile bu konudaki ilginin artmasına yeterlilik sağlayacaktır.

Ahmet Yesevi Uluslararası Türk-Kazak Devlet Üniversitesi'nin şu an Ankara'da bulunan yapısının adı TÜRTEP (Türkiye Türkçesi ile Uzaktan Eğitim Programları)'dir. Üniversitenin Çimkent ve Türkistan olmak üzere iki farklı bölgede uzaktan eğitim fakültesi vardır. Çimkent, Kazakça ve Rusça eğitim verirken, Türkistan, Kazakça Türkçesi ve Türkiye Türkçesi eğitimi vermektedir. İsteyen örgün öğrenim ile Kazakistan'a gidip okuyabilir, istenirse de uzaktan eğitim fakültesinin bir bölümü YÖK sınavı ile kazanılıp o bölümde üniversite eğitimi alınabilir. Bu noktada bilinmektedir ki, Ahmet Yesevi Üniversitesi kazanıldığında, Yesevilik, Kazak Tarihi ve Kazakça zorunlu derslerdir. Bu da AYU'da okuyan kişilere Hoca Ahmet Yesevi ve menkıbeleri anlatılmakta ve Kazak dili öğretilmektedir. Aynı şekilde YÖS (Yabancı Öğrenci Sınavı) ile ülkemizi tercih eden Kazaklar da bizim dilimizi, kültürümüzü ve yaşantımızı yakından tanıyıp öğrenmektedirler. Bu imkânlar kontenjanlarla sınırlı olduğu için AYU her sene belirli sayıda öğrenci alabilmektedir. Bu sayının artırılmasının, iki ülke kültürünü bilecek insan sayısının artırılması demektir. Aynı zamanda Ahmet Yesevi ve yaşantısını da bilecek insan sayısının artırılması anlamına gelmektedir.

Hoca Ahmet Yesevi Üniversitesi ayrıca 2016-2017 "Hoca Ahmet Yesevi Yılı" sebebiyle 16 adet "Divan-ı Hikmet Sohbetleri" etkinliği Ankara'da düzenlemiştir. Daha sonra bu sohbetler kitap haline getirilip bastırılmıştır. Bu noktada bu sohbetlerin sadece 2016-2017 yılları arasında değil devamlı olarak sürdürülmesi gerekmektedir. Yapılan her işte olduğu gibi süreklilik önemli bir olgudur. Bu sohbetlerin görüntülerinin internet üzerinde paylaşılmasıyla Ankara'ya gidemeyen kişiler içinde bu etkinlikten faydalanmış oldular. Bu sohbetlerin devamının getirilmesi hem akıllarda kalıcılığı hem de yeni nesillere Hoca Ahmet Yesevi'yi tanıtmaya açısından önem arz etmektedir.

Yine Hoca Ahmet Yesevi Üniversitesi tarafından 06-07 Nisan 2020 yılında üçüncüsü düzenlenecek olan III. Uluslararası Hoca Ahmet Yesevi Sempozyumu 'da iki ülke ilişkilerinde Yesevilik açısından önem arz etmektedir. Çünkü bu sempozyum uluslararası bir sempozyumdur. Sempozyum iki yılda bir düzenlenmeye başlanmıştır. Sempozyum konuları: Yesevi'nin fikirleri, Yesevi'nin görüşleri, şahsiyeti, hayatına damga vurmuş yerler, büyüdüğü yerler, eserleri ve öğrencileridir. Yine bu noktada, etkinliğin Türkiye ile ortak bir üniversitenin düzenlemesine karşın

konular içinde Anadolu ile ilişkisinin konu almaması büyük bir eksiklikler. Etkinliğin ikincisi Ankara'da yapılmış, üçüncüsü ise Türkistan'da yapılacaktır.

İki ülke arasında geliştirilebilecek diğer bir süreç ise ekonomidir. Bu noktada ithalat ve ihracatın iki ülke arasında arttırılması gerekmektedir. Bu arttırılma ile sağlanacak fayda göz önüne alındığında, iki ülkenin menfaati ön plana çıkmaktadır. Türkiye'nin gelişmekte olan Türk ülkelerinde en çok inşaat sektöründe bulunduğu biline bir gerçek. Yeni özgürlüğüne kavuşan bir toplum önce bir şeyleri inşa etmek isteyecek sonra ise gelişmek isteyecektir. Bu noktada Kazakistan inşaat sektöründe Türkiye açısından doyuma ulaşmış bir pazardır. Hem Kazakistan'a fayda sağlayacak hem de Türkiye'nin uluslararası pazarda adının anılmasını sağlayacak faydalı projelere ihtiyaç vardır. İki ülke arasında yapılabilecek ekonomik ve siyasi anlaşmalar ile bu süreç daha da hızlı ve düzgün işleyebilir.

KAYNAKÇA

KİTAPLAR

AIGERİM Shilibckova, "**Turkey-Kazakhstan relationship in the military Sphere: Outcome and Outlook**", European Journal of Economic and Political Studies (EJEPS) I (2), 2008

ASKER Ahmet, "**Türk Cumhuriyetleri Arasında Entegrasyon Sürecine İlişkin Bazı Hususlar**," İçinde: Türk Diasporası ve Türk Dünyası Vizyon 2023, Editör: Almagül İsina, TASAM Yayınları, 2014

BOZKURT Birgül, "**Ahmed Yesevi Bibliyografyası: Türkiye'de Yesevi İle İlgili Çalışmalara Dair Değerlendirmeler**", 2016

EBREM İbrahim, "**Türkiye Kazakistan İlişkilerinin Dış Ticaret Verileri ve Kurumlar Perspektifinden İncelenmesi**," İçinde: International Conference On Eurasian Economies 2015, Editör: Selahattin Sarı, Alp H. Gencer, İlyas Sözen, Kazan, 2015

HOLD Vasili Viladimiroviç, "**Orta Asya Türk Tarihi Dersleri**", Divan Kitap, Ankara, 2011

ÖZOĞLU Murat ve Bekir Şakir ve İlkay Coşkun, "**Küresel Eğilimler Işığında Türkiye'de Uluslararası Öğrenciler**", SETA, Ankara, 2012

TEZLER

BOYA Ahmet, "**Ahmet Yesevi Üniversitesi**", Erciyes Üniversitesi / Sosyal Bilimler Enstitüsü / Tarih Anabilim Dalı, 2008 (**Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi**)

MERUYERT Zhylykshybayeva, "**Bölgesel Güç Dengesi Işığında Kazakistan'ın Güvenliği**", Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Anabilim dalı, Ankara 2008 (**Yayımlanmamış Doktora Tezi**)

TERZİ Hasan Mümin, "**Türkiye'nin Büyük Öğrenci Projesi**", Ufuk Üniversitesi / Sosyal Bilimler Enstitüsü / Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, 2013 (**Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi**)

SEMPOZYUM

RİZAKHOJAEVA Gulnara Abdumajitkizi, “**Improving professionalism of the specialists in the field of tourism as the fundamental factor for attracting tourists (on the example of architectural monument of Khoja Ahmed Yasawi)**”, Uluslararası Hoca Ahmed Yesevi Sempozyumu, Ankara, 2016

SİBGATULLİNA Elfine, “**Kazan- Tatar Tasavvuf Edebiyatı ve Hoca Ahmed Yesevi**”, Uluslararası Hoca Ahmed Yesevi Sempozyumu, Bildiriler, 2012.

VİSİNTAİNER Ermanno, “**Ahmed Yesevi Poet and Mystic, Halfway Between Shamanism And Sufism**”, Uluslararası Hoca Ahmed Yesevi Sempozyumu, Ankara, 2016.

MAKALELER

DUMANLI Ekrem, “**Nursultan Nazarbayev’in Zaman Gazetesine verdiği röportaj**”, Zaman Gazetesi, 19 Ekim 2009

ADIBELLİ Barış, “**Çin Halk Cumhuriyeti'nin Merkez-Çevre Denkleminde Tehdit Algılaması ve Güvenlik Yapılanması**”, Stratejik Araştırmalar Dergisi, Genelkurmay Basım Evi

BART Yazıcı, Nesimi, “**Hoca Ahmed Yesevi Döneminde Türk-İslam Kültürünün Oluşumu-Gelişimi**”, Diyanet İlmî Dergi, c. 29, 1993

BATMAZ Nihat, “**Türkiye-Kazakistan Arasındaki Ticari-Ekonomik İlişkiler, Türk Mütteşebbislerinin Bu Ülkede Yaptıkları Yatırımların Boyutu ve Karşılaştıkları Sorunlar**”, Bilig, Ahmet Yesevi Üniversitesi Yayınları, Bahar, Sayı 29, Ankara 2004

BIYIKLI Mustafa, “**Türk Dünyası Ortak Kuruluşu Olarak Türk Akademisi Uluslararası Teşkilatı (TWESCO), Rolü ve İş birlikleri**”, Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Avrasya Özel Sayısı, 2016

ERCAN Salih ve GÖKDENİZ İsmail, "**Girişimciliğin Gelişim Süreci ve Girişimcilik Açısından Kazakistan**", Bilig, Ahmet Yesevi Üniversitesi Yayınları, Bahar, Sayı 49, Ankara 2009

GENÇLER Ayhan ve AKBAŞ Arif, "**Bağımsızlık Sonrası Kazakistan ve Türkiye Arasındaki Sosyo-Ekonomik İlişkiler**", Trakya Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi, Cilt:1, Sayı: 2, Temmuz-2011

HASAN Celal Güzel, Manas Kazıbaev, Şalter Mazıdov ve Ali Birinci, "**Genel Türk Tarihi**", Yeni Türkiye Yayınları, Cilt: 10, Ankara 2002

NADİRHAN Hasan, " '**Divan-ı Hikmet'in İstanbul'daki Bir Nüshası Hakkında** ", Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, yıl 2, 2009

KARAÖRS Metin, "**Divan-ı Hikmet'in İstanbul Baskısının Muhtevası**", İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi, c.27, 1997

Konya Ticaret Odası, "**Kazakistan Cumhuriyeti Ülke Raporu**", Konya 2009

KÖPRÜLÜZADE Mehmed Fuat, "**Türk Edebiyatı Tarihi: Hoca Ahmed Yesevi, Çağatay ve Osmanlı Edebiyatları Üzerindeki Tesiri**", İstanbul, Bilgi Mecmuası, cilt: I, sayı: 6, 1330/1994

KURNAZ Cemâl- TATCI Mustafa, "**Ahmed-i Yesevî Hakkında Bir Bibliyografya Denemesi**", Bilig: Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi [Bilig: Bilim ve Kültür Dergisi], sy.4, 1997

OCAK Ahmet Yaşar, "**Türk Dünyasında Ahmed-i Yesevi ve Yesevilik Kültürünün Yayılışı: Bir Sufi Kültürün Yeniden Güncelleşmesi**", Milletlerarası Hoca Ahmet Yesevi Sempozyumu Bildirileri (26-29 Mayıs 1993), yay. Haz. Abdülkadir Yuvalı, Mustafa Argunşah, Ali Aktan, Kayseri: Erciyes Üniversitesi Yayınları, 1993

OCAK Ahmet, "**Nizamiye Medreseleri Geleneği ve Yesevilik**", Milletlerarası Hoca Ahmet Yesevi Sempozyumu Bildirileri (26-29 Mayıs 1993), yay. Haz. Abdülkadir Yuvalı, Mustafa Argunşah, Ali Aktan, Kayseri: Erciyes Üniversitesi Yayınları, 1993

KODAMAN Timuçin, "**Türkistan Üzerinde Çin Halk Cumhuriyeti'nin Rusya Federasyonu ve Amerika Birleşik Devletleri İle Olan Rekabeti**", Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, Cilt: 13, Sayı: I, Isparta 2008

TÜRER Osman, "**Türk Dünyasında İslam'ın Yerleşmesi ve Muhafazasında Sufi Tarikatlar ve Yesevi'nin Rolü**", Milletlerarası Hoca Ahmet Yesevi Sempozyumu Bildirileri (26-29 Mayıs 1993), yay. Haz. Abdülkadir Yuvalı, Mustafa Argunşah, Ali Aktan, Kayseri: Erciyes Üniversitesi Yayınları, 1993

YILMAZ Murat, "**Türk Dünyası Kültürel Mirasları Envanter Çalışması**", İnceleme ve Araştırma Dizisi, Yayın No: 22, Ankara, 2015

YILMAZ Murat, "**Türk Dünyası Somut Olmayan Kültürel Mirasları Envanter Çalışması**", İnceleme ve Araştırma Dizisi, Yayın No: 26, Ankara, 2015

İNTERNET KAYNAKLARI

BAKIŞ Rıza, "**Ahmed Yesevi'de Hallac Etkisi**", 2016, <http://pirimizyesevi.com/kabul-edilen-bildiriler-haber-231-makale.html>, (Erişim Tarihi: 02.02.2019)

FARZALİEV Akif, "**St. Petersburg Devlet Üniversitesi, Doğu Fakültesi Kütüphanesi'nde Muhafaza Edilen Ahmed Yesevi'nin El Yazması Eserleri**", <http://pirimizyesevi.com/kabul-edilenbildiriler-haber-231-makale.html>, (Erişim Tarihi: 29.02.2019).

Türkiye – Kazakistan Siyasi İlişkileri, http://www.mfa.gov.tr/turkiye-kazakistan-siyasi-iliskileri_tr.mfa (Erişim Tarihi: 16 Mart 2019)

Kazakistan-Türkiye İlişkileri <http://www.abdulvahapkara.com> (Erişim Tarihi: 15.03.2019)

<http://bilig.yesevi.edu.tr/index.php?menu=14> (Erişim Tarihi: 01.05.2019)

<http://turkunib.org/tr/site/index/#member> (Erişim Tarihi: 11.01.2019)

<http://twesco.org/tr/about/> (Erişim Tarihi: 02.03.2019)

<http://www.mfa.gov.tr/kazakistan-cumhuriyeti-ekonomisi.tr.mfa> (Erişim Tarihi: 15.04.2019)

<https://dergipark.org.tr/download/issue-file/19344> (Erişim Tarihi: 22.04.2019)

https://turk-pa.org/tr/content/about_turkpa (Erişim Tarihi: 12 Şubat 2019)

https://turk-pa.org/tr/content/about_turkpa/activities (Erişim Tarihi: 12 Şubat 2019)

https://www.ayu.edu.tr//static/kitaplar/eri_faaliyetrapor2017.pdf (Erişim Tarihi: 01.05.2019)

<https://www.ayu.edu.tr/tarihce> (Erişim Tarihi: 02.03.2019)